80
156

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

80/2012

SZOSTAK, Rick: Complex concepts into basic concepts. – Bibliogr. **In:** Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 62. (2011) 11, p. 2247-2265.

A komplex fogalmaktól az alapvető fogalmakig

Osztályozáselmélet; Tizedes osztályozás

Az interdiszciplináris kommunikáció – általa pedig a tudományos megértés fejlődése – óriási mértékben javulna, ha a tudósoknak hozzáférésük lenne a dokumentumoknak vagy elképzeléseknek olyan egyetemes osztályozásához, amely nem valamelyik tudományágban vagy kultúrában gyökerezik. Egy ilyen osztályozást létre lehet hozni, ha a komplex fogalmakat az alapvető fogalmak egyfajta kombinációjának tekintjük. A filozófiai szakirodalom a fogalomelmélet öt fő típusát ismeri. Mindegyik támpontot nyújt a komplex fogalmak alapvető fogalmakra való felosztására, de mindegyiknek van ellenzője. Egyik kritika sem akadályozza alapvetően a komplex fogalmak alapvető fogalmakra való felosztását az információtudományon belül. Vehetjük például a létező egyetemes, de a tudományágakra támaszkodó osztályozás tárgyköri fogalmait, és

megpróbálhatjuk ezeket olyan fogalmakra bontani, melyek a tudományos osztályok területén is alkalmazhatók? A kanadai szerző ezt az elemzést próbálja elvégezni Dewey 300-tól 339.9-ig terjedő osztályaiban. Ez az elemzés szolgál majd azon „alapfogalmak" megtalálására, melyek egy valóban egyetemes osztályozás „szívében" találhatók. Két alapfogalom-típus van, az általunk tanulmányozott dolgok (egyének, sziklák, fák) és a köztük létező összefüggések (beszélgetés, mozgás, fizetés).

(Autoref.)

Történet

81/2012

SOKOLOV, A. V.: Informatičeskie opusy : opus 9. Biblioteki i informaciâ : sovetskij opyt praktičeskoj dezintegracii i naučnoj integracii. – Bibliogr. 20 tétel
In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2011) 12., p. 5-22.

Informatikai opusok. 9. opus: A könyvtárak és az információ: a gyakorlati dezintegráció és a tudományos integráció szovjet tapasztalatai

Könyvtárügy története; Tájékoztatási rendszer -műszaki

A szovjet hatalom megértette, hogy az 1920–1930-as években a népgazdaság iparosítása nem lehetséges tudományos-műszaki ismeretek, irodalom és információ nélkül. Mozgósították a tudományos és a műszaki könyvtárakat, az Állami Tudományos Könyvtár 1929-ben kezdte meg a *Tehkart* annotált nyomtatott cédulák kiadását először a külföldi, majd a hazai szakirodalom alapján. 1936-tól havonta jelent meg a *Novosti tehničeskoj literatury* c. bibliográfiai folyóirat. Egy 1931. évi párthatározat értelmében a vállalatoknál tömegesen hozták létre a műszaki könyvtárakat, információs és propagandairodákat. Fő feladatuk az ipari termelés információellátása, az élenjáró tapasztalatok terjesztése, a műszaki irodalom propagálása, a munkatársak továbbképzése volt. A műszaki könyvtárak együttműködtek a tudományos és a közkönyvtárakkal.
A hruscsovi „enyhülés" és a brezsnyevi pangás idején volt a szovjet könyvtári-bibliográfiai intézményrendszer virágkora. A nemzetközi rendezvényeken elhangzott szovjet beszámolók szerint itt volt a világon a legtöbb könyvtár, a legtöbb könyvtáros, a legnagyobb állomány stb. Ugyanakkor érlelődött az 1950-es évektől a könyvtári szférán kívül épülő a tudományos-műszaki információs rendszer miatti konfliktus. Egy 1966. novemberi minisztertanácsi határozat létrehozta az egységes Országos Tudományos-Műszaki Információs Rendszert, irányításával a Tudományos és Műszaki Állami Bizottságot bízta meg. Az információs rendszer népgazdasági ágazattá vált. Bőséges pénzügyi és műszaki forrásainak köszönhetően az ágazat 1984-re jelentős méreteket öltött. Szervezési alapelvei: a világirodalom centralizált feldolgozása, az információ decentralizált eljuttatása a végfelhasználókhoz, szakosítás és feladatmegosztás az információ feldolgozásában és terjesztésében a különböző szintű információs szervek között. Minden információs szervezetben volt könyvtár és bibliográfiai szolgáltatás. Az akadémiai és a tudományos-műszaki könyvtárak hálózatai, a referáló szolgáltatás és a tudományos bibliográfia átkerült az információs szférába, végbement a valamikor egységes könyvtárügy szervezeti-gyakorlati dezintegrációja. A különböző főhatóságokhoz tartozás szembeállította a hagyományos könyvtári és az új információs rendszert.
Az okokat abban kell keresni, hogy a tudományos-műszaki forradalom időszakára a könyvtári rendszer elvesztette társadalmi tekintélyét. A könyvtárakat ideológiai intézményeknek tekintették, amelyeknek fő feladata a dolgozó nép kommunista szellemben nevelése. A fegyelmezett, jól szervezett, munkaszerető könyvtárosok képtelenek voltak a tudomány és a technika információs válságában helytállni. A tudományos és műszaki szakemberek ahelyett, hogy intézeti

könyvtáraik gazdag állományára építve az információs szolgáltatásokat fejlesztették volna, saját rendszereket dolgoztak ki abban a reményben, hogy így kikerülnek az ideológiai kontroll alól. (Az ideológiától mentesítés nem érinthette a társadalomtudományokat.)
Az 1960-as évek közepén az informatika (információtudomány) a Szovjetunióban önálló tudományág lett. Akadémiai szintű tudományos képviselői szerint a könyvtárak és az információs intézmények minőségileg eltérőek, együttműködésük nem javasolt. Az országos információs rendszer a gyakorlatban mégis a könyvkamarákra, a tudományos-műszaki könyvtárakra épült.
Jelentős szovjet tudósok tapasztalatai bizonyítják, hogy a könyvtárosoknak és a bibliográfusoknak szükségük van informatikai ismeretekre. Az informatikusok számos olyan alapvető bibliográfiai törvényszerűséget tártak fel, amelyek mellett a szovjet elméleti szakemberek elmentek, mint Bradford szóródási törvénye, a tudománymetria, az összefüggés a teljesség és pontosság, a keresés minősége és a rendszer létrehozásának gazdasági ráfordításai között, a relevancia és a pertinencia.

(Viszocsekné Péteri Éva)

82/2012

van den HEUVEL, Charles – RAYWARD, W. Boyd: Facing interfaces : Paul Otlet's visaulizations of data integration. – Bibliogr. **In:** Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 62. (2011) 12., p. 2313-2326.

Interfészek: Pau Otlet elképzelései az adat-integrációról

Könyvtártudomány története; Osztályozáselmélet

„A könyv jelenlegi formájában a szöveg önkényesen sorokra és oldalakra oszlik, s egyáltalán nem alkalmas az ideák kifejezésére." (Otlet, 1911.)
Az interfészek történeti magyarázatainak zöme műszaki jellegű, és a számítógépek korával egyidős. A holland-ausztrál szerzőpáros másfajta megközelítést javasol: a könyvtár- és információtudomány történetére, különösen pedig Paul Otlet (1868–1944) esetére való összpontosítást. Otlet-nak a tudás integrálására és szétsugárzására tett kísérletében benne rejlik az interfészek iránti igény, fogalomalkotása az interfészek olyan modern változataira emlékeztet, melyek arra valók, hogy megkönnyítsék a kézi vagy gépi adatok integrációját és az adatbővítést. A cikkben képek tömegéből kiválasztott néhány képre alapozva válik úgy, hogy ezek a mai értelemben „interfészek", melyeket Otlet készített vagy talált. Azokat az interfészes megoldásokat vizsgálják, amelyek közt olyan bibliográfiai kartotékok vannak, melyek lehetővé teszik az adatbővítést; elemzik a tudományok közötti, valamint egyetemes és személyes osztályozások közötti interfészek vizualizációs kísérleteit, továbbá a világhoz kapcsolódó interfészek készítésével történt próbálkozásait, majd Otlet egyik elképzelésének a következményeivel foglalkoznak. (Otlet, hogy a nyilvános tudás új rendjéhez interfészek létrehozása érdekében eljusson, a könyv szerkezetét „szedte szét" egyik előadásában.) A szerzők nézete szerint ma is érdekesek azok a kreatív megoldások, amelyek során Otlet a tudás tárgyai közötti méretezhetőség, reprezentáció és az észlelt összefüggések kihívásaival találkozott.

(Autoref.)

Kutatás

Lásd 122

Tudománymetria, bibliometria

83/2012

SIN, Sei-Ching Joanna: International coauthorship and citation impact : a bibliometric study of six LIS journals, 1980-2008. – Bibliogr. **In:** Journal of the

American Society for Information Science and Technology. – 62. (2011) 9., p. 1770-1783.

Nemzetközi társszerzőség és idézettségi mutatók hat könyvtár- és információtudományi folyóirat alapján 1980 és 2008 között

Bibliometria; Folyóirat -könyvtári; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké

Egyre gyakoribbak a nemzetközi együttműködésben írt közlemények számos tudományág szakfolyóirataiban, és ezekre gyakrabban hivatkoznak. Hogy megállapítsa a könyvtár- és információtudományi folyóiratokban tapasztalható trendeket, az elmúlt harminc év 7489 közleményét elemezte a szingapúri szerző a szakterület hat vezető folyóiratában (*Annual Review of Information Science and Technology, Information Processing & Management, Journal of American Medical Informatics, Journal of the American Society for Information Science and Technology, Management Information Systems Quarterly, Scientometrics*). Logisztikus regressziót alkalmazott a cikkekre való hivatkozások és hét egyéb tényező (szerzőség típusa, a szerző kontinense, az ország jövedelmi szintje, a publikálás éve, a szerzők száma, a dokumentum típusa, a folyóirat címe) közötti összefüggések tesztelésére. 1995-től a fő szerzőségi típus a nemzeti együttműködés volt. Ez volt a jellemző minden folyóiratra, kivéve az ARIST-ot, és minden kontinensre, kivéve Afrikát. A hivatkozások számát tekintve a regresszióanalízis mind a hét tényezőt szignifikánsnak találta. Azoknak a cikkeknek, melyek nemzetközi együttműködésben, nyugat-európai és magas nemzeti jövedelmű országokban működő szerzők által íródtak, nagyobb esélyük volt, hogy többen hivatkozzanak rájuk. Kelet-ázsiai, délkelet-ázsiai és dél-európai országokból származó közleményeknek kisebb az esélyük, mint az észak-amerikai cikkeknek. Ahogy a bibliometriai irodalomban olvasható, *R. K. Merton* Máté-effektusa fényt vet arra, hogy az eltérő idézettségi számok a szerzők lakhelyétől függnek. A tanulmány írója „láthatatlan kollégák" földrajzi és földrajzi hatókörének hatáselemzését javasolja, hogy jobban feltárhatók legyenek a szerzők földrajzi elhelyezkedése és az idézettségi mutatók közötti összefüggések.

(Autoref.)

84/2012

SORLI ROJO, Ángela – MOCHÓN BEZARES, Gonzalo – MARTÍN-CARRETERO, Carolina: Reseñas en revistas científicas españolas de Ciencias Sociales y Humanidades : análisis de la producción entre 2007 y 2009. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 34. (2011) 4., p. 526-544.
Res. angol nyelven

A spanyol humán és társadalomtudományi folyóiratokban 2007 és 2009 között megjelent könyvismertetések elemzése

Bibliometria; Folyóirat; Recenzió; Szakirodalom -társadalomtudományi

Antropológiától városépítészetig 81 tudományos szakfolyóiratot választottak ki a spanyol ISOC adatbázisból, hogy elemezzék az azokban három év alatt megjelent könyvismertetéseket.
A recenziók mennyisége enyhén és folyamatosan csökkent, folyóiratonkénti eloszlásuk pedig 168 és 2 között változik. A 44,6-es átlagot 50 folyóirat nem éri el, viszont az összes recenzió több mint felét 20 folyóirat jelentette meg. Ami a tematikai megoszlást illeti, az első három helyen a történelem (13%), az irodalom (11%) és a filozófia (8%), az utolsó helyeken a városépítés (1,66%), az antropológia (1,57%) a könyvtár és dokumentáció (1,52%) és a pszichológia (1,05%) állnak. Három év alatt összesen 2230 szerző írt recenziót (három százalékuk társszerzővel). Közülük 1639 csak egy könyvet ismertetett, százhúszan írták viszont a könyvismertetések 27%-át. A recenziók szerzőinek háromnegyede egyetemeken dolgozik, további 21% tudományos kutatóintézetekben. A legtöbb recenzió a spanyol kutatási főtanács folyóirataiban jelent meg, azt az egyetemek, majd a minisztériumok

és más hivatalos szervek által kiadott folyóiratok követik. A legkevesebb könyvismertetést a hivatásos kiadók folyóiratai tartalmazták.
Az összesen 3372 ismertetett könyvnek mindössze 6,37%-a kapott egynél több recenziót. A könyvek döntő többsége monográfia, mindössze 72 kongresszusi kiadvány, 18 emlékkönyv és néhány „egyéb" érdemelt ismertetést. Több mint háromnegyedük spanyol nyelvű, majd az angol (9,8%), francia és olasz (4–4%), katalán (2,2%) és a német (1,5%) következik. A könyv és a recenzió megjelenése között átlagosan másfél év telt el; jellemzően több a történelmi és a filozófiai, míg lényegesen kevesebb a városépítészeti és a könyvtárügyi témájú könyvek esetében.
A nemzetközi szakirodalom néhány adatával összevetve megállapítható, hogy a könyv mint dokumentumtípus iránt általában csökken az érdeklődés. A recenziók koncentrálódása más kutatásokban még magasabb: a teljes mintához képest 10, másutt 13, de mindenképpen 20 százalék alatti mennyiségű folyóirat hozza a recenziók felét. Nemzetközi tapasztalatok szerint sokkal magasabb (19–35%) a több ismertetést kapott könyvek aránya. A könyv és ismertetése megjelenése közti átfutási időt (amit gyakran tekintenek a folyóiratok egyik minőségi mutatójának) más kutatások is átlagosan másfél évnél alig hosszabbnak találták.

(Mohor Jenő)

Lásd még 89

Információszervezés (information management)

85/2012

FRIEDMAN, Alon – THELLEFSEN, Martin: Concept theory and semiotics in knowledge organization. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 67. (2011) 4., p. 677-674.

A fogalomelmélet és a szemiotika a tudásszervezésben

Információszervezés; Informatika

A cikk célja, hogy feltárja a szemiotikai elemzésnek és a fogalomelméletnek, a tudásreprezentáció e két domináns megközelítésének az alapkérdéseit, és azt vizsgálja, ezek mennyire használhatók a tudásszervezésben. Elsősorban az amerikai *C. S. Peirce* szemiotika-elméletét és a német *Ingetraut Dahlberg* (1927) fogalomelméletét elemzi, és összeveti a tudásreprezentáció e két elméletének eltérő és hasonló vonásait. A szemiotikai modell a jelek általános és korlátozás nélküli modellje, Dahlberg modelljét viszont egy jobb tudásszervezési rendszer (KOS) perspektívája és igénye jellemzi. A szerzők arra az eredményre jutnak, hogy dahlbergi fogalommodell részletes módszert kínál a fogalmak elemzéséhez és reprezentálásához a tudásszervezési rendszer keretében, ahol a szemiotika a reprezentáció filozófiai összefüggését adja. A cikk először alkalmazza együtt a tudásreprezentációt, a szemiotikát és a fogalomelméletet a tudásszervezéssel összefüggésben.

(Autoref.)

86/2012

SUKIASÂN, È. R.: „Temnyj" ètap v istorii organizacii znanij v bibliotekah **In:** Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2011) 10., p.35-41.

A tudásszervezés történetének „sötét" korszaka a könyvtárakban

Információszervezés; Integrált gépi rendszer; Online katalógus

A tudásszervezés fogalmát elsőként H. E. Bliss amerikai tudós alkalmazta 1929-ben megjelent monográfiájában, majd következő könyvében (*The organization of knowledge in libraries,* 1933) meg is határozta. Az ezt követő évtizedekben a tudásszervezés a könyvtári osztályozási rendszerek és tezauruszok fejlesztési ideológiáját, az állományszervezés politikáját meghatározó tudományos elmélet lett. 1989-ben több

ország részvételével megalakult az *International Society for Knowledge Organization* (ISKO) nemzetközi egyesület. 1990-től kezdve az ISKO kétévenként tudományos konferenciákat szervez, a közbeeső években pedig a nemzeti szekciók rendeznek konferenciákat, általában nemzetközi részvétellel. Az ISKO oroszországi szekciója három ilyen konferenciát tartott, amelyen az ISKO első elnöke, az ETO főszerkesztője, a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszerének szerkesztői vettek részt.

Sajnálatos módon az ISKO egyik legerősebb nemzeti szekciója, a mintegy 30 egyéni tagot számláló orosz szekció nemrégiben befejezte működését. Az ok a tevékenységükkel szembeni értetlenség, és ennek következtében az anyagi támogatás megszüntetése. Több mint két évtizeden keresztül a szekció külföldről is kapott támogatást (tagdíját például több éven keresztül Nagy-Britannia fizette).

A másik aktuális probléma a hagyományos és a számítógépes rendszerek szembeállítása a katalogizálás terén. Tény, hogy a nagy felfedezések, az űrkutatás, az agy működésének megismerése még abban a korban történt, amikor a tudósok ismereteiket többek között a könyvtárakban a hagyományos katalógusok segítségével szerezték. A számítógépes rendszerek kidolgozói Oroszországban nem fordítottak időt arra, hogy fejlesztéseikről konzultáljanak a könyvtárosokkal. Oroszországban nincs olyan rendszer, mint más országokban, amely bejelentkezéskor köszönti az olvasót, megkérdezi, mit készül keresni, pontosítja a témát, az időbeni, nyelvi korlátokat stb. A külföldi rendszereket nem lehet lemásolni az orosz nyelv sajátosságai miatt. Oroszországban jelenleg az a gyakorlat, hogy a könyvtárosok beszélgetnek az olvasókkal, segítenek, tanácsot adnak, az olvasók pedig a cédulakatalógusokat használják. Mindenki tudja, hogy ezekben nehéz keresni, de maga a folyamat érdekes, és senki sem siet. A számítógépes szakemberek szerint a cédulakatalógus primitív, használata időigényes; a keresést a gép valóban gyorsabban elvégzi, de a rengeteg találat között nehéz megtalálni a valóban szükségeset, azaz az eredményes keresés még több időt igényel.

Az 1970–1980-as években a könyvtárosok úgy képzelték, hogy az elektronikus katalógus egyesíteni fogja a betűrendes, a szakrendi, a tárgyszavas és még a regionális katalógus funkcióit is. Az elektronikus katalógus azonban nem tudja helyettesíteni a betűrendest, mivel nem tud választ adni minden olyan kérdésre, ami egy-egy szerző műveit és az azokkal kapcsolatos információkat érintik. Az elektronikus katalógusoktól várták a szakrendi katalógusok hátrányainak kiküszöbölését, de senki sem vállalta a hierarchikus rendszer automatizálását. Az elektronikus katalógust nem lehet szervezett tudásnak nevezni, mint keresőeszköznek semmi köze sincs a szervezett tudáshoz.

Az internetet sem lehet szervezett tudásnak tekinteni, ez szervezetlen tudás világa.

Összefoglalva: a helyzetet – legalábbis az oroszországi könyvtárakban – a szervezett tudás rendszerének szétzilálása jellemzi. A könyvtárak csak azért tudnak még mindig eredményesen létezni, mert működik az információkeresésnek a bibliográfiai szolgálatok által sok év alatt kidolgozott rendszere. Amit a tudósok nem találnak az elektronikus katalógusokban és az interneten, az a bibliográfiai és az információs kiadványokban fellelhető; a kiadványokat azonban tudni kell használni. Tudatosítani kell, hogy egy újabb válság küszöbén vagyunk, amelyben a szervezetlen tudás rendszere fog győzni.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 136

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

87/2012

JOHNSON, Eric D. M. – KAZMER, Michelle M.: Library hospitality : some preliminary considerations. – Bibliogr. **In:** The library quarterly. – 81. (2011) 4., p. 383-403.

A vendégszerető könyvtár. Néhány bevezető gondolat

Enteriőr; Használó; Igény; Kommunikáció -használókkal; Személyzet

A könyvtári szakirodalomban számos cikk foglalkozik olyan tényezőkkel – szolgáltatások, olvasószolgálat, bútorzat, feliratozás stb. –, melyek együttesen teszik ki a *vendégszerető könyvtár*at, de magáról a témáról nincs összefoglaló közlemény, így másutt kell keresnünk a *vendégszeretet* fogalom magyarázatát. A vendéglátóiparban nemrég kimerítően foglalkoztak a témával elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt, az itt és másutt felmerült elemekből és meghatározásokból indul ki a tanulmány.
Először a fogalom általános definícióit és összetevőit elemzi, ezután röviden áttekinti, hogyan foglalkoztak a könyvtárak a kérdéssel történetük során (még ha nem is nevezték a nevén), majd egy elfogadható meghatározással szolgál: a vendégszerető könyvtár nem más, mint „*a könyvtári források biztosítása igazán motivált alkalmazottak révén a használó könyvtári igényeinek kielégítése érdekében, mégpedig olyan környezetben, amely a források biztosítását elősegíti*”.
Ezután a múlt és a jelen könyvtáraiban vizsgálják a szerzők a vendégszeretet összetevőit és gyakorlatát, mindkét esetben aprólékosan kitérve (1) a könyvtári forrásokra, (2) az alkalmazottakra, (3) viselkedésükre és motiváltságukra, (4) az igények kielégítésére, (5) a felhasználókra és (6) a környezetre.
A következő rész már azzal foglalkozik, hogy miként teremtett a szakma a 21. század felé tartva vendégszerető környezetet a technika és környezetformálás újdonságai (innovációja) révén.
Befejezésül néhány javaslatot tesznek arra a szerzők, mi módon lehet a könyvtárakban ezt alapvető magatartássá tenni; amellett érvelnek, hogy ebből belsőleg és külsőleg is profitálhatnak *vendégszerető* intézményként. Szó esik a további vizsgálódás jövőbeli irányairól is (pl. a fent említett hat összetevő összefüggéseinek további elemzése, szerepük a virtuális könyvtárban, a szakképzésben, könyvtárak és a vendéglátóipar összehasonlítása, stb.)
Mindezen ismeretek azt a célt szolgálják, hogy az intézmény és a felhasználó kapcsolata finomodjék és erősödjön, ami minden könyvtár legfontosabb célja. (A tanulmányt a vizsgált gazdag szakirodalom jegyzéke zárja.)

(Murányi Lajos)

88/2012

KELLER, Michael A.: L’avenir des livres, des bibliothèques de recherche et de l’édition intellectuelle **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 6., p. 6-26.
Res. angol, német és spanyol nyelven

A könyvek és a tudományos könyvtárak jövője és a tudományos publikálás

Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Prognózis; Publikálás -tudományos kiadványoké

Minden jelenleg élő kulturális és intellektuális termékünk az előttünk járt generációk munkáján nyugszik. A könyvek viszonylatában ez évszázadokon keresztül a nyomtatott könyvet

jelentette. Az elektronikus dokumentumokat, e-könyveket – bármennyire is közkeletűek –, csak rövid ideje használjuk, így óhatatlanul felvetődik a kérdés, hogy ezek a könyvek tényleg könyvnek tekintendők-e vagy sem? Megjelenésük, elterjedésük és a velük együtt fejlődő digitális technika oly nagymérvű változáson ment keresztül és olyan óriási levéltári, könyvtári, múzeumi gyűjteményekhez adott digitális hozzáférést az interneten, hogy elgondolkodtató: mi is a könyvtárak szerepe?

Bármilyen jövőt is jósolunk e kulturális intézményeknek, egyben biztosak lehetünk: az emberben rejlő természetes kommunikálási vágy évezredek óta felszínre került vagy a képi, vagy a szóbeli, vagy az írásbeli kifejezés formájában. Ezt a digitális világ sem fogja megszüntetni. Következésképpen ezen intézmények továbbra is megőrzik eddigi feladat-és tevékenységi körüket, amely csak annyiban módosul, hogy igazodnia kell az új technológiák kínálta lehetőségekhez. A legfontosabb kérdések egyike, hogy a drámaian visszaeső hagyományos könyvkiadás hogyan tud megújulni a jövőben, hogy értékes információt is közöljön, és hasznot is hozzon. Ehhez a könyv–könyvtár–kiadás hármas összefüggését kell vizsgálni.

A könyvolvasás gyakoriságát, mennyiségét, minőségét számos felmérés taglalja. Akár az ALA (Amerikai Könyvtárosok Egyesülete), akár az Amazon.com Kindle e-book olvasói, akár az amerikai szakkönyvtárak ilyen irányú kutatásaiba pillantunk bele, az erőteljesen romló olvasási tendencia mindenütt hangsúlyosan jelenik meg. Az amerikaiak 40%-a egy évben jobb esetben talán egy könyvet elolvas. Mindegy, hogy a könyv jó vagy sem, értékes irodalom vagy sem, az emberek nem olvasnak, miközben a szépirodalmi szerzők száma a 11 millióról 14 millióra nőtt. Vannak, akik ennek okát a gondolkodásmód megváltozásában látják, amely nem elegendő az igazi szövegértéshez.

Számos elektronikus dokumentum olvasható, lapozható, forgatható néhány gomb lenyomásával a Google Books óriási könyvtárában. A Kindle, Nook és egyéb e-book olvasók könnyedén helyettesíthetnek egyes könyvtípusokat. Ezek már az elektronikus tintát használják, lehetővé teszik az olvasói gondolatok lapszéli jegyzetelését, noha csak fekete-fehérben közlik a könyvtartalmat. Az Amazon.com-nál ugyanúgy megvehetjük őket, mind a hagyományos könyveket, ám azok árának töredékéért. Természetesen az angol nyelvűek vannak többségben, de az európai és ázsiai nyelveken megjelent művek éppúgy megtalálhatók már a kínálatban.

Ezekkel a típusokkal együtt megjelennek a narráció és az olvasás új, eddig ismeretlen formái. A lineáris szövegkörnyezetet és a lineáris olvasást megtörik mozgóképpel, hanggal, matematikai képletekkel, hogy még inkább alátámasszák mondanivalójukat a szerzők. Természetesen ez másfajta intellektuális erőfeszítést és felkészültséget igényel az olvasóktól. A hatalmas kínálat ellenére megdöbbentő az a tény, hogy a fejlett országok olvasóinak kevesebb mint 5%-a használ e-bookot, és a természettudományos e-cikkek olvasóinak aránya oly kevés, hogy nem mérhető! Pedig a könyvtárak jövőjét mindez befolyásolni fogja. Jelenleg még nagy a megszokott olvasói réteg jelenléte, nyilvánvalóan a technikai eszközök, újdonságok, digitalizált állományok és az ezzel járó különféle szolgáltatások széles skálájának köszönhetően. A napjainkban 24/24 vagy 7/7 jellel jelölt, vagyis az interneten, a virtuális térben éjjel-nappal nyitva tartó kiberkönyvtárak funkcióikban még őrzik a hagyományos könyvtári jelleget.

A Stanfordi Egyetemen a közelmúltban megalkottak egy olyan természet- és alkalmazott tudományi-mérnöki könyvtárat, ahol a polcokon csak 20%-ban találhatók könyvek. Kizárólag azok, amelyeket az elmúlt öt évben legalább egyszer használtak. Minden egyéb digitalizált változatban érhető el. Kutatók, professzorok, könyvtárosok együtt gondolkodnak a legjobb, legújabb, minőségi információt szolgáltató adatbázisok, online elérésű információforrások egy helyen történő összegyűjtésén és közzétételén az egyetemi campuson belül.

Ha megvalósul a Google Books 35 millió dokumentumot digitalizáló álma, akkor a világ ol-

vasói szinte egy helyen, a Google Könyvtárban megtalálhatják az őket érdeklő információkat, hiszen a szerzői jog alá nem eső és digitalizálható könyvek minden szava, kifejezése indexelésre kerül a programban a hozzájuk tartozó hasonló tartalmú dokumentumokkal és azok idézettségével együtt.
A hatalmas digitalizált állományok és az egyes könyvkiadók által nyomtatott könyvek e-változatai abban is meg fogják változtatni a könyvkiadási szokásokat, hogy az e-változat soha nem fog elfogyni, sőt egyre inkább terjednek az internetes „magánkiadások" is. A jövő egyre inkább ez lesz, mert idő- és pénzkímélő megoldás, ugyanakkor a dokumentumok terjesztése világviszonylatban könnyen megoldható az internet segítségével. Szükségszerű, hogy a hagyományos kiadók előbb vagy utóbb, de ehhez a tendenciához igazodjanak, ha fenn kívánnak maradni.

(Pajor Enikő)

89/2012

XIA, Jingfeng – WILHOITE, Sarah Kay – MYERS, Rebekah Lynette: A „librarian-LIS faculty" divide in open access practice. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 67. (2011) 5., p. 791-805.

Könyvtárosok és könyvtártudományt oktatók közötti „szakadék" a nyílt hozzáférés gyakorlatában

Egyetemi oktató; Folyóirat -könyvtári; Hivatkozás; Hozzáférhetőség; Könyvtárosi hivatás; Publikációs tevékenység

A cikk megpróbálja megvizsgálni a könyvtárosok és oktatók közötti „szakadékot" a szerzők nyílt hozzáférésű közleményeiben az önarchiválásról írt cikkeiket tekintve, valamint nyílt hozzáférésű „fogyasztásukat" hivatkozásaik mennyiségére való tekintettel. A dolgozat felméri a húsz legfontosabb könyvtár- és információtudományi folyóirat 2006-ban megjelent tudományos cikkeinek nyílt hozzáférésű elérhetőségét és hivatkozásait. Az összehasonlításokat logisztikai regresszió-analízissel végezte a három amerikai szerző. Kiderült, hogy nincs összefüggés a nyílt hozzáférésű cikkek száma és a szerzők szakmai státusza között, de a könyvtáros szerzők a cikkeikben előforduló hivatkozások és önhivatkozások arányában különböztek az oktató szerzőktől. Különbség mutatkozott a két szerzői csoport között a társszerzők, a terjedelem és hivatkozások mennyisége terén is. A tanulmány újfajta megközelítési módot alkalmaz a könyvtárosok és oktatók publikációinak összehasonlításában. Az eredményeket látva a nyílt hozzáférés támogatói és irányítói talán változtatnak az eddigi szabályozáson.

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

90/2012

ANGLADA I DE FERRER, Lluís M.: Le futur des bibliothèques se décide aujourd'hui : un point de vue espagnol **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 6., p. 64-69.
Res. angol, német és spanyol nyelven

A jövő könyvtárai ma születnek: a spanyol álláspont

Könyvtárügy; Prognózis

2009-ben Spanyolország 46 millió lakost számlált. Államformája alkotmányos monarchia, parlamentáris demokráciával. Az 1978-as alkotmány 17 autonóm tartományra, 50 megyére és több mint 8 ezer városra osztja az országot. Az autonóm területek valóban jogilag és gyakorlatilag széles körű önállósággal rendelkeznek, természetesen közöttük kisebb-nagyobb különbségek fennállnak a hozzájuk tartozó könyvtárak működtetése szintjén is.
A Madridban székelő nemzeti könyvtáron kívül négyezernél kissé több közkönyvtár, 330 egyetemi, 80 tudományos és több mint 20 ezer iskolai könyvtár létezik az országban. Működésüket

számos könyvtári-levéltári egyesület, szakmai szervezet szabályozza és segíti (ANABAD, COBDC, FEABIB, REBIUN stb.). A jövőt illetően két nagy elképzeléssel számolnak: az egyik a helyi fejlesztések szükségessége, a másik pedig annak felismerése, hogy minden napjainkban folyó vagy befejezett munka hatással van a jövőre. A jövő könyvtárának definiálásához a fejlettebb országok könyvtárügyét vizsgálták a szakemberek, de országukra egyértelműen alkalmazható jövőképet nem találtak. A jelenlegi modern könyvtárak ilyen formán azért alakultak ki, hogy a modern információ és a felhasználó közötti közvetítést végezzék korábban az automatizálás, jelenleg pedig a digitalizálás folyamatain keresztül.

A hagyományos könyvtárak régen megszokott, polccal és könyvekkel teli fizikai megjelenése már az 1960-as évektől kezdett megváltozni és a számítógépes, internetes világban a régi és az új ötvözésével a könyvtárosok létrehozták a napjainkban ismert könyvtári megjelenést. A kettő együtt alakult ki. Ezért napjainkban a jelenlegi jövőképet is úgy lehet megalkotni, hogy végig kell gondolni a reális szükségleteket. Ha azok léteznek, akkor lesz a jövőben is könyvtár. A könyvtár és a benne foglalt dokumentumok formája, megjelenése, szervezettsége, feldolgozottsága az információk kezelése, virtuális vagy valós léte csak egy eszköz az információcserében. Mi, emberek vagyunk azok, akiknek különféle szükségleteink vannak, és ezekhez igazítjuk azokat a szervezeteket, amelyek igényeinket kielégítik: iskolákat a tanulásra, szabadidő központokat a szórakozásra, kereskedelmi központokat a vásárlásra. Tehát mi vagyunk azok, akiknek szükségünk van olyan szervezetekre is, amelyek megkönnyítik a kapcsolatunkat az információval.

Jelenleg az új paradigmák értelmében alkotunk könyvtárat: elektronikus dokumentumokat gyűjtünk, rendszerezünk és bocsátunk a felhasználók rendelkezésére a weben keresztül. Mindezt már a jövő érdekében tesszük. Mint ahogyan az információhoz való „nyílt hozzáférést" is. Az új szükségletek hívják életre az új technikákat, az új megjelenési, archiválási formákat. A könyvtár mint fejlődő szervezet – ahogy Ranganathan azt már régen megállapította – a múltban is válaszolt az idő követelményeire, és a jövőben is ezt fogja tenni.

A már régen megalkotott nemzeti és nemzetközi szakmai szervezetek nemcsak közös könyvtári hálózatokat fűztek egységes láncolatba, hanem közösen alakították és alakítják a legmegfelelőbb jövőképet is minden időben. A Franco után újonnan született és ma még fiatal Spanyolországban az egyetemi könyvtárak szervezete, a REBIUN az, amelyik olyan erővel rendelkezett, hogy megújítsa az egyetemi könyvtárakat, és javaslatot tegyen a jövő könyvtárügyével kapcsolatban. Szerintük a jövő könyvtárainak feladata az lesz, hogy olyan könyvtármodell szülessen, amely értéket képvisel, és amely a felhasználóival való kapcsolata révén pozitív képet fest magáról a folyamatosan változó, átalakuló társadalomban.

(Pajor Enikő)

91/2012

BUNDY, Alan: Bibliothèques pour tous en Australie : prospectives **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 6., p. 59-63.
Res. angol, német és spanyol nyelven

Könyvtárak Ausztráliában: jövőbeli kilátások

Könyvtárügy

A 7 682 300 km^2-es legnagyobb sziget, Ausztrália, a világ leggyérebben lakott országa. 23 milliónyi lakosa angolul beszél. Közülük valamennyivel több mint 3 millióan otthon más nyelvet is használnak. Annak ellenére, hogy már közel hatvanezer éve lakott, csak az utóbbi kétszáz évről mondható el, hogy e földrésznek van történelme.

A legrégebbi két könyvtár közül a State Library New South Wales 1826-ban, míg a Sidney-i Egyetemi Könyvtár 1851-ben létesült. Az Ausztrál Nemzeti Könyvtárat csak 1902-ben alapí-

tották, ám mára már ez a könyvtár fogja össze a többit, és szervezi az ausztráliai könyvtárak hálózatának interneten is hozzáférhető közös hatalmas portálját. A mintegy negyven egyetemi könyvtár és az 1500 helyi vagy állami fennhatóság alá tartozó közkönyvtár a 2008–2009-es statisztikák adatai szerint több mint 111 millió látogatót fogadott két év alatt.

A 160 különféle nemzetiséget számláló ország lakosai számos különféle településen élnek, ami nagy kihívást jelent a könyvtárak számára, ha azt akarják, hogy egyenletes információ- és egyéb könyvtári szolgáltatással lássák el őket. Ezért óriási kontinentális hálózatláncba tömörítették a különféle típusú könyvtárakat. Csak a nemzeti könyvtártól kiindulva több mint ötezer könyvtár adatállománya érhető el az interneten keresztül.

Mint mindenütt a világon, a tudásért, a tanulásért és a kutatásért első fokon felelős egyetemi könyvtárak folytonos megújulásban élik napjaikat, hogy megfelelő színteret és minőségi információt szolgáltassanak majd a jövőt építő generációk számára is. A megszokott épület, raktár, olvasói terek és szolgáltatási fejlesztéseken túl 2030-ig olyan igazi, nagymértékben automatizált *learning center*eket (tanulási központokat) szeretnének kialakítani, amelyekben a jelenlegi nyomtatott dokumentumok több mint nyolcvan százaléka már digitalizált változatban lesz majd elérhető. Az integrált könyvtári rendszerek egyéb szoftverekkel lesznek összekötve tudományterületek szerint. Minden informatikai eszköz alkalmazását előtanulmányok után a speciális gyűjteményekhez fogják rendelni, melyek állománygyarapítása is sokkal tudatosabb, összefogottabb lesz, hogy a duplumokat és minden felesleges munkafolyamatot kiküszöböljenek.

A jelenlegi egyetemi könyvtárak együttműködése már most is példaértékű, hiszen a bárhol beiratkozott egyetemista ugyanazzal az olvasójeggyel bármely más egyetemi könyvtár teljes szolgáltatását igénybe veheti. Léteznek olyan egyetemi könyvtárak is, amelyek partnerkapcsolataikat a köz- és az iskolai könyvtárakra szintén kiterjesztik. Speciális tanítási igényt kielégítő céllal számos egyéb kisebb könyvtár működik még az egymástól sokszor igen nagy távolságra lévő egyetemi campusokon.

Az elemi iskoláktól kezdődően – amelyekből több mint 7 ezer található a kontinensen –, az iskolák mindegyike rendelkezik iskolai könyvtárral. 2011-ben a könyvtárosok, tanárok, könyvtári szervezetek, szakszervezetek sürgető kérésére hivatalosan is a parlamenti interpellációk közé került számos, a könyvtárosokat érintő gazdasági, életpályával, anyagi-erkölcsi megbecsüléssel, nyugdíjazással, átképzési nehézségekkel és érthetetlen szabályozásokkal kapcsolatos kérdés megvitatása. Ha mindennek lesz valami foganatja, akkor az elkövetkezendő húsz évben az iskolai könyvtárosok és a könyvtárostanárok élete javulni fog, és iskoláikban a tanári kar első számú szakmai partnereivé válhatnak az oktatás minden terén.

A körülbelül 1200 szakkönyvtár munkatársai folyamatosan követik a változásokat, innovatívak. A nemzeti könyvtáron kívül létező mintegy 550 közkönyvtár kiegészül a több mint 1500 mozgókönyvtárral és speciális szolgáltatásokkal. A lakosság 60%-a ezeket használja. A következő húsz évben ezek fejlesztése szintén várható. Első lépésként a heti 7/7 típusú nyitva tartást kell megvalósítani, és erősíteni a könyvtár közösségformáló szerepét. A 2012-es év Ausztráliában az *„Olvasás éve”*, így a legsürgetőbb feladat az olvasás megszerettetése érdekében való fellépés, melynek egyik nagy letéteményesei a közkönyvtárak.

(Pajor Enikő)

92/2012

IDARAND, Kaj: God čteniâ v usloviâh berežlivosti : kratkij obzor raboty publičnyh bibliotek Èstonii v 2010 godu. – Bibliogr. 8 tétel **In:** Bibliotekovedenie. – (2011) 5., p. 95-100.

Az Olvasás éve a takarékosság idején: rövid áttekintés Észtország közkönyvtárainak 2010. évi munkájáról

Jelentés -évi, többévi; Könyvtárügy; Közművelődési könyvtár

A 2010. évi statisztikai adatok szerint Észtország lakosainak száma 1,3 millió fő, az ország 2004 óta az Európai Unió tagja, 2011 óta fizetőeszköze az euró.

A közkönyvtárakról szóló 1998. évi törvény szerint a könyvtárak működésének célja, hogy a lakosság számára biztosítsák az információk és a tudás szabad és korlátlan elérését. A közkönyvtárak a helyhatóságok alá tartoznak, az állami költségvetésből kiegészítő támogatást kapnak, például állománygyarapításra. Észtországban 226 helyhatóság működik, ebből 33 városi. A törvény előírja, hogy a 10 ezer főnél nagyobb lakosú városokban legalább egy közkönyvtárnak kell működnie (a nagyvárosokban 15 ezer fő), a községekben pedig 500 főre kell jutnia egy könyvtárnak. Az országot 15 járásra osztották, ezek mindegyikében van járási központi könyvtár. A 2010. évi statisztika szerint a városi könyvtárak száma 557, az olvasóké közel 387 ezer, a könyvtárosoké 1318, a könyvtárlátogatásoké 6,5 millió, a könyvforgalom megközelítette a 12 milliót. A közkönyvtárakban háromféle könyvtári hálózati programcsomagot használnak.

Észtországban 2010. az Olvasás éve volt. Ennek köszönhető, hogy a gazdasági válság ellenére az állami költségvetés némileg növelte a gyarapítási keretet, a többi összeg változatlan maradt. Lehetőség nyílt több könyvtári épület tatarozására, felújítására, a munkát általában a helyi önkormányzatok finanszírozták. Az év során számos rendezvényt tartottak, a könyvtárosok ügyesen ki tudták használni a rájuk irányult figyelmet, nőtt a könyvtárlátogatók száma. Az Észt Könyvtárosok Egyesülete kezdeményezésére indult *Ajándékozz egy könyvet a könyvtárnak!* mozgalom eredményeként több ezer könyvvel gyarapodtak az állományok, a szerzők saját műveikkel, többen pénzadományokkal járultak hozzá a sikerhez. Az állományok csökkenése elsősorban az időszaki kiadványokat és a könyvek példányszámait érintette, élénkebbé vált viszont a könyvtárközi kölcsönzés. A szolgáltatás javítására a községi könyvtárak egyre gyakrabban egyeztetik vásárlásaikat, lehetővé téve ezzel a kevesebb példányszámot. Bár a könyvtárak panaszkodnak a könyvek drágulása miatt, a statisztikák szerint ez csak az orosz nyelvű irodalmat érinti, az észt nyelvű könyvek még némiképp olcsóbbak is. A könyvtárak bátrabban szerveznek könyvvásárokat és kiadványcsere-akciókat.

A városi költségvetések csökkenése hatással volt mind a könyvtárak gyarapítási keretére, mind a létszámra és a munkaidőre. A leépítések kevésbé érintették a könyvtári munkaköröket, a munkaidő-csökkentését ügyes szervezéssel igyekeztek egyensúlyozni. Több fejlesztési projektet kellett befagyasztani vagy átütemezni, elsősorban az információtechnológiai fejlesztések és a könyvtárosok folyamatos képzése terén. Bár az új berendezések vételére tervezett összeg 18%-kal lett kevesebb, a felújított könyvtárakba sikerült új számítógépeket venni. Eredményesek az elektronikus szolgáltatások is, csupán néhány kisebb könyvtár nem tért át a teljesen elektronikus kiszolgálásra. Folytatódott az elektronikus katalógusok építése, különböző bibliográfiai adatbázisok kialakítása. Az év feladata a helytörténeti cédulakatalógusok digitalizálása volt. A nemzeti könyvtár portáljáról az összes elektronikus katalógus elérhető.

Erősödtek a kapcsolatok mind a helyi kulturális és oktatási intézményekkel, mind a külföldi könyvtárakkal és múzeumokkal, valamint néhány nagykövetséggel. Több kulturális esemény témája volt az olvasás. Elektronikus „rendezvények" is voltak: virtuális kiállítások, észt, lett és litván írók virtuális találkozója, és próbálkoztak a hosszabbított (éjszakai) nyitva tartással is.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 81, 97, 105

Központi szolgáltatások

93/2012

BEHRENS-NEUMANN, Renate: Serviceleistungen im Zeitalter der Globalisierung : die Arbeitsgemeinschaft der Verbundsysteme - Eine Übersicht **In:** BuB. – 63. (2011) 11-12., p. 797-801.

Könyvtári szolgáltatások a globalizáció korában. Áttekintés a Könyvtári Hálózatok Munkaközössége tevékenységéről

Együttműködés -belföldi; Együttműködés -nemzetközi; Gépi könyvtári hálózat; Központi szolgáltatások; Nemzeti könyvtár; Tudományos és szakkönyvtárak

A Könyvtári Hálózatok Munkaközössége 1983-as megalakulása óta nagy hangsúlyt fektet az együttműködésre mint kiemelt célra az innovatív szolgáltatások bevezetése és nyújtása, valamint a hálózati hardver- és szoftvermegoldások koordinálása során.
A konzorcium tagjai közé tartoznak a német regionális könyvtári hálózatok központjai: a Baden-Württembergi Könyvtári Szolgáltató Központ, Bajorország Könyvtári Hálózata, a Közös Könyvtári Hálózat, Hessen Felsőoktatási Könyvtárainak Könyvtári és Információs Hálózata, Észak-Rajna–Vesztfália Felsőoktatási Könyvtári Központja, Berlin-Brandenburg Könyvtári Hálózata, Ausztria Könyvtári Hálózata, a német nyelvű Svájc Információs Hálózata, valamint a Német Nemzeti Könyvtár és a Német Központi Folyóirat-adatbázis.
Állandó vendég státusszal (egy képviselővel) rendelkezik a Német Kutatási Társaság, a Kulturális Miniszterek Konferenciája – mint a német szövetségi államok képviselője – és a Német Információtudományi Társaság. A szerző – aki a Német Nemzeti Könyvtárban a könyvtári hálózatokkal foglakozik – áttekintést nyújt ezekről a szolgáltató központokról. Bemutatja, hogy a hálózati központok hogyan töltik be a regionális információkat a nemzetközi információs hálózatokba, és hogyan nyernek információt a hálózatokból, és adaptálják a németországi könyvtári és információs igényeknek megfelelően.

(Autoref.)

Együttműködés

94/2012

SOSNA, Karel: Višegrádská digitální parlamentní knihovna+ **In:** Čtenář. – 63. (2011) 11., p. 407-409.

Visegrádi digitális parlamenti könyvtár +

Együttműködés -nemzetközi; Országgyűlési könyvtár

Az internet, az információkhoz való hozzáférés a könyvtárak versenyképességének megőrzését veszélyezteti, gyengíti szerepüket az információk közvetítésében. A használók elvárásai folyamatosan nőnek, a digitális tartalmak, Web. 2.0-s szolgáltatások, az elektronikus könyvek iránti igény egyre erősödik. A könyvtáraknak egyre gyorsabban és hatékonyabban kell szolgáltatásaikkal az elvárásoknak megfelelni. A legtöbb parlamenti könyvtár is az állampolgárokkal való modern kommunikáció támogatójává vált. Erősítik a kapcsolatot a parlament és az állampolgárok között, a parlamenti dokumentumok digitalizálásával és közzétételével a történelmi tudat erősítését is szolgálják.
2008 májusában 70 parlament képviselői tartottak konferenciát Bécsben az országgyűlések kutató és dokumentációs tevékenységéről *„Parlamenti könyvtárak – a tudás megosztása”* címmel. Fontos szerepet kapott a parlamenti könyvtárak nemzetközi együttműködése. Nagy érdeklődést és vitát váltott ki a Cseh Országgyűlés Digitális Könyvtára és a közös Cseh–Szlovák Digitális Parlamenti Könyvtár, amelyek egyszerű elérést biztosítanak az állampolgárok számára a parlamenti dokumentumokhoz, történeti kontextusban egészen a 11. századig.

A nyomtatott források alternatív változata lett a digitális, amely nemcsak a védelmet, hanem a biztonságos felhasználást is garantálja. Az együttműködés tágabb földrajzi összefüggésekben is előnyösnek bizonyult. Ez vezetett a Visegrádi digitális parlamenti könyvtárak + szolgáltatásának kialakításához. 2008 végén a magyar Országgyűlési Könyvtár tartott konferenciát Budapesten a Visegrádi 4-ek részvételével. Közös deklarációban erősítették meg az együttműködést, közös publikációk, összehasonlító anyagok angol nyelvre fordításával, az EUROVOC tezaurusz közös használatával. A közös parlamenti digitális könyvtár nemcsak a jelenkori, hanem a történeti országgyűlési dokumentumok digitalizálásában is együttműködési nyilatkozatot kötött.

2009 őszén Prágában tartottak diplomáciai egyeztetést a V4-ek parlamenti könyvtárai. Ennek eredménye lett a projekt nemzetközi szerkesztői tanácsának megalakítása. 2010 tavaszán újra Budapesten találkoztak a képviselők, és először ült össze a szerkesztői tanács, amelyben mind a négy országot egy-egy jelölt képviselte. Ekkor csatlakozott a projekthez az osztrák parlamenti könyvtár tagként, saját képviselőjével. A szerkesztői tanács elnöke a cseh fél képviselője lett. A tanács évente legalább egyszer összeül, 2010 őszére Pozsonyba hívták össze. Folytatódott a weboldalak angol fordítási munkája, és egy többnyelvű parlamenti terminológiát tartalmazó szótár szükségességét is megfogalmazták, amelynek alapja egy már létező lengyel, négynyelvű forrás lett. A pozsonyi találkozón elfogadták a közös portál működését angol nyelven, amíg a nemzeti anyagok is hozzáférhetővé válnak. A lengyel parlamenti terminológia (angol, német, francia, lengyel nyelvű) anyagát a részt vevő országok nemzeti nyelveikre fordítják. A szerkesztőségi tanács a hivatalos együttműködésbe meghívta Szlovéniát is. 2011 nyarán a nyilvánosság előtt is megnyitották a Visegrádi parlamenti digitális könyvtár + szolgáltatást, amelyhez Ausztria is csatlakozott, Szlovénia későbbi időpontra jelezte a társulását (http://www.v4dplplus.eu/).

Az öt ország vállalta, hogy legfrissebb parlamenti anyagai mellett a történeti dokumentumokat is hozzáférhető teszi. Az anyagok között a jelenlegi parlamenti összetétel, a „házak", hivatalok, funkciók anyagai mellett a parlamentarizmus történeti anyagai, hivatalos szövegek, a képviselőházak ügyrendjei, a digitális könyvtárakhoz való hozzáférés és a történeti anyagok is nyilvánosak lesznek. A történeti anyagok időhatára Csehországban a 11. századig, Ausztriában a 19. századig, Magyarországon és Szlovákiában a 19. század közepéig, Lengyelországban a második Lengyel Köztársaság idejéig, 1919-1939-ig nyúlik vissza.

Egyedülálló kezdeményezés a V4-ek és Ausztria részéről, hogy együttműködés keretében vállalták, hogy hozzáférhetővé, összehasonlíthatóvá, átláthatóvá teszik parlamenti dokumentumaikat, amely egyúttal a modern közép-európai parlamentarizmus alapjává válik.

(Prókai Margit)

Lásd még 99, 107, 144, 150

Jogi szabályozás

95/2012

ERLEND, Dag – MOHNE, Lohn: E-books in the library : borrower's rights at risk **In:** Scandinavian public library quarterly. – 44. (2011) 4, p. 6-9.

E-könyvek a könyvtárban: veszélyben a használói jogok Norvégiában

Elektronikus könyv; Jogszabály -más területről; Kölcsönzés; Könyvvásárlás; Szerzői jog

A szerzői jogokkal kapcsolatos norvégiai törvény 19. paragrafusa engedélyezi a könyvek kölcsönzését, ezt azonban megtagadja a számítógépes programok géppel olvasható példányaitól. Bár az e-könyvek inkább a nyomtatott könyvekhez hasonlítanak, a törvény szoftverként

kezeli őket. Nyilvánvaló, hogy tárgyalások útján jogi megoldást kell találni a jelenlegi törvény átértelmezésére, hosszabb távon pedig magát a törvényt is meg kell változtatni.

Bár az elektronikus könyvek befogadására minden gazdasági és technikai előfeltétel adva volt, Norvégiában csak 2011-ben jelentek meg a hazai kiadású e-könyvek. Ez összefügg a könyvszakma tulajdoni viszonyaival. Norvégiában a három legnagyobb könyvkiadóé a három legnagyobb könyvesboltlánc, ezek a kiadók pedig továbbra is a nyomtatott kiadványok piacában érdekeltek. Jelenleg mind több hazai fogyasztó vásárol angol nyelvű e-könyvet (ezek nagyon könnyen hozzáférhetők a Kindle révén, és választékuk is sokkal jobb), de hosszú távon ennek fatális következményei lehetnek.

A könyvtárosoknak nemcsak a saját szakmájukat, hanem az olvasóikat is képviselniük kell. A minimális célkitűzésük az, hogy az e-könyvekkel kapcsolatban a könyvtárhasználók ne kerülhessenek rosszabb helyzetbe, mint a nyomtatott könyvek esetében.

A Norvég Könyvtári Egyesület (*Norsk Bibliotekforening*) létrehozott egy bizottságot azzal a céllal, hogy meghatározza a könyvtárak érdekeit az e-könyvek terén. Hat elvben egyeztek meg:

1. Ne legyen különbség a megvásárolható és a kölcsönözhető könyvek választéka között, az e-könyvek terén sem.
2. Az e-könyvek használatában ne legyen időbeli eltolódás, azaz már akkor lehessen kölcsönözni azokat, amikor vásárolhatóvá válnak.
3. A könyvtárak szabadon választhassák meg, mely könyveket ajánlják a használóiknak, ne szorítkozzanak a kiadók által összeállított termékcsomagokra.
4. Az e-könyveknek platformfüggetlennek kell lenniük, hogy ezeket lehetőség szerint ugyanúgy le lehessen játszani számítógépen és mobil eszközökön, mint a speciális készülékeken.
5. A könyvtáraknak be kell tartaniuk a könyves szakma szerzői jogi előírásait, a könyvtárak nem válhatnak a kalózkodás helyszíneivé, ellenkezőleg, az e-könyveket jogtisztán kell felajánlaniuk használóiknak.
6. Az e-könyveket – addig is, amíg a jelenlegi szabályok érvényesek – korlátlan alkalommal lehessen kölcsönözni, egyszerre egy olvasónak.

Több fontos kérdésre kell még megoldást találni (szabad-e másolni az e-könyveket, kell-e kölcsönzési díjat kérni az e-könyvek használatáért, az olvasók minden tartalomhoz korlátlanul hozzáférhessenek-e stb.). Elképzelhető, hogy az e-könyvek forgalmában a könyvtáraknak a jövőben sokkal nagyobb szerepük lesz, és az árusítás helyett a kölcsönzés válik a művek terjesztésének fő eszközévé.

A norvég könyvkiadók és könyvkereskedők önkéntes egyezsége meghatározza az új könyvekért kérhető árat abból a célból, hogy védjék a norvég nyelvet és irodalmat. A nem kapható könyvekkel kapcsolatban egy ennél rugalmasabb egyezményre lenne szükség (pl. kölcsönzési díj, kedvezményes ár a nagyobb összeállítások beszerzésénél), de a minimum az, hogy az e-könyvekre ugyanolyan feltételek legyenek érvényesek, mint a nyomtatott könyvekre. A jelenlegi egyezmény jóval korlátozottabb és szűkebb körű, mint a szomszédos Dániában vagy Svédországban.

Némely kiadó sürgeti, hogy az e-könyveket bizonyos használati mennyiség (pl. 25 kölcsönzés) után elhasználódás címén selejtezzék ki, és szerezzenek be új példányokat. Mivel a könyvtárak ellenállnak, az is felvetődött, hogy az e-könyvekbe bele kellene építeni az automatikus elavulást. A Norvég Művészeti Tanács beszerzési politikája hosszú ideje jelentős mértékben hozzájárult a norvég könyvtári gyűjtemények fejlődéséhez, biztosította, hogy a norvég könyvtárak a beszerzési keretek ingadozása ellenére is hozzájussanak az új könyvek minimális választékához. 2012-ben megpróbálnak az e-könyvekre nézve is hasonló egyezményt kidolgozni. Ez elismerné, hogy az e-könyveknek helyük van a könyvtárakban, azokat terjeszteni kell, az e-könyvekből a könyvtáraknak bizonyos válasz-

tékkal kell rendelkezniük, és a norvég nyelvet és irodalmat továbbra is támogatni kell.

(Mándy Gábor)

Lásd még 151

Könyvtárosi hivatás

96/2012

LUBOCH, Edyta: Etyka a prestiż zawodu i wizerunek bibliotekarza **In:** Poradnik bibliotekarza. – (2011) 10., p. 3-7.

A könyvtárosi szakma etikája, presztízse és a társadalom könyvtárosképe Lengyelországban

Könyvtárosetika; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárkép

Büszkeséggel tölti-e el a könyvtárost a hivatása? – teszi fel a kérdést a szerző, aki elsősorban etikai oldalról kívánja vizsgálni a szakmai presztízs, a társadalomban kialakuló könyvtároskép problémáját. A cikk kiindulópontjául, a levont következtetések alapjául szolgáló elemzés a könyvtárosok bizonyos etikai vonatkozású kérdésekhez való konkrét viszonyulásait vizsgálta, így például az átadott információért cserébe elvárt anyagi szolgáltatást, az olvasóknak a munkaidőn túl történő kiszolgálását, valamint az alacsony bérezésnek és a személyes vélekedéseknek a szolgáltatás színvonalát befolyásoló hatásait.

Az elemzés által megerősítést nyert a tény, miszerint a könyvtári világ két részre oszlik. Az egyik oldalon a régi világból átöröklött modell uralkodik, míg a másikat egy korszerűbb könyvtárosi szemlélet jellemzi. A könyvtároskép lassan változik, de e változáshoz szerencsére nagyban hozzájárul a könyvtárosok új, az olvasókkal szót értő és szót érteni akaró, szakmailag is kompetensnek mondható generációjának felbukkanása. A szakmai presztízst növelő eszközök: a promóció – a könyvtárosokról a társadalomban kialakult kép jótékony befolyásolása; a fiatalokkal való törődés – specifikus programok, kiállítások, vetélkedők szervezése; a kreativitás és a mobilitás; az empátia; a kulturált, udvarias viselkedés; az idősebb kollégák tapasztalataira és tudására való építés; a hivatásszeretet.

A szerző által hivatkozott *Jacek Wojciechowski* szerint a sztereotípiákat azért is nehéz megváltoztatni, mert érzelmi alapúak, a valóságtól elrugaszkodottak, az intellektuális kontrollon kívül esnek. A lengyelek számára a könyvtáros olyan, az életben boldogulni képtelen, zsémbes fajankó, aki cerberusként őrzi a rábízott gyűjteményt, mintha a saját tulajdona volna. A szerző szerint a könyvtári szorongásként (library anxiety) leírt jelenség egyik kiváltó oka lehet a könyvtári dolgozók viselkedése: az arrogancia, a felhasználói szükségletek iránti közömbösség, de magának a könyvtárnak a – gyakorta zord – külseje is. A negatív sztereotípiák kialakulásának egyik leggyakoribb oka, hogy a társadalom nem rendelkezik ismeretekkel arról, hogy a könyvtárosi munka milyen kvalitásokat, ismereteket igényel. Elképzelésük szerint bárkiből lehet könyvtáros mindenféle előismeret nélkül. Néhány a sztereotípiák közül: a könyvtáros mint cerberus – rosszindulatú, komplexusos, introvertált, betegesen szabálykövető személy, amely ismerős lehet a *Sophie választása* című filmből vagy a *Rózsa neve* című Umberto Eco-regényből; a könyvtáros mint vénlány – haját kontyban viselő, vastag keretes szemüveget hordó, aszexuális személy; a könyvtáros mint mentor – mindentudó bölcs, idős bácsi.

A szerző szerint szomorú tény, hogy a könyvtárosok jelentős része nagyban hozzájárult e sztereotípiák kialakulásához, de úgy látja, hogy a társadalomban rögzült könyvtároskép megváltoztatható. Ennek egyik eszköze szerinte, ha a lengyel könyvtárosok azonosulnak *A könyvtáros és információs szakember etikai kódexe* című, 2005-ben megjelent kiadványban foglaltakkal. Mindaz a kép, amit a banki vagy postai alkalmazottakról kialakítottunk, nagyban megváltozott az idők folyamán, van tehát esély a sztereotípiák lerombolására és újraépítésére. A könyvtáro-

soknak elsősorban az ügyfeleikkel (olvasókkal, felhasználókkal) való kapcsolatukon kellene ehhez javítaniuk. Az olvasói igények szakszerű és elfogulatlan kiszolgálásával, az olvasók/felhasználók iránt mutatott kellő tisztelettel és nyitottsággal a könyvtárosokról kialakított elképzelések lassan bár, de minden bizonnyal újraformálhatók.

(Dancs Szabolcs)

97/2012

RADWAŃSKI, Aleksander: Zawód: torreador **In:** Bibliotekarz. – (2011) 7-8., p. 7-11.

Foglalkozása: torreádor. A könyvtárosi hivatás Lengyelországban

Feladatkör; Könyvtárosi hivatás; Társadalmi követelmények

A cikk szerzője arra hívja fel a figyelmet, hogy a könyvtárosi munka értékét nem lehetséges a gazdasági realitásoktól, a piaci szemlélettől elrugaszkodva megítélni. (A cikk címe egy olyan vicc poénjára utal, amely a szükségállapot idején volt népszerű, abban az időszakban tehát, amikor a munkavégzés kötelező volt, és a nem dolgozókat a „társadalom élősdijeként" tartották számon. Az említett viccben a rendőr kérdőre vonja a délidőben az utcán bolyongó egyént, rákérdezve, miért nincs éppen munkában. A polgártárs azt válaszolja, hogy ő igazán szeretne dolgozni, de nem talál munkát. „Mi a foglalkozása?" – kérdezi a rendőr? „Torreádor" – hangzik a válasz.) A szerző által alkalmazott megközelítésben tehát az elvégzett munka fejében járó kereset olyan árunak tekinthető, amelynek értékét a kereslet és kínálat mérlege, valamint az azt befolyásoló egyéb tényezők, így például a fogyasztói optimizmus határozza meg, vagyis e felfogásban az áru értéke annyi, amennyit a vásárló érte hajlandó fizetni.

Úgy tűnik, a jelenlegi Lengyelországban az ügyfél keveset hajlandó fizetni a könyvtáros által kínált „áruért". Mivel kevés esély mutatkozik arra, hogy a kereslet idővel növekedni fog, a kínálati oldalon van szükség korlátozásokra. Ezt azonban több tényező is megnehezíti. Ha ugyanis magunkat valamire értékelő szakemberként nem vagyunk hajlandók betölteni a könyvtárak által kínált alacsony fizetésű állásokat, akkor azokat mások, esetleg szakképzetlen egyének fogják betölteni helyettünk. Ezt elkerülendő gyakorta inkább megalkuszunk, és tovább éltetünk egy nem jól működő rendszert. Egy másik ok, amiért is a könyvtárvezetők nem számolnak a gazdasági motiváció jelentőségével, hogy az alacsony bérezésért elszegődő, lelkes és idealisztikus ábrándoktól fűtött fiatalok azt a benyomást keltik, hogy a könyvtár már önmagában vonzó munkahely, és nem kell semmit tenni annak érdekében, hogy még vonzóbbá tegyük. Nem javít a helyzeten a szakmai gárda egy részének önkéntes munkatársakkal való kiváltása sem. Az önkéntesség intézménye jellemzően olyan országokban támogatott, ahol a fizetés a létminimum többszöröse, magyarul nem emészt fel minden időt és energiát a mindennapi megélhetésért való küzdelem. Lengyelországban a családjuk által eltartott fiatalok vállalnak önkéntes munkát. Ezek a fiatalok azonban közel sem szakemberek, így nem alkalmasak professzionális munkavégzésre.

Korunkban a hagyományos olvasót a parakulturális érdeklődésű fogyasztó váltja fel, akit nem annyira a megértés szándéka vezérel, hanem a médiumok által közvetített, figyelemfelkeltő üzenetek dekódolása. A könyvtár az olvasás hagyományos, „mitizált" felfogásával kevésbé versenyképes a médiaszolgáltatók kínálatával szemben. A könyvtáraknak nincs mozgósító ereje az olvasást illetően. A társadalom, úgy tűnik, véglegesen lemondott erről a tevékenységi formáról. El kell tehát gondolkodnunk, hogy hogyan képzeljük el a könyvtár jövőjét: szentélynek vagy szupermarketnak látjuk-e inkább.

A cikk szerzője úgy gondolja, a szakma egyre kevésbé kötődik majd a könyvhöz, és egyre inkább koncentrál a másfajta médiumokra, ugyanakkor nem ért egyet azzal a népszerű vélekedéssel, hogy a könyvtáros, akit talán már nem is így

fognak hívni, az információs világban magát jól kiismerő, kreatív „kalauzzá" lép elő. Jóllehet egy ilyen szakma valóban kialakulóban van, a könyvtáros továbbra is megmaradhat annak, akit képességei, készségei arra tesznek alkalmassá, hogy az információk tömegéből az írott formában megjelenőkkel, azaz a szövegekkel foglalkozzon. A többi információs szakembertől az különbözteti majd meg, hogy alapos, professzionális ismeretekkel rendelkezik a könyvtárosi munkát illetően, képes adott paraméterek alapján az elvárt igényeknek megfelelő, tetszőleges könyvtárat megszervezni, létrehozni.
Összefoglalásképp a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a könyvtáros szakma – minden ellenkező állítással szemben – nem igazán örvend nagy népszerűségnek. A könyvtárosoknak a jelen gazdasági helyzetből kell kiindulniuk, amikor a szolgáltatásaikat kialakítják, mert az olvasói piac formálódására nincsenek befolyással. Valódi szaktudást igénylő, ugyanakkor a piacon helyt állni képes hivatássá kell fejleszteniük a könyvtárosságot, ugyanakkor nem szabad elfeledkezniük arról, hogy a mai világban semmi garancia nincsen arra, hogy egész életükben ugyanabban a szakmában dolgozhatnak, ezért érdemes többféle képesítést is szerezniük. Ez azért is fontos, mert így nem kényszerülnek olyan helyzetbe, hogy kénytelenek alacsony fizetést kínáló állásajánlatokra is igent mondani, vagy osztozni a címben említett torreádor sorsában.

(Dancs Szabolcs)

Oktatás és továbbképzés

98/2012

EILEEN, Abels G.: Transforming the Internet Public Library into the ipl2 Virtual Learning Laboratory. – Bibliogr. **In:** The reference librarian. – 52. (2011)4., p. 284-290.

Az Internet Közkönyvtártól az ipl2 virtuális laboratóriumig

Elektronikus könyvtár; Információtechnológia; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Online információkeresés; Referensz

Az *ipl2 Information You Can Trust* (ipl2 Az információ, amelyben bízhatsz) weboldal 2010 januárjában indult az Internet Public Library (IPL) és a Librarians' Internet Index (LII) egyesítésével
Az IPL (Internet Közkönyvtár) 1995 óta működött, előbb a Michigan Egyetem, majd a Drexel Egyetem informatikai tanszékén (iSchool). A LII az 1990-es években, a Berkeley Közkönyvtárban Gopher könyvjelzőként indult, majd nevét 1997-ben kapta, már a Kaliforniai Egyetem Berkeley égisze alatt. Örökségének folytatója a *Link* elnevezésű hírlevél.
Az ipl2 készítői felismerték a webkettes eszközök fontosságát. *IPL 15 Things* néven blogot, mikroblogot, közösségi hálózatot, wikit stb. működtetnek. Minden egyes „dolog" (thing) tartalmazza az adott technológia leírását és használatának legjobb módját, továbbá némi szakirodalmat, valamint példákat kínál az IPL-ből és feladatokat ad az eszköz használatának gyakorlásához.
2010-ben a Drexel Egyetem informatikai tanszéke volt egy a tájékoztatás jövőjével és annak a könyvtárosképzésre gyakorolt hatásával foglalkozó műhelykonferenciának a házigazdája. Ezen felvetődött, hogy a tájékoztatás különböző módjai kontinuumot képeznek, és ezeket a módokat integrálni kell egymással. A tájékoztatásra felhasználható források száma és sokfélesége robbanásszerűen megnőtt. A tájékoztatás interaktívvá vált, és a jövőben a jelenleginél is nagyobb mértékben fog a könyvtárosok és a felhasználók közötti együttműködésre épülni. A könyvtárosok az információk keresőiből egyre inkább az információ értékelőivé válnak. A referensz kérdések egyre összetettebbek, és egyre több kutatást igényelnek, miközben a faktografikus kérdések kihalófélben vannak. Fontos, hogy felismerjük

a tájékoztatási folyamat során keletkező hozzáadott értéket. A tájékoztatás területén sincsen egyetlen, mindenkinek jó megoldás. A tájékozató könyvtárosoknak ki kell jönniük a tájékozató pult mögül: proaktívvá kell válniuk. Vállalva az esetleges kudarcok lehetőségét is, folyamatosan kísérleteznünk kell.

(Koltay Tibor)

99/2012

MIWA, Makiko – KASAI, Yumiko – MIYAHARA, Shizuko: GlobaLIS : efforts in Japanese LIS education for global collaboration. – Bibliogr. 8 tétel **In:** Education for information. – 28. (2010/2011) 2-4., p. 125-136.

GlobaLIS: törekvések a globális együttműködésre a japán könyvtár- és információtudományi képzésben

Együttműködés -nemzetközi; Képesítés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

A GlobaLIS projekt szándéka, hogy elérje a japán könyvtár- és információtudományi képzés globálissá tételét úgy, hogy meghatározza a nemzetközileg transzparens és harmonizált oktatási programok követelményrendszerét. A kutatás során három kérdést tettek fel a szerzők egymásután: (1) Milyen alapkövetelmények szükségesek a japán könyvtárosképzés globálissá tételéhez? (2) Milyen erőfeszítéseket kell tenni Ázsia és a csendes-óceáni térség globális együttműködése érdekében a könyvtárosképzés minőségbiztosításához? (3) Hogyan érhető el globális együttműködés egy közös tantervi keret kidolgozásához Ázsiában és a csendes-óceáni térségben az iskolai könyvtárosok képzésének átalakítása révén? Az első kérdésre adott válaszul (1) egy olyan hivatal létesítése merült fel, mely felelős lenne a képzési programok tengerentúli partnerekkel történő kölcsönös akkreditálásának előkészítéséért és lebonyolításáért, (2) olyan szakvizsga bevezetése, mely a képzés eredményalapú értékelésére volna hivatott, (3) olyan végzési szint létrehozása, hogy a képzési programok a tengerentúli partnerekével kölcsönösen csereszabatosak legyenek. A második kérdésre adott válaszként meghatározták, milyen területek igényelnek erőfeszítéseket. A harmadik kérdésre adott válaszként megkezdték az előkészületeket az iskolai könyvtárosok közösen kimunkálandó tantervének kidolgozását a 2013. évre.

(Autoref.)

Lásd még 101, 103

Szabványok, normatívák

Lásd 116

Egyesületek

Lásd 104

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

100/2012

ZAREI, Hajar – ABAZARI, Zahra: A study of web-based services offered by Asian national libraries **In:** The electronic library. – 29. (2011) 6.., p. 841-850.

Hálózati szolgáltatások Ázsia nemzeti könyvtáraiban

Felmérés; Honlap; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A tanulmány célja, hogy felmérje Ázsia nemzeti könyvtáraiban a hálózati szolgáltatásokat. Ennek érdekében a két iráni szerző huszonhárom működő angol nyelvű honlapot elemez. Közvetlen megfigyelés és hat általános szolgáltatást tartalmazó lista alapján végezték az adatgyűjtést és az adatok értékelését. A szolgáltatások részletes bemutatása érdekében a világ öt legnagyobb és legrégibb nemzeti könyvtárát – egyenletes földrajzi eloszlásban – vették számításba. A Szingapúri Nemzeti Könyvtár került az első helyre a hálózaton nyújtott szolgáltatásaival, és az egyetlen olyan könyvtár volt Ázsiában, amelyik szolgáltatásainak több mint a felét (52,29%) a honlapján keresztül biztosította. Hét ország – Japán, Malajzia, Kína,Irán, Izrael, Sri Lanka és Kirgizisztán – nemzeti könyvtára (ebben a csökkenő sorrendben) szolgáltatásainak 25-50%-át biztosítja a hálózaton. Emellett az ázsiai nemzeti könyvtárak szolgáltatóként elmaradtak mind az ideálistól, mind az optimálistól.
Céljaik elérése érdekében a nemzeti könyvtáraknak ki kell használniuk a modern technika adta lehetőségeket szolgáltatásaik javítása érdekében (chat, videokonferenciák stb.), természetesen élve a hagyományos eszközökkel (pl. bibliográfiákkal) is. A tanulmány értéke, hogy bepillantást nyújt néhány ázsiai ország hálózati szolgáltatásaiba.

(Autoref.)

Lásd még 123, 149

Felsőoktatási könyvtárak

101/2012

CROWLEY, Mary Joan: Le biblioteche del CIBER incontrano Library 2.0. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 3., p. 227-236.
Res. angol nyelven

Az olasz egyetemi könyvtárak és a 2.0-s könyvtár

Egyetemi könyvtár; Gazdálkodás -könyvtárban; Információtechnológia; Továbbképzés

A Web 2.0, a közösségi hálózatok és az információkhoz való önálló és közvetlen hozzáférés lehetőségének eljövetelével a használók elvárásai is megváltoztak. Mindezek (és a költségvetések egyre mérhetetlenebb csökkenése) következtében az egyetemi könyvtárak arra keresik a választ, hogy milyen szolgáltatásokat kínáljanak használóiknak a 21. században. Gyakorlatilag egy évtizeddel a web megjelenése után, 1999/2000-ben az olasz könyvtári (és/vagy egyetemi) konzorciumok (CIBER, CILEA, CIPE) megkötötték az első szerződéseket, hogy online hozzáférést biztosítsanak a nagy nemzetközi kiadók folyóirataihoz és adatbázisaihoz.
A CIBER (*Comitato interuniversitario base dati ed editoria in rete*), az elsősorban Közép- és Dél-Olaszország egyetemeit összefogó egyetemközi

bizottság az elektronikus források közös használatára 1999-ben jött létre. Ma 27 egyetem részvételével harmincezer kutató és félmillió hallgató ellátása érdekében kezel vagy húsz szerződést az elektronikus források előállítóival és szállítóival. Az elmúlt tíz évben a CIBER könyvtárosai elsősorban a konzorciumhoz tartozó könyvtárak valódi együttműködésének kialakításán fáradoztak, ami az elektronikus források közös használatán túl információk és módszerek cseréjében, szemináriumok rendezésében, új lehetőségek vizsgálata és értékelése érdekében közös eseti munkacsoportok létrehozásában valósult meg.

Ám miközben (az utóbbi húsz évben) a könyvtárak elsősorban azzal foglalkoztak, hogy kiépítsék és kiteljesítsék saját digitális gyűjteményeiket (különös tekintettel az online elérhető adatbázisokra és folyóiratokra), exponenciálisan növekedett a könyvtáron kívüli digitális anyagok mennyisége. A *blog, wiki, podcast, webinar, RSS, Flickr, YouTube, Facebook, Amazon* és számos más eszköz, ami 2000-ben még nem létezett, megváltoztatja a könyvtár mint fizikai hely jövőjének kilátásait. Az egyetemi hallgatók és oktatók egyre kevésbé érzik szükségesnek, hogy gyűjtemények használata céljából felkeressék a könyvtárat, abban bízva, hogy önállóan, otthonról is elérik az információkat. Ráadásul az ún. „millenniumi" nemzedék (az 1990 után születettek) szerint az információ „most" és „gyorsan" kell; és általánossá vált (minden kor- és iskolázottsági csoportban) a kényelem mint az információkeresési szokások lényegi tényezője.

A könyvtárosokat aggodalommal tölti el, hogy a közösség már nem információs szakértő voltukat tartja fontosnak, ugyanakkor az egyetemi könyvtár értéke már nem gyűjteményeiben, hanem a nyújtott szolgáltatásokban, és nem intézményben, hanem az ott dolgozókban fejeződik ki. A képet még tovább bonyolítja a gazdasági helyzet: az ALA egyik felmérése szerint a könyvtárvezetők legfőbb gondja a folyamatosan csökkenő költségvetés kezelése és a befektetések megtérülésének (*Return On Investment – ROI*) dokumentálása. A helyzetképhez tartozik még az online folyóiratcsomagok előfizetése, a „*big deal*", melynek ára az inflációs ráta kétszeresére nőtt, és amely költség átlagosan a könyvtári költségvetések 65%-át teszi ki.

A megoldás érdekében a könyvtárosoknak huszonegyedik századi kompetenciákkal kell rendelkezniük. Ehhez nyújt segítséget a „*Ciber-23 library things*" elektronikus tananyag. Ez az első olasz alkalmazása annak a Charlotte és Mecklenburg megyei közkönyvtárban kifejlesztett e-tanfolyamnak, amely 23 Web 2.0-s, a könyvtárak által is alkalmazható technika megismerését, elsajátítását teszi lehetővé (felhasználási lehetőségét a *Creative Commons* szabályozza). A tanfolyam nyomán a CIBER könyvtárainak legtöbbjében ma már legalább egy-két módszert alkalmaznak, így a közösségi hálózatokat, a videókat (és a terjesztésükre használt *YouTube*-ot), az *Instant Messenger*t, a blogokat és a *Twitter*t. A tanfolyam elindítása idején még gyakorlatilag nem létezett mobil eszközön elérhető könyvtári szolgáltatás, ma a CIBER könyvtárai között a legnépszerűbbek közé tartozik.

Ma a használó általában meg van győződve arról, hogy az információkeresés eszközeinek lehetőségeit teljes mértékben ki tudja használni. Valójában azonban (mint a JISC egy kutatása is igazolta) az információs műveltség egyáltalán nem növekedett vagy javult. A CIBER könyvtárai egyre inkább használják a 2.0-s könyvtár eszközeit. Ahhoz, hogy az olvasók is élni tudjanak ezekkel a lehetőségekkel, most már az ő képzésükre, az információs műveltség javítására van szükség.

(Mohor Jenő)

102/2012

MAHMOOD, Kalid – RICHARDSON, John V.: Adoption of Web 2.0 in US academic libraries : a survey of ARL library websites. – Bibliogr. **In:** Program. – 45. (2011) 4., p. 365-375.

A Web 2.0-s technikák alkalmazása amerikai felsőoktatási könyvtárakban

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Honlap; Információtechnológia; Számítógép-hálózat

2010 októberétől decemberéig az amerikai Tudományos Könyvtárak Egyesülete (Association of Research Libraries) taglistáján szereplő könyvtárak közül száz amerikai felsőoktatási könyvtárban vizsgálták meg, hogy milyen fajta Web 2.0-s technikákat alkalmaznak a weboldalaikon illetve, hogy ezeket milyen módon használják. A weboldalakat módszeresen végignézték. A Google mellett helyi keresőrobotok segítségével is végeztek kereséseket, olyan kulcsszavak révén, amelyek Web 2.0-s alkalmazásokra utaltak. A vizsgálatnak két korlátja volt: egyrészt a minta nem tekinthető reprezentatívnak, másrészt csak a nyilvánosan hozzáférhető webtartalmakra terjedt ki, az intranet oldalakra, valamint a jelszóhoz kötött oldalakra nem. Mindegyik megvizsgált weboldal működött a vizsgálati időszakban. Sok könyvtár linkekkel utalt a Web 2.0-s alkalmazásokra, némelyikük pedig külön listában sorolta fel ezeket.

A legnépszerűbb alkalmazásnak az RRS (really simple syndication: különböző forrásokból származó információk megosztása egységes keretben, XML formátumban) bizonyult, utána következett az IM (instant messaging, azonnali üzenetküldés), az SNS (social networking sites, közösségi oldalak), a blogok, mikroblogok, a videomegosztás, a „mashup" technológia (mixelt információk különböző forrásokból, pl. Google-térképek, OPAC keresőablakok, elektronikus szövegek integrálása) következtek.

A cikk részletesen ismerteti az egyes típusok gyakorisági megoszlását, majd megállapítja, hogy a nagy amerikai felsőoktatási könyvtárakban elfogadottá vált a Web 2.0-s alkalmazások túlnyomó része. A webes technika első generációja felkészítette a könyvtárakat a második generációs technológia alkalmazására, be tudják vonni a használókat a szolgáltatásaikba, tőlük visszajelzéseket tudnak szerezni. A korábbi (pl. 2008-as) vizsgálódásokkal összehasonlítva a fejlődés különösen az újabb technikák tekintetében szembetűnő, míg más technikák (wiki, képek és prezentációk megosztása, virtuális világok, testre szabott weboldalak és vertikális keresőrobotok) kissé háttérbe szorultak.

A szerzők további kutatásokat feltételeznek (pl. kérdőíves felmérések, fókuszcsoportok, interjúk, esettanulmányok, a tranzakciós naplók elemzése), olyan kérdések tanulmányozására, mint például:

– hogyan választanak a könyvtárosok a Web 2.0-s alkalmazások között,
– ezek a technikák milyen hatással vannak a könyvtárvezetésre,
– hogyan ösztönzik a könyvtárak ezen új eszközök használatát,
– ezek az eszközök mennyire járultak hozzá a könyvtári szolgáltatások javulásához,
– milyen hatással vannak a használók információhasználatára,
– ezen a téren hogyan működnek együtt az egyes könyvtárak más felsőoktatási intézményekkel stb.

(Mándy Gábor)

103/2012

ZDRAKOVSKA, Nevenka – SAPONARO, Maggie Z. – WRAY, Tanner: Mobilizing staff with mobile technologies : a study of mobile technology use by university students was expanded to include library staff, resulting impacts that are still being felt **In:** Information outlook. – 15. (2011) 8., p. 21-24.

A személyzet mobilizálása mobiltechnológiákkal

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció -személyzeten belül; Személyzet; Szolgáltatások használata

2008-ban a Marylandi Egyetemen a Mobilitás Kezdeményezés (Mobility Initiative) keretében 280 elsőéves bevonásával iPhone és iPod Touch eszközökkel kísérleteztek, arra keresve a választ, mennyire vonhatók be ezek a tanulási folyamat támogatásába. Ez jelentette az előzményét annak a 2010. márciusi projektnek, amelyben a könyvtár dolgozói vettek részt. 55 iPod Touch eszközt

bocsátottak a dolgozók rendelkezésére két hónapon keresztül. Ehhez csatlakozhattak olyanok is, akik maguk rendelkeztek valamilyen hasonló eszközzel, így összesen 84 fő (40%) vett részt a projektben. Az volt a cél, hogy

– a dolgozók megtanulják használni ezeket az eszközöket,
– felismerjék a könyvtár honlapjának azon részeit, amelyek „mobilizálhatók", illetve
– megtalálják a könyvtár azon egységeit, amelyek fejleszthetők lennének ezen eszközök használatával.

Kulcskérdés volt a projekt sikere szempontjából a résztvevők közötti kommunikáció segítése. Ennek érdekében készítettek egy kísérleti forráskalauzt és egy blogot. Ezeken egyrészt mindenki megoszthatott információkat a tapasztalatairól, illetve segíthették egymást az eszközök használatában. A forráskalauz linkeket tartalmazott hasznos forrásokhoz és alkalmazásokhoz, illetve válaszokat a gyakran ismételt kérdésekre. Létrehoztak egy levelezőlistát, amelyen a heti teendőkről és más logisztikai természetű információkról lehetett értekezni. Volt ezeken túl három személyes megbeszélés is, amelyeken a tapasztalatokat osztották meg az egyes részlegek dolgozói, valamint a felmerülő problémákra keresték a választ.

A résztvevők körében két felmérést készítettek, egyet a kísérleti projekt végén, egyet pedig nyolc hónappal később. Az elsőben 52 fő (62%) válaszolt a kérdésekre. Majdnem mindenki (96%) nyilatkozott úgy, hogy képes hatékonyan használni a mobil eszközöket. 44% esetében jelentős mértékben, illetve további 42%-nál valamennyire fejlődött a navigációs készség. Az 52 válaszadóból 46 fő tett javaslatokat arra, hogy a könyvtári honlap mely részeit lehetne mobil eszközökön való használatra továbbfejleszteni. 32 fő a katalógust, a 19-en az elektronikusfolyóirat-állományt és az előfizetéses adatbázisokat, 14-en a könyvtári órákat jelölte meg. A mobil eszközökhöz való hozzáférésből a többség szerint a tájékoztató (9 válasz) és a diákoknak helyben olvasásra szolgáló részleg (6 válasz) profitálna. A legtöbben ehhez iPadet (14 fő), iPod Touch (11 fő) és iPhone (5 fő) eszközöket javasoltak. Az ismételt felmérés legfőbb tanulsága, hogy a résztvevők 76%-a vásárolt a projekt hatására saját használatra valamilyen mobil eszközt. 47% pedig azt nyilatkozta, hogy a projekt változtatott a munkavégzésének módján.

Az eredmények azt mutatják, hogy a könyvtárosoknak szükségük van arra, hogy kipróbálhassák a fejlett technológiákat, és megvitassák tapasztalataikat. A projektet követően elkezdődött a könyvtári honlap bizonyos részeinek mobil eszközökre való optimalizálása. Megállapították, hogy érdemes lenne a későbbiekben diákokat is bevonni a hasonló projektekbe, és a könyvtáraknak vásárolniuk kellene mobil eszközöket. Meg kell vizsgálni, hogyan lehetne ezeket a munkatársaknak kiosztani. A projekt hosszú távon is nagy hatással volt a könyvtárra azzal, hogy a mobiltechnológiák sokkal inkább részét képezik a mindennapi munkafolyamatoknak.

(Tóth Máté)

Lásd még 88, 109, 120, 125, 133, 134, 137

Közművelődési könyvtárak

104/2012

ASATO, Noriko: The origins of the Freedom to Read Foundation : public librarians' campaign to establish a legal defense against library censorship. – Bibliogr. **In:** Public library quarterly. – 30. (2011)4., p. 286-306.

A Freedom to Read Foundation előzményei: közkönyvtárosok harca a könyvtári cenzúra elleni jogi védelem megteremtéséért

Alapítvány; Érdekvédelem; Közművelődési könyvtár; Olvasáskorlátozás; Szellemi szabadság; Tájékoztatás szabadsága

A cikk a közkönyvtárakban dolgozók cenzúrával kapcsolatos tapasztalatait vizsgálja, beleért-

ve félelmüket, haragjukat és csalódottságukat munkatársaikkal és szakmai egyesületeikkel szemben. A tapasztalatok szerint a könyvtárosok az esetleges támadások hatására szakemberként apatikusak bizonyultak felhasználóik jogainak és munkahelyüknek a védelmében. E könyvtárosok közül néhányan aktivisták lettek, akik küzdöttek az Amerikai Könyvtárak Egyesülete (ALA) jogi védelemmel foglalkozó gépezetének létrehozásáért több olyan fiatal haladó könyvtárossal egyetemben, akik saját követelésükkel álltak elő. A tanulmány bemutatja az említett könyvtárosok küzdelmeit, amelyből létrejött a *Freedom to Read Foundation* (Szabad Olvasásért Alapítvány), majd az ALA vezető szakmai szervezeteinek a szellemi szabadságért folytatott harcát, és kiemeli azokat az eseteket, melyek alakították az ALA politikáját, amiből a hatvanas évek végén és a hetvenesekben létrejött a könyvtárosokat védő mechanizmus. A cikk áttekinti azt is, hogy az ALA mennyire tudott hű maradni a szakmai krédójához és tagjainak jogai védelméhez.

(Autoref.)

105/2012

AUDETTE-CHAPDELAINE, Vincent: Espaces physiques et pratiques émergentes : comment les bibliothèques publiques peuvent y participer **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 6., p. 34-38.
Res. angol, német és spanyol nyelven

Fizikai terek és újfajta gyakorlat: a közkönyvtárak részvételi lehetőségei

Könyvtárépület -közművelődési; Közművelődési könyvtár; Rendezvény; Társdalmi követelmények

Kanada a maga 9 984 670 km^2 területével Oroszország után a világ második legnagyobb országa. Több mint 34 millió lakosának többsége az angolt beszéli, noha a francia és más nyelvek is elfogadottak. 2007–2008-ban 9,26 milliárd kanadai dollárt szántak a kultúrára, melyből a különféle fenntartású és gyűjtőkörű könyvtárak is jelentősen részesültek.
A könyvtárak munkáját több mint 150 szakmai szervezet segíti nagy gondot fordítva az országban eddig még nem szabályozott könyvtárosképzés lehetőségeinek felderítésére és közzétételére az *InfoNation* oldalon. Az országban és a világban egyre inkább terjedő új típusú nyitott és minden szempontból átjárható közösségi terek egyre több lehetőséget adnak a lakosoknak kreativitásuk kibontakoztatásához és a könyvtárak, közigazgatási hivatalok, egyházi épületek építésével, átalakításával kapcsolatos ötleteik megvalósításához. A cikk néhány ilyen montreali példát mutat be.
A *Mandalab* projekt az európai Living Labs (ENOLL) kezdeményezés egyik legismertebb és világviszonylatban is a legnagyobb példája, amelyben szakemberek, kutatók és a lakosság kommunikálnak egymással egy olyan közösségi térben, amely tele van információforrásokkal, tanulást segítő lehetőségekkel, ám mégsem nevezhető könyvtárnak. Ugyanakkor több mint egyszerű közösségi tér, hiszen kutatók, főleg antropológusok számos kutatást vezetnek bennük.
Az *ECTO* Montrealban az egyik legismertebb *coworking* közösségi tér. Az önálló munkavégzőknek kínál egy hatalmas, munkaasztalokkal, irodai bútorokkal berendezett nyitott teret, melyet kiegészítettek egy kis konyhasarokkal, szalonnal és a megbeszélésekre, gyűlésekre alkalmas teremmel. Az elektronikus közös munka San Franciscóból indult az informatikusok köréből, akik munkáját kedvezően befolyásolja a folyamatos kapcsolattartás, közös megbeszélés. Napjainkra már több mint 400 ilyen található az amerikai kontinensen.
A *fab lab*okban, a bárki számára elérhető, nyitott közösségi műhelyekben mindenki elkészítheti saját tárgyát, ugyanakkor tanulhat a másiktól, vagy taníthatja a másikat. Szerszámok, gépek, informatikai, 3D eszközök, szinte minden megtalálható itt, ami a személyes vagy a közösség számára készítendő tárgy megalkotásához szükséges. E terekben igazán érvényesül az Amerikában nagyon elterjedt „do-it-yourself (DIY)”,

„csináld magad” szemlélete. E helyek is számos nagy nyomtatott vagy digitalizált dokumentum gazdái, mégsem nevezhetjük őket könyvtáraknak.

Montrealban 2010-ben nyitotta meg kapuit az ún. „populáris egyetem” azzal a céllal, hogy az iskolai környezettől függetlenül, kellemesebb környezetben, oldottabb hangulatban tanulhassanak a diákok, akiknek semmilyen kötöttségük nincs itt. Sem költségek, sem órára járási, vizsgázási kötelesség nem terheli őket. Helyette a tudásmegosztás és a tanulás vágya tartja össze a csoportot, melyet önkéntes tanárok tanítanak bárokban, kávézókban, művészeti galériákban. A *Book Camp Montréal* ugyanilyen céllal, bármilyen önkéntes által javasolt és szervezett rendezvényt, konferenciát, továbbképzést befogad. Ezek egyike, egy a könyvvel, könyvtárral, digitalizálással foglalkozó ún. „anti-konferencia” is helyet kapott itt 2010-ben 115 könyves szakember részvételével.

Mindezek az utóbbi évtizedben kialakult modellek több közös vonást mutatnak: valamennyi nyitott, bárhol megvalósítható, önkéntesekből verbuválódott közösségen alapul, akik nemcsak alkalmasak a közös tudásmegosztásra, hanem akarják is azt. Mindezt látva talán célul lehetne kitűzni, hogy a könyvtárosok e kezdeményezésekben aktívabban vegyenek részt, hiszen gazdag kompetenciakészletük van nemcsak az információ kezeléséhez és szétsugárzásához, hanem a különféle kultúrájú emberekkel való bánásmódhoz is. Ugyanakkor az e közösségekben szerzett tapasztalat és emberi kapcsolat segíthetné az ő munkájukat is, ami a könyvtári terek hasznosítását, kialakítását illeti.

(Pajor Enikő)

106/2012

HELGREN, Jamie E. – LIETZAU Zeth: U.S. public libraries and web technologies : What's happening now? **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 7., p. 12-16.

Az Egyesült Államok közkönyvtárai és a webtechnológiák

Felmérés; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

A könyvtárak webes alkalmazásainak fejlődési irányára két egymást követő felmérés adatainak összehasonlítása nyomán derült fény. 2008-ban 483 könyvtárban, 2010-ben pedig 584 könyvtárban végeztek vizsgálatot a könyvtári honlapokon blogokat, RSS csatornákat, a virtuális referensz szolgálat jelenlétét, valamint mobil webalkalmazásokat és a közösségi hálókhoz való csatlakozási pontokat keresve.

A legtöbb könyvtárnak már szinte magától értetődően van honlapja, a 10 ezer lakosnál kisebb településeknek például majd háromnegyede rendelkezik vele. A honlapokon ugyan növekedett a közönség elérésében régebben csodaszernek tartott blogok száma, ám a blogolás 2010-re elvesztette ragyogását, a Facebook és a Twitter mögé szorult. Az online tájékoztatásban az e-mailes forma vezet, a chates referensz 2008-óta nem növekedett jelentősen, viszont az SMS tájékoztatás pályája fölfelé ível. A több mint félmillió lakosú városok nagykönyvtárai növekvő számban alakítják ki mobiltelefonos webfelületeiket. E könyvtárak honlapjain hódítanak leginkább a közösségi hálók is. 2008-ban 10 közül 1 alkalmazta valamelyiket, két év múlva viszont már 5 közül 4. Az alkalmazások között feltűnő a Flickr, a Youtube, a MySpace és a Twitter felfutása, a leglátványosabb azonban vitathatatlanul a Facebooké.

A közkönyvtárak 60%-a a tízezernél kisebb lakosú városokban működik. A weboldalaikon kínált alkalmazások kínálata messze elmarad az 500 ezer főnél nagyobb városokat ellátó könyvtárakétól. A felmérésekből világosan kimutatható, hogy utóbbiak látják el a vidéki lakosság jelentős részét is.

A vizsgálatban összehasonlították az innovatív, webes technológiákat gyorsan alkalmazó könyvtárakat a többiekkel az alkalmazott könyvtárosok száma, a költségvetési bevételek és a gyarapítás-

ra fordított összegek szempontjából, valamint a könyvtár látogatóinak száma és a kölcsönzések mennyisége szerint is. Az innovatív könyvtárak abszolút győztesként kerültek ki a mérlegelésből. Nem lehet azonban tudni, hogy sikerük abból fakad-e, hogy gazdagabbak erőforrásokban, vagy a források azért áramlanak inkább hozzájuk, mert erőfeszítéseik révén hatékonyabban és látványosabban érik el a szolgálandó közönséget. Mindenesetre a tervezett következő felmérésben a mennyiségi adatok mellett a minőségi jellemzőket, és a webes alkalmazások megtérülését is behatóbban szeretnék vizsgálni.

Az azonban az eddigiekből is világossá vált, hogy a közkönyvtárak képesek rugalmasan alkalmazkodni a gyors technológiai változásokhoz is annak érdekében, hogy elérjék és megfelelően szolgálják használóikat.

(Fazokas Eszter)

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 94

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

107/2012

HYPÉN, Kaisa: E-books are coming – what will change? **In:** Scandinavian public library quarterly. – 44. (2011) 4, p. 12-13.

E-könyvek a finn közkönyvtárakban

Állománygyarapítás; Együttműködés -regionális; Elektronikus könyv; Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások használata

Kilenc észak-finnországi könyvtár egységes rendszert hozott létre (*Vaski* néven), egységes alapelvekkel és működéssel (ehhez 2012 tavaszán további nyolc könyvtár csatlakozik). A tagkönyvtárak megosztják állományukat, a köteteket rugalmasan mozgatják egymás között, az olvasók igényei szerint. Az együttműködés révén a beszerzési költségek is megoszlanak.
A finn nemzeti könyvtár szerződést kötött az Ellibs céggel, ennek alapján a finn közkönyvtárak kedvezményes áron vásárolhatnak az Ellibs kínálatában szereplő e-könyvekből. A valamely Vaski könyvtárban regisztrált olvasók ingyenesen letölthetik az e-könyveket az Ellibs adatbázisából (zárvatartási időben is), ehhez mindössze a rendszerhez tartozó olvasójegyre és egy jelszóra van szükség. A Vaski rendszerhez tartozó könyvtárakban feldolgozzák az e-könyveket, és a leírás tartalmazza a letöltéshez szükséges linket.
A könyvtári rendszer kezdeti e-könyv gyűjteménye kb. 300 tételből állt. A beszerzéskor figyelembe vették, hogy milyen témaköröknek felel meg az e-formátum, és hogy érdemes-e megvenni a nyomtatott formában már meglévő könyvek elektronikus változatát is.
A közkönyvtárak nehezen tudnak beszerezni bizonyos dokumentumokat (például finn szépirodalmat, kisebb kiadók kiadványait, szerzői kiadásokat). Ifjúsági és gyermekirodalom egyáltalán nem kapható elektronikus változatban. Az e-könyvek között főleg társadalomtudományi, jogi, adatfeldolgozási és kereskedelmi művek szerepelnek, a könyvek többsége angol nyelvű – és többnyire az online könyvesboltok választékát tükrözi.

Október elején az e-könyveket népszerűsítő kampányba kezdenek (konzultációkkal, szükség esetén gyakorlati foglalkozásokkal), terveznek kiállításokat (falra kivetített képekkel is), az e-könyvekre az érintett állományrészben is felhívják a figyelmet, továbbá egy külön „új beszerzések" polcot is felállítanak.

A használatról az Ellibs szolgáltatáson keresztül kapnak adatokat. Az Ellibs által kínált e-könyvek PDF formátumúak, DRM védelemmel vannak ellátva, és minden művet egyszerre csak egy használó olvashat. A forgalmi adatokhoz az ADMIN használói névvel és jelszóval lehet hozzájutni, de ezek az adatok nem elég részletezőek, például nem lehet nyomon követni az egyes használók olvasási szokásait, e-könyv kölcsönzési intenzitásukat vagy, hogy olvasnak-e még hagyományos könyveket. Mivel a statisztika a dokumentumra vonatkozik, nem lehet tudni, hogy melyik könyvtárból hány olvasó kölcsönzött e-könyvet.

Az e-könyvek használata Finnországban még a kezdeteknél tart. Az egyik legfontosabb fejlemény az lehet, hogy az egyes könyvek iránti alkalmilag megnövekvő igényeket elektronikus formátumban elégítik ki. Ehhez növelni kellene az olvasók e-könyvekre vonatkozó jogait (a letöltésben és a másolásban). El kellene érni, hogy a használó dönthesse el, puha vagy kemény kötésben, hangos könyv vagy esetleg e-könyv formájában akarja-e megkapni az anyagot.

(Mándy Gábor)

108/2012

REEVES, Robert K. – SCHMIDT, Kari: Radical relocation : adapting print collections to an e-centric world. – Bibliogr. 7 tétel **In:** The serials librarian. – 61. (2011) 3-4., p. 412-429.

A nyomtatott folyóiratok gyűjteményének átszervezése az elektronikus környezetben

Állomány használata; Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Gépi folyóiratkezelés; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Raktározás

A washingtoni American University könyvtárában egyre nagyobb nehézséget okozott az újonnan beszerzett monográfiák elhelyezése (kb. 22 ezer kötetes gyarapodás évente), ezért 2009-ben radikális lépésre szánták el magukat: az egész 100 ezer kötetes bekötött nyomtatott folyóirat-állományukat külső tárolóba helyezték át. (Ennek az állománynak a 90 százalékát 2008-ban egyáltalán nem vették kézbe az olvasók.) Ennek révén nemcsak az új könyveknek lett helyük (kb. 12 évre előre), hanem a felszabaduló tér egy részét a könyvtár otthonosabbá tételére is fel tudták használni.

A könyvtár 2005-ben szerezte be az egymilliomodik kötetét. A könyvtárépület bővítését a campuson elfoglalt helyzete nem tette lehetővé (sem oldalirányban, sem felfelé). 2008 végén létrehoztak egy állománytervezési munkacsoportot, amely felmérte a Washingtoni Tudományos Könyvtári Konzorcium (Washington Research Library Consortium, WRLC) keretében rendelkezésre álló tárolókapacitást.

A könyvtár már 2005-ben elkezdett átállni az elektronikusan elérhető folyóiratokra, és gyűjtőköri szabályzatát is ennek megfelelően módosította. Fontos tényező volt az e-folyóiratok elérhetősége, az e-kiadók eddigi archiválási tevékenysége, a digitális másolatok helyi megtarthatósága, a kiadók részvétele a JSTOR-ban. A könyvtár jó tapasztalatokat szerzett a könyvtárközi kölcsönzésben, az elektronikus tárolásban és hozzáférésben (pl. a Blackboard tárolórendszerében hozzáférhető anyagokkal kapcsolatban). 2006 óta az oktató személyzet által igényelt raktári kérések többségét már az elektronikus folyóiratok cikkei tették ki.

A WRLC raktára 1994-ben létesült, és 2009-re már kapacitása határához közeledett. 2008 januárjában az addigi egyszerű külső raktárat önálló szolgáltató intézménnyé, tárolókönyvtárrá (repository) alakították át, az anyagukat ott elhelyező könyvtárak továbbra is rendelkeztek

saját állományukról. Mivel a konzorcium többi könyvtára nem mutatott különösebb érdeklődést a meglévő hely iránt, a szükséges kapacitást sikerült megszerezni az American University Library részére. Konzultációkat folytattak az összes érdekelttel, és egy sikeres kampánnyal is megtámogatva az átköltöztetés nem talált ellenzőkre. A költözés során végig tájékoztatást adtak a folyamatról, az egyes évfolyamok hozzáférhetőségéről és az áthelyezett évfolyamok bekérésének módjáról. A könyvtári honlapon a gyakran feltett kérdések (FAQ) közé bevették a projekt leírását, illetve a tennivalókat, és ezeket az információkat az elektronikus körlevelek is tartalmazták.

Az átköltöztetés logisztikájának kidolgozásában felhasználták azokat a tapasztalatokat, amelyeket korábban a JSTOR-ban, a Project Muse-ban, valamint a WRLC raktárban meglévő címek hozzáférhetőségével kapcsolatban (2005-ben és 2006-ban), továbbá egy selejtezési projekt (2009) során szereztek. Ennek során lemondtak arról, hogy a központi tárolóba csak egyes kiválasztott címeket küldjenek, és úgy döntöttek, hogy az egész folyóirat-állományt áthelyezik. A WRLC átvállalta a duplumokkal kapcsolatos feldolgozó munkát, ezáltal a költöztetés időtartama nyolc hónapról háromra csökkent.

Az átszállítást egy helyi költöztető vállalat bonyolította le, ők adták a munkaerőt és a szállítóeszközöket is. A folyóirat-évfolyamok kiválasztásánál az volt a fő szempont, hogy minél kevesebb kellemetlenséget okozzanak az olvasóknak, de figyelembe vették a WRLC befogadóképességét is (a kötetek feldolgozásában, ill. selejtezésében). Hetente kb. 10 ezer kötetet tudtak átvinni.

A tárolóhelyen a beérkező évfolyamokat a szállítással egyidejűleg fedolgozták, behasonlították a Voyager ILS Oracle táblákban, a rekordokat a könyvtári kóddal kiegészítették, és a duplumokat selejtezték (a feldolgozott 92 728 kötetből 23 209-et).

Az áttelepítést követte a küldő könyvtár nyilvántartásainak frissítése, de ezt is igyekeztek egyidejűleg elvégezni. Erre a Voyager ILS katalogizáló modulját használták, kötegelt üzemmódban. A folyóiratok bekötését folytatták, de a velük szerződésben álló kötészet már közvetlenül a tárolóhelyre küldte a bekötött évfolyamokat.

A folyóiratok áthelyezése segített megoldani a hozzáférési gondokat is. Több, a cikkben ismertetett lépés után mára mind a nyomtatott, mind az elektronikus folyóiratok ugyanabban a Voyager OPAC-ban visszakereshetők, és abból igényelhetők.

(Mándy Gábor)

109/2012

WILDE, Michelle – LEVEL, Allison: How to drink from a fire hose without drowning : collection assessment in a numbers-driven environment. – Bibliogr. **In:** Collection management. – 36. (2011) 4., p. 217-236.

Állományértékelés adatokban gazdag környezetben

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Hatékonyság; Statisztika

2008 szeptemberében kezdődött a világválság, ami a könyvtárakra is kihatott természetesen: a költségvetési kereteket mindenütt megnyirbálták, s ez a gyűjteményfejlesztést és az állományértékelést is átformálta. A felsőoktatási könyvtáraknak továbbra is feladatuk maradt intézményük kiszolgálása, de egyre nagyobb hangsúlyt kapott az állomány mennyiségi értékelése és elemzése. A hagyományos dokumentumok helyébe lépő elektronikus forrásokkal olyan környezet jött létre, amelyben a használatról tömeges statisztikai adatok nyerhetők, vagyis a használatról kapott adatok is segítik a gyarapítás munkáját. (Például ma már az olvasott *cikk*ek szintjéig állnak rendelkezésre pontos használati adatok.)

A tanulmány egy 2008 novemberében lefolytatott, a különböző gyűjteményértékelési módszerekről végzett felmérés eredményeiről számol be. (Mivel a felmérés a világválság korai szakaszában készült, az eredmények eltérhetnek a mai helyzettől.)

A felmérés arra keresett választ, (1) hogyan értékelik a könyvtárak állományukat, (2) melyek azok az alkalmazott munkafolyamatok, amelyekkel a gyűjteményértékelési módszerek korszerűsíthetők, és (3) feltárják, hogyan hasznosítják a könyvtáron belül a gyűjteményértékelési projektekből nyert adatokat. Az eredményeket szem előtt tartva a tanulmány gyakorlati tanáccsal is szolgál abban a kérdésben, hogy miképp tudja a könyvtár a használati statisztikák kezelését és szétsugárzását korszerűbbé tenni az intézmény állománygyarapítási céljainak érdekében.

Az állományértékelésről szóló bőséges szakirodalom áttekintése után a szerzők 2008-ban tartott előadásukról számolnak be. Itt mondták el, hogy szakreferensek és gyarapító könyvtárosok együttműködve különböző forrásokból nyert adatok felhasználásával olyan kreatív *állományértékelési modell*t dolgoztak ki, amelynek segítségével új egyetemi tárgyak szakirodalmi szükségleteitől a lemondandó folyóiratcímekig fontos információkat nyertek az állománygyarapítás számára. (Ez az ún. Colorado State University modell.)

Ezután került sor a 18 kérdésből (és számos részkérdésből) álló kérdőív kidolgozására, amelyet azután különböző szakmai és gyarapítási levelezőlistákra – AcqNet, COLLDV-L, COLLIB-L, LIBREF-L stb. – küldtek el. Ezzel a szakma széles körét sikerült elérniük, de az eredmények csak azok véleményét tükrözik, akik vették a fáradságot a kérdőív kitöltéséhez.

A különböző válaszok elemzése és értékelése után az *újrahasznosítható végeredmény* (vagyis *adatok*) fogalmát és filozófiáját ismertetik a szerzők, majd részletesen ennek hét alapelvét rögzítik, melyeket az állományértékelésben fontos szem előtt tartani, végül a jövő várható állományértékelési gyakorlatát vázolják, melyben a nagyszámú statisztikai adat és a felhasználó-központú környezet kitüntetett szerepet fog játszani.

(Murányi Lajos)

Lásd még 127

Állományvédelem

110/2012

SEADLE, Michael: Archiving in the networked world : preserving plagiarized works **In:** Library hi tech. – 29. (2011) 4., p. 655-662.

Archiválás a hálózati világban: plágium által érintett művek megőrzése

Elektronikus publikáció; Használói szokások; Könyvtárosetika; Megőrzés

A plágium az utóbbi években égető kérdéssé vált az egyetemek, így az egyetemi könyvtárak számára is. A hálózati világban a korábbinál jóval könnyebb a szövegekből másolni és más szövegbe beilleszteni, de könnyebb a plágiumra fényt deríteni is, akár professzionális, akár közösségi eszközök segítségével. A plágium által érintett művek megőrzésével kapcsolatban állományépítési, szerzői jogi és technikai kérdések merülnek fel. E kérdések vizsgálhatók külön-külön, de egymással összefüggésben is. A cikk – Guttenberg, korábbi német védelmi miniszter plágiumügyét idézve –a beadás, a tárolás és a visszakeresés kérdéseivel egyaránt foglalkozik.

A plágium által érintett műveket általában nem fogadják el tudományos műként, de Guttenberg műve – a szerző magas pozíciója miatt – olyan nagy botrányt keltett mind a közéletben, mind a felsőoktatási berkekben, hogy történelmi jelentőségűnek tekintik, és megőrzésének szükségessége nem lehet kétséges. A megőrzés három intézmény valamelyikére hárulhat: 1. a Bayreuthi Egyetemre, ahol a disszertációt megvédte (online katalógusában kölcsönözhetőként ma is szerepel a mű), 2. a politikai következmények miatt a Német Nemzeti Könyvtárra (a mű rekordja szerepel katalógusában) vagy 3. a kiadóra (ő elzárkózott). A német törvények értelmében az eredeti disszertáció megőrzése a Német Nemzeti Könyvtár feladata.

A jövő generációk szempontjából csak magának a plágium által érintett műnek a megőrzése kevés ahhoz, hogy az értelmezhető legyen – hozzátartozik a társadalmi, politikai, kulturális kontextus is. Az adott esetben ezek az információk a GuttenPlag wikiben (http://de.guttenplag.wikia.com/wiki/GuttenPlag_Wiki) találhatók meg, amely a plágium bizonyítékait dokumentálja.
Ami az archívum kezelését illeti, a plágium által érintett művekkel sincsenek más teendők, mint normál esetben, de a hitelességgel és a szerzői joggal összefüggő néhány kérdésre különösen figyelni kell. Gondoskodni kell arról, hogy a disszertációt a doktori cím odaítélésekor hiteles formájában őrizzék meg. A tárolási-megőrzési rendszer a beadást követően legyen védett az emberi beavatkozás és külső támadások ellen. A rendszer akkor működik megbízhatóan, ha a benne található linkek (IP-alapú hivatkozások) jól funkcionálnak. Hosszú távra gondolva gondoskodni kell a doménnév-feloldók archiválásáról is. A GuttenPlag wiki jellegénél fogva maga is rendelkezik hitelességi ellenőrzési funkcióval.
A kérdéses disszertáció esetében sokrétű szerzői jogi kérdések vetődnek fel. A mű nagy részének ugyanis nem Guttenberg a szerzője. Minden szerző, akinek munkáját lemásolta, szerzői joggal rendelkezik saját szövegrészére vonatkozóan, amelyet nem lehet szabadon felhasználni, amíg a szerzői jogok le nem jártak. A művel együtt archiválni kell bizonyos szerzői jogi információkat is (az egyes szerzőknél mikor jár le a védettség; örököseik nem kötöttek-e más értelmű szerződést stb.). Az európai szerzők kisebb gondot jelentenek, lévén a szerzői jogi szabályozás visszamenőleges hatályú. Ugyanez az USA-ban, ahol egyes művek még mindig védettek az 1909-es törvény értelmében, máshogy működik. A GuttenPlag wiki összetett nemzetközi linkjeinél más kérdések is felmerülnek.
A visszakeresést sokan mechanikus folyamatnak tekintik. A Guttenberg-disszertáció esetében a pusztán mechanikus hozzáférés nem vezetne el a társadalmi és kulturális összefüggésekhez. Felmerülnek gyakorlati kérdések, például, hogy a hallgatók idézhetnek-e a disszertációból. Az Osnabrücki Egyetem elsőként helyezett el figyelmeztető üzenetet a könyvként publikált dokumentumban: a doktori cím visszavonva; idézni nem ajánlott; csak az olvasóteremben olvasható; nem kölcsönözhető. A Münsteri Egyetem hasonlóképpen járt el. Ilyen üzenetek bekerülhetnek például a metaadatok közé.
Maga a hozzáférés is összetett kérdéseket vet fel. Korlátozása a sok-sok szerzőt érintő szerzői joggal függ össze. Ha a disszertációt (PDF-ben), továbbá a GuttenPlag wiki lényegi tartalmát és a kimásolt szövegek forrásait egy közös archiválási egységben tárolják, akkor mindezt együtt lehet tanulmányozni. Ellenkező esetben a csomag mindegyik elemét külön kell megtalálni és megnyitni. Ha a későbbiekben a linkek tartalma nem érhető el az eredeti URL címről, vagy ha megváltozik az internetes protokoll címzési struktúrája, akkor az archiváló rendszernek emulációs lehetőséget kell biztosítania.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 123

Raktározás

Lásd 108

Feldolgozó munka

111/2012

BUCHANAN, Sarah A.: Special collections and archives code (SPAC) : preserving provenance in a bibliographic catalog. – Bibliogr. **In:** Cataloging & classification quarterly. – 49. (2011) 5., p. 349-360.

Különgyűjtemények és archívumok kódja (SPAC): a proveniencia rögzítése a leíró katalógusban

Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Gépi információkeresés; Online katalógus; Proveniencia

A különgyűjtemények esetében a könyv előző tulajdonosai adatainak rögzítése különös fontos a katalogizálás során, hiszen a proveniencia ismerete hitelességet és megbízhatóságot kölcsönöz a birtokolt dokumentumoknak. A cikk egy olyan rövid mnemonikus (mozaikszóból álló) kóddal végzett gyűjteményszintű katalogizálási módszert ismertet, ami növeli a gyűjtemény áttekinthetőségét és visszakereshetőségét a katalógusban. A gyűjteményi kód nemcsak azoknak a tételeknek a helyét adja meg a gyűjteményben, melyeknek hasonló jellemzőjük vagy eredetük van, hanem úgy tudja leképezni őket, hogy az integrált gyűjtemények egy „virtuális exlibris" formájában jelennek meg. A kaliforniai egyetemen használt kódok a http://unitproj.library.ucla.edu/lis/voyager/cat/spac.cfm címen találhatók.

(Autoref.)

112/2012

DUNSIRE, Gordon – WILLER, Mirna: UNIMARC and linked data. – Bibliogr. **In:** IFLA journal. – 37. (2011) 4., p. 314-326.
Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

A UNIMARC és a kapcsolt adatok (linked data)

Besorolási adatok egységesítése; Dokumentumleírási szabályzat; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás

A közlemény fő célja, hogy érveket és ajánlásokat adjon arról, hogy az UNIMARC formátum alkalmas a bibliográfiai és besorolási adatok megjelenítésére az RDF-ben (Resource Description Framework), amely a W3C szabványa adatok strukturálására a szemantikus web és a kapcsolt adatok (linked data) környezetében. Ez annak a munkának a folytatása, amit az IFLA illetékes csoportjai már elkezdtek, s aminek eredménye az ISBD (International Standard Bibliographic Description), és olyan elméleti modellek, mint az FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records), a FRAD (Functional Requirements for Authority Data) és a FRSAD (Functional Requirements for Subject Authority Data). A két szerző nyomatékosan ajánlja, hogy az Állandó UNIMARC Bizottság javasolja az IFLA-nak, hogy kutatás-fejlesztési programként finanszírozza a UNIMARC RDF-beli fejlesztését.

(Autoref.)

113/2012

EMANUEL, Michelle: A fistful of headings : name authority control for video recordings. – Bibliogr. **In:** Cataloging & classification quarterly. – 49. (2011) 6., p. 484-499.: ill.

Rengeteg besorolási adat: egységesített névalakok a videofelvételek leírásában

Besorolási adatok egységesítése; Felmérés; Gépi dokumentumleírás; Film

Az olcsó DVD-k és a megemelkedett olvasói igények miatt egyre több film található a könyvtárak katalógusában. A szereplők névsora és a stáblista miatt ezek a katalógusrekordok jóval részletesebbek, mint bármely könyvé. Azokban az intézményekben, ahol követelmény az egységesített *névalakok* használata – legyenek azok egyéniek vagy testületiek – komoly többletmunkát jelent. Nem minden könyvtárnak van felhatalmazása, hogy eredeti katalógusrekordokat készítsen – egységesített besorolási adatokkal – olyan szolgáltatók részére, mint az OCLC. Egy nemrég végzett felmérés során különböző típusú könyvtárakban dolgozó és videofilmeket katalogizáló könyvtárosokat kérdeztek meg álláspontjukról és a munkafolyamatról az egységesített névalakokkal kapcsolatban.

(Autoref.)

114/2012

GELBER, Natalia: Blogging on the profession : a closer look into personal cataloging and metadata weblogs **In:** Technical services quarterly. – 28. (2011) 4., p. 385-405.

Könyvtári témájú blogok: egy vizsgálat eredményei

Dokumentumleírás; Könyvtártudományi tájékoztatás; Számítógép-hálózat

Az amerikai szerző cikkében azzal a hiátussal foglalkozik, ami a katalogizálással és a metaadatokkal foglalkozó személyes könyvtáros blogok vizsgálatában mutatkozik. A szerző leíró statisztikai adatok és tartalomelemzés felhasználásával vizsgálja huszonnégy blog szerzőségét, dinamikáját és tematikáját. Az eredmények azt mutatták, hogy a blogok többségét nők írják, a bloggerek közel fele felsőoktatási könyvtárban dolgozik. A blogok közepes aktivitást mutattak. A leggyakrabban érintett témák a hamarosan bevezetésre kerülő új leírási szabályzat (*Resource Description and Access*) és a katalogizálási munka problémái voltak. A katalogizálás és a metaadatok problémáin kívül a bloggereket foglalkoztatta általában a könyvtárosság, a technológia, a Web 2.0, a szakmai fejlődés, a könyvtári szolgáltatások és műveletek kérdései, de írtak személyes problémáikról is.

(Autoref.)

115/2012

GRANADOS COLILLAS, Mariàngels: UDC on the Internet : theory and project in evolution for use of indexing and retrieval systems. – Bibliogr. **In:** IFLA journal. – 37. (2011) 4., p. 305-313.
Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Az ETO az interneten: elmélet és projekt kifejlesztése a indexelő és keresőrendszerekben való használatra

ETO; Gépi információkeresési rendszer; Osztályozás; Tárgyszójegyzék

A tanulmány kiindulásként a fazettás osztályozási rendszereket és ontológiákat hasonlítja össze az újraértékelt ETO-val mint analitikus-szintetikus osztályozási rendszerrel. A szerző felhívja a figyelmet arra az elméletre, amelyet az 1980-as években alkalmaztak egy projekt során, és ami előrelépést jelent az információkeresésben az internet jövőbeni kontextusában. Az elmélet a Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékének (LCSH) posztkoordinált használatán és az ETO-val való konkordancia-jegyzék készítésén és indexelésre való alkalmassá tételén alapul. A keresési folyamat az adatbányászatra jellemző klaszterek előállítására és a meglévő ellenőrzött szótárak és a bármely nyelvű szabadszöveges kifejezések megfelelő ETO-jelzetekkel való összekapcsolására támaszkodik. Ez úgy valósítható meg, ha az ETO-t kompatibilissé tesszük a jelenlegi osztályozási rendszerekkel, ezáltal profitálunk az összes eddigi strukturált tudásból, a megfelelő formátum kidolgozásának köszönhetően.

(Autoref.)

116/2012

MARTIN, Kristin E. [et al.]: Consortial cataloging guidelines for electronic resources : I-Share survey and recommendations. – Bibliogr. **In:** Cataloging & classification quarterly. – 49. (2011) 5., p. 361-386.

Elektronikus dokumentumok feltárása konzorciumi keretekben: felmérés és ajánlások a közös munkához

Dokumentumleírási szabályzat; Elektronikus dokumentum; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Közös katalogizálás

2009-ben az Illinois-i Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Konzorciuma (CARLI) megbízott egy munkacsoportot, hogy vizsgálja felül és tegye naprakésszé az elektronikus dokumentu-

mok katalogizálási gyakorlatára és a katalógusban való hozzáférésre vonatkozó ajánlásokat a közös katalógusban részt vevő könyvtárak számára. A cikk bemutatja a munkacsoport 2009-ben végzett felmérését és kidolgozott ajánlásait, amelyek valamennyi elektronikus dokumentumtípusra kiterjednek. A feldolgozott kérdések között szerepelt: egy vagy két külön rekordot célszerű-e készíteni egy dokumentum elektronikus és nyomtatott verziójának leírásakor, az aggregátor- és szolgáltató-semleges rekordok használata, az egységes forrás-azonosító (URL) és a megjegyzések elkészítése és elhelyezése, valamint a beszállítói rekordok felhasználása.

(Autoref.)

117/2012

SUKIASÂN, È. R.: Professiâ katalogizatora segodnâ i zavtra **In:** Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2011) 12., p.60-66.

A katalogizáló könyvtáros munkája ma és holnap

Feldolgozó munka; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A Krím–2011 nemzetközi konferencián külön rendezvényt szenteltek a katalogizálási munka jövőjének. A programból látható volt, hogy a téma az elektronikus, ezen belül elsősorban az internetes források katalogizálása. A szerző véleménye szerint a vezető könyvtáros szakemberek nem olvasnak szakirodalmat: két évvel korábban kiadott könyvében szigorú kritika alá vette a szavankénti keresést az interneten és az elektronikus katalógusokban, de állításaira senki sem reagált. A probléma aktualitását indokolja, hogy Oroszországban a könyvtárak négyötödében nincs elektronikus katalógus és internet, sok helyen még telefon sem. Gyakorlatilag valamennyi könyvtárban még megvannak a cédulakatalógusok. Ez a helyzet csak akkor fog megváltozni, amikor az olvasók az elektronikus katalógusokat ugyanúgy fogják kezelni, mint a hagyományosakat. Az elektronikus katalógusokban nehézségeket okoznak olyan egyszerű kérdések, amelyekre a válasz a betűrendes katalógusokban könnyen megtalálható. A szakrendi katalógusban folytatott szemantikus keresésre pedig az elektronikus katalógus jelenleg alkalmatlan.

A katalogizálók munkájára mindig szükség lesz, akkor is, ha a könyvtárak kevesebb irodalmat szereznek be. Például a katalógusokban követni kellene az ETO vagy az Oroszországban használatos BBK (bibliotečno-bibliografičeskaâ klassifikaciâ) osztályozási rendszer táblázataiban az utóbbi években végbement változásokat.

Amerikában a könyvtári iskolák mesterfokú hallgatói általános áttekintést kapnak a katalogizálásról és az osztályozásról, a valódi munkát a gyakorlatban ismerik meg, amikor egy gyakorlott szakember mellé ültetik őket (in-job-training). Ahhoz pedig, hogy a katalogizálási munkát felelősségteljesen tudják végezni, mesterfokot kell szerezniük. Ezzel szemben Oroszországban képesítés nélkül is lehet katalogizálni.

A könyvtárosképzés múltját vizsgálva: hatvan évvel ezelőtt a könyvtárosképző főiskolákon többek között volt könyvtártudományi és bibliográfiai tanszék. A szóhasználatból észrevétlenül eltűnt a „könyvtári katalógus" megnevezés, az új koncepciók szerint a katalógusok a „könyvtári bibliográfia" témakörébe tartoznak, az állományfeltárás eszközei. A katalogizálás kifejezést a külföldiek számára érthetetlen „a dokumentumok analitikus-szintetikus feldolgozása" váltotta fel.

A probléma még nem éles, mivel az 1950–1960-as években végzett könyvtárosok még mindig dolgoznak. Akkoriban kevés helyen volt felsőfokú szakképzés, viszont jelentős volt a középfokú szakirányú intézmények (technikumok) száma, ahol a hallgatók elsajátították a katalogizálás szakmai alapjait. A főiskolai pedagógusok által összeállított, új képzési szabványok (az „elméleti szint" emelése, a gyakorlati órák számának csökkentése) eredménye lesújtó: az alapképzést végzők nem ismerik sem a katalogizálás, sem a szakozás folyamatát. A katalogizáló könyvtárosok felsőfokú képzése vita tárgya: a mai mód-

szerek elévültek, az ETO-ról és a BBK-ról csak elméletben van szó, a gyakorlati foglalkozás régi táblázatok alapján folyik, géppel olvasható táblázatokról senki sem tud.
Oroszországban a legtöbb könyvtárban a formai és a tartalmi feltárást más-más szakember végzi. A munkatársak számának csökkentéséről akkor lehet majd beszélni, ha regionális szinten megoldották az egységes elektronikus katalógusok építését, a regionális rendszereket bekapcsolták az országos közös katalógusba, letölthetők a rekordok. A krími konferencián elhangzott, hogy elegendő 250–300 katalogizáló könyvtáros alkalmazása, évente 15–20 szakember képzése (3–5 év tanulmányi időszak, az angol nyelv kötelező ismerete).
A krími konferencián egy fiatal hang a fizetésről érdeklődött. A katalogizálás jövőjéről ezért is korai beszélni: Oroszországban nem tudják a katalogizáló könyvtárost tudásának és felelősségteljes munkájának megfelelően megfizetni.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Katalógusok

Lásd 86, 111

Információkeresés

118/2012

KIPP, Margaret E. I. – CAMPBELL, D. Grant: Searching with tags : do tags help users find things?. – Bibliogr. **In:** Knowledge organization. – 36. (2010) 4., p. 239-255.

Keresés címkék szerint: segítik-e a a címkék a használókat a keresésben?

Felmérés; Gépi információkeresés; Használó; Kulcsszó

A tanulmány arra a kérdésre keresett választ, vajon a címkék (tagek) hasznosak lehetnek-e az információkeresésben. Számos címke szakterületfüggő és jól működik indexkifejezésként vagy utalóként. A folkszonómiák is tartalmaznak olyan összefüggéseket, melyek hagyományosan nem szerepelnek olyan ellenőrzött szótárakban, amelyek emocionális vagy időhöz és feladathoz kapcsolódó címkéket, valamint a címkéző felhasználói nevét tartalmazzák. A vizsgálatban részt vevők egy tudományos cikkekre specializálódott közösségi könyvjelző eszközzel (CiteULike) és egy folyóirat-adatbázisban (PubMed) keresték egy megadott kérdés szakirodalmát. Képernyőrögzítő szoftver segítségével rögzítették a résztvevők lépéseit, majd egy félig strukturált interjú során arra kérték őket, írják le a keresés folyamatát. Az előzetes eredményekből kiderült, hogy a résztvevők használtak címkéket a keresés során a keresés vezérfonalaként és a használható cikkekhez vezető hiperlinkként, de ellenőrzött szótárakat is igénybe vettek a folyóirat-adatbázisban a hasznos keresési kifejezések és linkek megtalálásához. Emellett a résztvevők arról is beszámoltak, hogy a címkézők felhasználói neve és a csoportnevek segítettek a forrásokat relevancia szerint kiválasztani. A címkézőktől eredő közösségi és személyes információk felhasználása nagyon eltér az indexelés hagyományos objektivitásától, és többen pozitívumnak tartották. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a használók értékelik ugyan a közösségi és szubjektív tényezőket az információkeresés során, de hasznosnak tartják az olyan objektív tényezőket is, mint a tárgyszavak. Nagyon lényeges, hogy a használókat érdekli a rendszerek azon képessége, hogy összekapcsolja őket a keresett cikkekkel, akár tárgyi hozzáférés útján, akár más módon.

(Autoref.)

119/2012

TURNER, Nancy B.: Librarians do it differently : comparative usability testing with students and library staff. – Bibliogr. **In:** Journal of web librarianship. – 5. (2011) 4., p. 286-298.

A könyvtárosok másképp keresnek. Összehasonlító teszt a hallgatók és könyvtárosok körében

Egyetemi hallgató; Felmérés; Gépi információkeresés; Honlap; Katalógushasználat; Személyzet

2009 nyarán a Syracuse Egyetemen tíz hallgató és tizennyolc – felerészben az olvasószolgálatban, felerészben más területen dolgozó – könyvtáros bevonásával értékelték a könyvtár vadonatúj weblapját és az általa elérhető könyvtári keresőeszközöket. (A könyvtárosok bevonására a korábbi hallgatói tesztelés furcsa eredményei miatt került sor.) Három kérdésre keresték a választ: más módszerekkel keresnek-e a könyvtárosok és a hallgatók a könyvtár weblapján? Az eltérő módszerek eltérő mentális modelleket, tehát eltérő tapasztalatokat és ismereteket jeleznek-e a weblap tartalmát és keresőeszközeit tekintve? Ha vannak eltérések, miben mutatkozik meg azok hatása?

A könyvtár weblapján Discover néven új keresőablakot nyitottak, amely alapértelmezésként a könyvtár katalógusában végez Google-szerű kulcsszavas keresést, és a találatok között fazettás böngészést tesz lehetővé. Ez a megoldás kiegészíti a hagyományos online katalógust, amely a Classic nevet kapta, és a gyorslinkek között szerepel.

A résztvevők két csoportja öt-öt feladatot kapott, amelyek a tipikus könyvtári kereséseknek feleltek meg. A kérdések között voltak ismert tételekre és egy-egy témára irányulóak. A keresés folyamatát a Morae-szoftverrel rögzítették a képernyők alapján. A felmérők értékelték, mennyire volt nehéz az elvégzett feladat. A két csoport között lényeges különbség mutatkozott mind a sikerességben, mind az időráfordításban. Egy konkrét művet keresve másként választották meg az eszközöket (a könyvtárosok a jól ismert Classic katalógushoz folyamodtak, a hallgatók a Discoverhez) és a keresőkérdés szintaxisát, de mást vártak el a könyvtári források szervezettségét tekintve, és eltérő alapossággal viszonyultak a feladat teljesítéséhez is. Akkor mutatkozott igazán különbség a két csoport között, amikor konkrét kérdésre (az Erie csatorna építésében részt vevők beszámolóira) keresték a választ. Sokat számított, hogy a könyvtárosok jól ismerték a gyűjteményt, a keresés szűkítési technikáját és a „see all" opciót.

A vizsgálati eredményeket később felhasználták a könyvtár weblapjának újratervezésénél is: azóta együtt szerepel a Discover és a Classic katalógus, létrehoztak a keresési módszerek közötti választáshoz egy súgót, s most azon dolgoznak, hogy a hibaüzenetekben javaslatok is szerepeljenek. A tanulságok a tájékoztató munkában és a használók képzésében is hasznosíthatók: a mentális modellek megértése mindkét területen segíti a használókkal való interaktív kommunikációt és olyan online interfészek és képzési stratégiák kialakítását, amelyek a hallgatók számára lehetővé teszik a hatékony kutatást és információigényeik kielégítését.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 141

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

120/2012

BAYER, Jerrie – LLEWELLYN, Steven: The customer comes first : implementing a customer service program at the University of Minnesota, Twin Cities libraries **In:** Journal of access services. – 8. (2011) 4., p. 157-189.

A felhasználó a legfontosabb. Olvasószolgálati program a Minnesotai Egyetem könyvtáraiban

Egyetemi könyvtár; Használó; Hatékonyság; Kommunikáció -használókkal; Olvasószolgálat; Továbbképzés

Egy felsőoktatási könyvtár látogatójának ma már számos lehetősége van, hogy távolról információkhoz jusson anélkül, hogy betenné a lábát a könyvtárba. Ha mégis elmegy, kellemes környezetet, magas színvonalú és egyenletes szolgáltatásokat vár el. Új olvasószolgálati program kialakítása során logikus lépés, hogy erősíteni kell a könyvtárosok olvasók iránti folyamatos elhivatottságát és értékközvetítő szerepét. A tanulmány témája a Minnesotai Egyetem könyvtárai (*University of Minnesota, Twin Cities Libraries*) olvasószolgálati programjának a megvalósítása, de másutt is megvalósítható ötletekkel is szolgál.

Az egyik legrégibb és legnagyobb egyetem könyvtárainak olvasószolgálata (Information Access and Delivery Services Department, IADS) arra keresett választ, miképp tudnának értéknövelő szolgáltatást biztosítani felhasználóiknak, akiket húsz ponton szolgálnak ki (kölcsönzéssel, másolatszolgáltatással, tankönyvekkel stb.) az egyetem területén. Eddig nem volt egységes képzés vagy normarendszer az olvasószolgálati pontokon, noha a szolgálat jól működött, s a csoportvezetők határozták meg a színvonalat és a képzést.

Első lépésként 2004-ben indították a diákképző programot (*student training project*) a szolgálatban tevékenykedő egyetemisták számára; ebből született egy online segédlet, mely három területre koncentrált: a könyvtárakban való tájékozódásra, a diákok alkalmazására és az ügyfélszolgálatra. A program sikeres volt, mivel egyenletes szintű szolgálatot biztosított, igaz, csak korlátozott körben, mert csak a három legnagyobb könyvtár diákalkalmazottait érintette.

Második lépésként 2005-ben egy ötfős csoportot bíztak meg egy komplex képzési program kidolgozásával, ekkor már minden főfoglalkozású könyvtárosra és diákalkalmazottra kiterjedően.

Az olvasószolgálati program eredményeként elkészült (1) az alapvető kompetenciák körének meghatározása, (2) képzési terv a munkatársak számára ezek megvalósítására és (3) olyan folyamatterv, amellyel mérni lehet a különböző fokú olvasói elégedettséget. Ezután nyilatkozatot fogalmaztak meg, melyben rögzítették az olvasószolgálat küldetését.

Az ajánlásokról készített végleges beszámolót benyújtották a könyvtárak vezetéséhez, amelyet 2006 tavaszán el is fogadtak. Ebben a beszámolóban a már említett három terület szerepelt, a kidolgozott kompetenciák pedig az általánostól (alapvető gyakorlat) a speciális témák felé (megfigyelhető viselkedésmódok) haladtak. Az általános alapelveket három kategóriára bontották: könyvtári háttér, vezetői környezet, közvetlen érintkezés az olvasókkal. Ezeken belül pontokba szedve részletezték a legfontosabb készségeket.

A képzési terv is hasonló alapossággal épült fel; ennek fontosabb pontjai: a hosszú távú képzés és fenntarthatósága, ajánlások a mérési program végeredményére, a képzés megvalósításának folyamata (azon belül tanácskozások a magas színvonalú szolgálatról, készségfejlesztés és ennek bemutatása), a képzési program maga, a képzés megvalósítása (a részvevők értékelése, eredménymérés, a képzési folyamat továbbfejlesztése).

A tanulmány végül négy ötlettel szolgál azok számára, akik szívesen vágnának bele hasonló programba. (A tanulmányt öt függelék zárja: a felhasznált szakirodalom jegyzéke, a képzés értékeléséhez használt kérdéssor, egy olvasói felmérés kérdőíve, valamint a 2007 és 2010 közötti felmérések adatsora és olvasói javaslatai.)

(Murányi Lajos)

Lásd még 87

Kölcsönzés

121/2012

BREEDING, Marshall: Ebook lending : asserting the value of libraries as the future of books unfolds **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 9., p. 24-27.

E-könyv kölcsönzés: az e-könyvek jövőjének kibontakozásával párhuzamosan nyilvánvalóvá válik a könyvtárak értéke is

Elektronikus könyv; Feladatkör; Kölcsönzés; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

Az Amerikai Kiadók Szövetségének jelentése szerint 2008-ban a teljes könyvkiadásnak mindössze 0,8%-át tette ki az elektronikus könyvek kiadása az Egyesült Államokban, 2010-ben viszont már 6,4%-át. A nagy online áruházak, mint például az Amazon és az Apple tevékenysége nyomán pedig jelentős könyvkereskedelmi üzletláncok kényszerültek felszámolni boltjaikat. Ezek a jelenségek a könyvtárakat nagy odafigyelésre és elővigyázatosságra kell, hogy intsék.
Mindezzel együtt is vitathatatlannak tűnik, hogy a könyvtárosoknak fontos szerepe lesz a társadalom életében a dokumentumok elektronikus publikálásának és terjesztésének korában is. Az e-könyv megjelenése és felemelkedése csak újabb fejezetet jelent a könyvtárak számára az elektronikus és digitális tartalmak innovatív kezelésének történetében.
Nyilvánvaló, hogy továbbra is szükség lesz a könyvtár által kínált információtechnológiai eszközökre, az információs műveltség megszerzésében nyújtott közreműködésükre, az elektronikus források értékelésében való szakértelmükre, a közösségi térre, a drága, de a könyvtárban ingyenesen elérhető adatbázisokra és dokumentumokra. Az elektronikus forráskezelés, különösen a tudományos folyóiratok cikkeinek digitális szolgáltatása az egyetemi könyvtárakban már bejáratott dolog. A közkönyvtárakban pedig az e-könyvek kölcsönzése van felfutóban. Az OverDrive szolgáltatótól például számos kiadványt licencelnek a könyvtárak, melyet olvasóik webböngészővel vagy e-könyvre töltve érhetnek el a könyvtárban. A 3M új, Cloud Library nevű szolgáltatása pedig további lehetőségeket nyújt a könyvtárakban működő elektronikus tartalmak keresésére és letöltésére szolgáló kioszk felállításától az elektronikus művek egyre bővülő kínálatáig.
A könyvtáraknak az e-könyvek kölcsönzése és szolgáltatása területén kell erősíteniük pozícióikat. Ma az elektronikus tartalmakhoz való hozzáférés technikai és szerzői jogvédelmi szempontból egyaránt rendkívül heterogén, ezért például fontos lenne az egyszerű, egységes és áttekinthető hozzáférés megteremtése. Ennek csak egyik, kis lépése a MARC-rekordoknak az e-művekhez való csatolása. A nagy szolgáltatóknál – EBSCO, WorldCat Local stb. – fellelhető teljes szövegek indexeinek közös kereshetősége révén még könnyebbé válhatna az elektronikus dokumentumok használata. Az integrált könyvtári rendszerek és új platformok megfelelően fejlesztett alkalmazásai pedig megkönnyíthetnék az e-dokumentumokkal való háttérmunkát.
Az e-könyvek a technikai kérdéseken túl bonyolult jogi problémákat is fölvetnek, és a könyvtáraknak keményen kell küzdeniük, hogy a hozzáférés érdekében, a használók javára egyenjogúsítsák őket a nyomtatott könyvekkel.

(Fazokas Eszter)

Tájékoztatási eszközök

122/2012

ZHANG, Chunfang – LIU, Xueli: Review of James Hartley's research on structured abstracts. – Bibliogr. 44 tétel **In:** Journal of information science. – 37. (2011) 6., p. 570-576.

A strukturált referátumokkal kapcsolatos kutatások James Hartley munkásságában

Referátum

James Hartley a Keele Egyetem (Nagy-Britannia) pszichológia professzora. Kiterjedt kutatásai során megállapította, hogy a strukturált referátumok előnyei közé tartozik, hogy használóik jobban tudnak bennük keresni, a hagyományos referátumoknál pontosabban tükrözik az eredeti cikk tartalmát, és több információt tartalmaznak.

Hátrányuk viszont, hogy hosszabbak, mint a hagyományos referátumok.
Számos tipográfiai kérdést is megvizsgált, továbbá megállapította, hogy a „Következtetések" bekezdés legjobb helye a „Módszerek" és az „Eredmények" után van, ami egyezik a strukturált referátumok hagyományos elrendezésével. Kimutatta, hogy a strukturált referátumok nemcsak a klinikai orvostudományi folyóiratokban használhatók jól, hanem számos más területen is.

A strukturált referátumok értékelésére szempontrendszert dolgozott ki, amely tükrözi az információtartalmat, a referátumok terjedelmét, a *Flesch Reading Ease* skála szerinti olvashatóságot, a szöveg jól szervezett, világos voltát, valamint a referátumok mikroszerkezetét. A strukturált referátumok éppen azt segítik elő, hogy ez a szerkezet hiánytalanul megvalósuljon.

(Koltay Tibor)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

123/2012

GROTKE, Abbie: Web Archiving at the Library of Congress **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 10., p. 15-19.

Webarchiválás a Kongresszusi Könyvtárban

Elektronikus dokumentum; Honlap; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat

Létezésének 20 éve alatt a World Wide Weben hatalmas mennyiségű, ráadásul gyorsan változó tartalom jelent meg. A web archiválására 15 évvel ezelőtt történtek az első kezdeményezések (Internet Archive és Wayback Machine, időszakonkénti pillanatfelvételek). Ezekkel egy időben a nemzeti könyvtárak és levéltárak is elkezdtek foglalkozni a kérdéssel. Elsőként Dánia illesztette be e globális forrás begyűjtését és megőrzését kötelespéldány-törvényébe 2005-ben.
Egyetlen intézmény sem képes sem az egész webet archiválni, sem pedig olyan gyakorisággal és mélységben végrehajtani ezt, hogy az eredmény tükrözze a társadalom, kormányzat és kultúra hálózati vonatkozásainak egész fejlődését. Egyfajta hibrid megközelítésre van szükség, tehát egyrészt egy reprezentatív minta megőrzésére, másrészt egy-egy téma vagy weboldal olyan kiterjedt archiválására, amely megfelel a kulturális örökség megőrzésével kapcsolatos elvárásoknak.
2000-ben a Kongresszusi Könyvtár (LC) elindította az Országos Digitális Információs Infrastruktúrafejlesztési és Megőrzési Programot (NDIIPP) a lényegi digitális tartalomra vonatkozó országos stratégia kidolgozására. Eközben az LC-ben a megőrzés és az eleve digitális formátumban létrejövő dokumentumok megőrzésének és hozzáférhetővé tételének kérdéseit kutatták. MINERVA (Mapping the Internet Electronic Resources Virtual Archive) néven ugyanebben az évben kísérleti webarchiválási projekt indult. Ebből alakult ki az LC webarchívuma (első, kísérleti témái: elnökválasztás 2000, 9/11).
A webarchiválás többféle megközelítésben folyhat: tömegesen (Internet Archive), egy-egy doménre (pl. egy-egy országra) nézve, szelektíven, tematikusan vagy valamilyen eseményhez kapcsolódva. Az LC a szelektív archiválást választotta, a szelekcióról szakértők (szakreferensek) döntenek. A 2000. évi indulás óta több mint 250 terabyte-nyi tartalom gyűlt

össze az archívum közel 40, eseményekkel és témákkal kapcsolatos összeállításában (amelyek erősségei: a kormányzat, a közpolitika és a jog). Váratlan eseményekre is reagálnak, a különgyűjteményekre is gondolnak, és bevonják az LC tengerentúli irodáit is a gyűjtésbe.
A gyűjtéshez az LC a Heritrix webcrawlert használja, amelyet az Internet Archive fejlesztett ki a nemzeti könyvtárak és levéltárak számára (és amely minden igyekezet ellenére sem felel meg a legfejlettebb technológiának). A szolgáltatásban felhasználják a Wayback Machine nyílt forráskódú változatát. A tartalmat a WARC ISO szabványnak megfelelően tárolják.
Az LC meghatározott időszakonként és a legkülönbözőbb formátumokban archiválja a web kiválasztott tartalmát. A közösségi média megjelenése újabb kihívást és folyamatos alkalmazkodást jelent. A webarchívumot kiszervezték. Havi gyarapodása megközelíti az 5 terabyte-ot, ekkora adatmennyiség mozgatása heteket vesz igénybe.
Az amerikai kötelespéldány-rendelet nem tér ki az LC digitális megőrzési és webarchiválási munkájára. Az LC ezért minden weboldal tulajdonosát igyekszik megkeresni és értesíteni az archiválás tényéről, és ha szükséges, hozzájárulását kérni a szolgáltatáshoz.

Az LC kiterjedt belföldi és nemzetközi együttműködésben vesz részt a webarchiválás terén. A belföldi együttműködés egyik fóruma a National Digital Stewardship Alliance (NDSA). Az LC tíz nemzeti könyvtárral 2003-ben megalakította az International Internet Preservation Consortium (IIPC) elnevezésű szervezetet, amelynek mára 40 tagja van. Különböző tematikus gyűjtemények építésén dolgoznak (olimpiák, a Bush-korszakból az Obama-korszakba való átmenet stb.).
Az LC a közeljövőben – többek között – a következőkre összpontosítja figyelmét: a digitális hírek és blogok megőrzésére, beleértve a civil újságírást; a 2012. évi olimpia megörökítésére. Tekintettel van a személyes archiválás terjedésére is: egyre többen igyekeznek elsajátítani, hogy lehet digitális formában archiválni weblapjaikat, fotóikat stb. a családtörténet forrásaként a következő generációk számára.

(Hegyközi Ilona)

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 114

Vezetés, irányítás

Tervezés

124/2012

ELLERN, Jill: How to successfully survive a mandated project **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 9., p. 16-20.

Hogyan lehet sikeresen átvészelni egy kívülről jött projektet?

Fejlesztési terv; Munkaszervezés; Tervezés

Olyan projektek sikeres túléléséről van szó, melyekben általában külső cég vagy szervezet kér bennünket munkánk, működésünk alapvető megváltoztatására. További jellemzője, hogy rendszerint vajmi kevés az időzítésre és a megvalósítás menetére gyakorolt befolyásunk. Leggyakrabban az információtechnológiai fejlesztések szólnak így bele életünkbe – például integrált könyvtári rendszer vagy hallgatói

információs rendszer cseréje, frissítése –, de egyes konzorciumi döntések, vagy a beszállítók körében, esetleg a saját anyaszervezetünk vezetőségében történt változások is okozhatnak jókora felfordulást.

A kapcsolódó vicc szerint a projekteknek hét jellemző fázisa van: a gyanútlan elfogadás, a vad lelkesedés, a csüggedt illúzióvesztés, a totális zavarodottság, a bűnbakkeresés, az ártatlanok megbüntetése és a részt nem vevők megdicsőülése. Ahhoz, hogy ezeket elkerüljük, hét alapelvet érdemes szem előtt tartanunk:

– A kilátásokat szemléljük realistán: ne dőljünk be a kezdeti „minden nagyon egyszerűen és könnyedén fog menni" érzésnek. A pillangóhatásra gondolva számítsunk rá, hogy még a kis változásnak is lehetnek nagy és kiszámíthatatlan következményei.
– Tartsuk készenlétben türelmünket és humorérzékünket, mert ezek segítségével pozitívan, lazán és rugalmasan tudjuk kezelni, ha a szokott napi munkánk kárára kell a rendkívüli feladatokat elvégezni, vagy szembesülünk a folyton változó célokkal, netán a felelősökkel való párbeszéd hiányával.
– Szerezzük meg a lehető legtöbb információt a projektről és a velünk szemben támasztott követelményekről, hogy mihamarabb megtervezhessük saját előkészítő hadműveleteinket. Mindeközben annak is ki kell kristályosodnia bennünk, hogy mi az, ami nem a mi felelősségünk.
– A kommunikációt folyamatosan tartsuk fenn, hogy az információhiányból fakadó zavarodottságot kiküszöbölhessük.
– Mivel döntéseinknek jövőbeli következményei vannak, jól gondoljuk meg, hogy teljes mellszélességgel támogatjuk-e a projektet. Ráadásul a körülmények változásai bennünket is döntésünk felülvizsgálatára késztethetnek. Mindez befolyásolhatja jövendő szakmai pályafutásunkat, és szervezetünk életét is.
– Igyekezzünk jól kezelni a munkával kapcsolatos összes elvárást: a sajátunkat, a főnökét és a beosztottakét, az ügyfelekét és a kollégákét. Az előző jó tanácsok alkalmazásával ez is sikerülni fog.
– A végén összegezzük a tapasztalatokat. Ha sikeres a projekt, ünnepeljük meg, ha viszont hiba csúszott a számításba, akkor jusson eszünkbe, hogy a kudarcokból is lehet tanulni.

Ha ügyesen végeztük a dolgunkat, a projekt többi résztvevőjével együtt győztes pozícióba kerülve érhetünk a munka végére.

(Fazokas Eszter)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

125/2012

CHADWELL, Faye A.: Assessing the value of academic library consortia. – Bibliogr. **In:** Journal of library administration. – 51. (2011) 7-8., p. 645-661.

A felsőoktatási könyvtári konzorciumok előnyeinek mérése

Együttműködés -belföldi; Felsőoktatási könyvtár; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság

A felsőoktatási könyvtári konzorciumok értékről szóló javaslata többnyire a tagkönyvtár számára előnyös mozzanatokra koncentrál, melyeket a tagkönyvtár remél tagdíja fejében. A cikk áttekinti a könyvtár- és információtudományi szakirodalmat és negyvenöt felsőoktatási könyvtári konzorcium honlapját, hogy feltárja, hogyan kommunikálják a konzorciumok az előnyöket, elsősorban a pénzügyi természetűeket. Vitát indít arról, hogyan tudnának a felsőoktatási könyvtári konzorciumok olyan értékelő mérőszámokat alkalmazni, melyek alátámasztanák értékjavaslataikat, és amelyek javítanák azokat a módokat, ahogy fontosságukat demonstrálják, valamint azt a befolyást, amivel tagjaik a felsőoktatásban rendelkeznek.

(Autoref.)

Lásd még 124

Pénzügyi és gazdasági kérdések

126/2012

CITTI, Mariana – ZUCCOLI, Mariana: Fund raising : un'attività a 360 gradi. L'esperienza di due biblioteche dell'Università di Bologna. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 3., p. 191-200.
Res. angol nyelven

A Bolognai Egyetem két könyvtárának támogatásszerzési tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Public relations; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A támogatásszerzés (fund-raising) gyakorlata a Bolognai Egyetem könyvtáraiban 2007 óta folyik, amikor a gazdasági válság hatására a könyvtári költségvetések is jelentős mértékben csökkentek. Az egyetem bolognai mezőgazdasági könyvtára és a Riminiben található könyvtára egyaránt nyújt alapszolgáltatásokat (melyek közé a dokumentumszolgáltatás, a használóképzés és a wifi is tartozik), valamint hozzáférést az egyetem több mint hatezer e-folyóiratához és közel háromszáz adatbázisához. 66, illetve 44 ezer kötetes állományuk, az 50, ill. 66 órás heti nyitva tartás, és olvasótermi felszereltségük mellett környezetükben is van hasonlóság: a számos (ipari és mezőgazdasági) kis- és középvállalkozás jelenléte.
Különbségként említendő Bologna meghatározóan egyetemi város jellege, míg Rimini fürdőhely és turisztikai központ. A mezőgazdasági könyvtár gyűjtőköre a teljes „agrárvertikum" (élelmiszer-vegyészettől növényvédelemig), míg Riminiben a vegyipar, gyógyszerészet, orvostudomány jog, közgazdaság és gépészet mellett a pedagógia, statisztika, turizmus és a divat szakirodalma található. Mindkét könyvtárban (és az egyetemi könyvtárakban általában) a folyóirat-előfizetés tűnik érinthetetlennek, így a költségek leginkább a többpéldányos tananyagbeszerzések, illetve a működés (világítás, takarítószerek stb.) terhére csökkenthetők; ezek azonban nem tűnnek külső szponzor számára vonzó céloknak. Egy könyvtár amúgy is nehezen versenyezhet a jobban látható és „elismerendő" jótékonysági célokkal. A két könyvtár tehát a támogatásszerzést nem egyedi, eseti akcióként, hanem folyamatos tevékenységnek, az intézményi működés szerves részének tekinti, amelynek célja nem (csak) külső anyagi források megszerzése, hanem „nyitás" és párbeszéd a külső környezettel.
Tevékenysége során mindkét könyvtár alkalmazza a forrásfejlesztés különféle módjait, mint az adományozást, szponzorálást, a cserét és az olyan indirekt formákat, mint az engedmény, vagy az intellektuális hozzájárulás. (Az adományozás valamely természetes vagy jogi személy szabadon elhatározott akciója, amely nem vár ellentételezést, míg a szponzorálás kölcsönös előnyöket feltételező, megállapodáson, szerződésen alapuló ügylet.)
A támogatásszerzés fontos előfeltétele, hogy a könyvtár tisztában legyen azzal, mire van szüksége, és e szükségletek melyike lehet vonzó támogatandó cél, illetve, hogy melyek a lehetséges támogató szervezetek, vállalkozások. Mindebben és a támogatásszerzés egész folyamatában nagy szerepet játszik a kommunikáció. A belső kommunikáció a szükségletek felmérése érdekében és azért, hogy a könyvtár munkatársai tisztában legyenek a támogatásszerzés fontosságával, illetve folyamatával. A külső kommunikáció pedig a környezet, a lehetséges támogatók feltérképezésében és megnyerésében, a támogatás lehetőségeinek tudatosításában, és – jó esetben, végül – a támogatók elismerésében, a támogatások megköszönésében játszik fontos szerepet.
A jól működő támogatásszerzés a konkrét anyagi előnyökön túl a környezettel, a gazdasági szereplőkkel való szorosabb viszony kialakításához is segíti az egyetemi könyvtárakat, és az egyetemen belüli elismertséghez is hozzájárul.

(Mohor Jenő)

127/2012

TARANTINO, Ezio: Vivere o morire di big deal?. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 3., p. 201-211.
Res. angol nyelven

Életet vagy halált hoz a folyóiratcsomagok előfizetése?

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Szolgáltatások használata

Amikor az ötvenes évek elején a hanglemezpiacot meghódította a 45 fordulatos vinil lemez, azon két dal volt hallható. Néhány év múltán a lemezipar átállt a tömegesebb megjelentetésre, a 33 fordulatos LP hamarosan kiszorította a 45-öst, és ha valaki meg akart hallgatni egy dalt, egyszerre legalább nyolcat (vagy tízet, tizenkettőt) kellett megvennie.
Az elektronikus folyóiratokhoz való hozzáférés piacán ugyanez a folyamat zajlott le. Több mint tíz éve a jelentősebb könyvtári hálózatok és konzorciumok világszerte olyan szerződéseket kötnek a tudományos publikációk kiadóival, amelyek a *big deal* néven emlegetett szerződési modellen alapulnak. Ennek lényege, hogy diszkont áron teszi lehetővé a kiadó teljes katalógusához (vagy annak nagy csomagokra bontott részeihez) való hozzáférést. Az utóbbi években egyre inkább vitatják e modell megfelelő voltát, merevsége és árainak folyamatos emelkedése miatt, amit az egyetemek – a költségvetés folyamatos csökkenése okán – egyre kevésbé tudnak elviselni.
A csomag-előfizetésnek vannak kétségtelen előnyei: az egy cikkre jutó költségek csökkenése; az olvasónak felkínálható tudományos publikációk mennyiségének növekedése; a kezelés lényeges egyszerűsödése. A leggyakoribb kritika a felesleges, haszontalan folyóiratok hatalmas tömegét, a szerződések merevségét és az árak emelkedését éri. Ez utóbbinak nem utolsósorban a csökkenő verseny az oka: míg 1999 (az első olasz konzorciumok szerződéseinek éve az Elsevierrel) előtt legalább hét nagy kiadó volt a piacon, mostanra számuk felvásárlás, illetve fúziók (Kluwer-Springer, Blackwell-Wiley) révén négyre csökkent.
Összességében az árak emelkedése (1986 és 2005 között 302%, szemben az USA-ban ez idő alatt mért 68% inflációval) és a cikkek mennyiségének évi 6-7%-os növekedése már kontrollálhatatlan és teljességgel anarchikus helyzetet teremtett. Ezzel a legutóbbi adattal próbálta magyarázni az egyik vezető kiadó, hogy a könyvtáraknak meg kell érteniük és el kell viselniük egy morzsányi áremelkedést; ugyanekkor ez a kiadó – a válság ellenére – 36%-kal növelte bevételét.
A *big deal* modell merev struktúrája szerint a szerződések az intézmények történetileg meglévő állományán alapulnak, gyakorlatilag változtathatatlanul. Elveszik a könyvtár választási, az intézmény változó igényeihez való alkalmazkodás, a feleslegessé váltak lemondásának lehetőségeit. A csomagárak folyamatos emelkedése a könyvtári költségvetés egyre nagyobb hányadát köti le, így folyamatosan háttérbe szorítja a monográfiák, a kisebb kiadók és a nemzeti kiadói ipar produktumainak beszerzését.
Három olasz (különböző méretű) egyetemi könyvtár adatainak vizsgálata azt mutatta, hogy míg a legnagyobb (a római Sapienza Egyetem) könyvtár „csomagjába" tartozó folyóiratok 55%-ából töltötték le az összes felhasznált cikk 98%-át, azaz az előfizetett folyóiratok közel fele (majdnem ezer cím) gyakorlatilag felesleges. A közepes méretű könyvár esetében a leggyakrabban használt folyóiratok (az összes 14%-a) a letöltések 75%-át adta, míg a kis egyetemi könyvtár esetében a két arány már csak 13%, illetve 30%. Ez csak egy adat, ám ha a hatékonyságot akarjuk vizsgálni (ami indokolt, hiszen az olasz rektori konferencia előjelzése szerint az egyetemek költségvetése 10-20%-kal fog csökkenni), akkor számos tényező (*h-index, impact factor, Composite Index, Eigenfactor, usage factor* stb.) figyelembevételével komoly értékelő munkát kell végezni. Első lépésként pedig el kellene érni a megjelentetett cikkek mennyiségének csökke-

nését (melyek jó része amúgy is csak a kutatókat elbűvölő „láthatóság" jegyében születik).
A zeneipari analógiához visszatérve a piac először – nem tudván mást tenni – elfogadta az LP (majd CD) árusítást. Azután a tömörített MP3 formátum megjelenése helyre tette a dolgokat (még ha nem is mindig egészen legális módon). Nem állítjuk, hogy a nyílt hozzáférés azonos lenne a fájlcserével. De a piac mindig megtalálja az ellenszert, és az ipar kötelessége az alkalmazkodás. Legalábbis egy szabad piacon ennek kell bekövetkeznie.

(Mohor Jenő)

Lásd még 125, 131, 132

Személyzet

128/2012

HUFF-EIBL, Robyn – VOYLES, Jeanne F. – BREWER, Michael M.: Competency-based hiring, job description, and performance goals : the value of an integrated system. – Bibliogr. **In:** Journal of library administration. – 51. (2011) 7-8., p. 673-691.

Kompetencia-alapú alkalmazás, munkaköri leírás és teljesítménycélok: az integrált megközelítés előnyei

Egyetemi könyvtár; Képesítés; Minősítés; Munkabér, alkalmazás; Munkakör; Személyzet

Az elmúlt tizenöt évben az Arizonai Egyetem (UA) Könyvtára munkatársainak munkája jelentős mértékben átalakult, hogy megfeleljenek a könyvtárhasználó növekvő igényének, a változó szakmai követelményeknek és a gazdasági környezetnek. A változásokkal való lépéstartás végett az UA Könyvtár fokozatosan váltott át egy új, kompetencia-alapú alkalmazásra és teljesítményt kezelő modellre. A cikk azt a folyamatot írja le, hogyan valósult meg ez a modell mind a könyvtárosok, mind a szakképzett személyzet körében az Arizonai Egyetemen.

(Autoref.)

129/2012

KAUSCHKA, Simone: Motivationsinstrument mit Konfliktpotenzial : Empfehlungen zur leistungsorientierten Bezahlung **In:** BuB. – 63. (2011) 11-12., p. 811-812.

Motivációs eszköz - rejtett konfliktusokkal: ajánlások a teljesítmény-alapú bérezéshez

Minősítés; Munkabér, alkalmazás

A teljesítmény-alapú bérezés fontos kérdéssé vált a németországi közszolgálati szférában. Az új közszolgálati bértábla (TVöD) bevezetése óta sok önkormányzat – és közkönyvtár – szembesült azzal a bizonytalan helyzettel, amit a teljesítmény-alapú bérezési rendszer alkalmazása jelent saját intézményükben. Sok az ismeretlen körülmény ezen a területen, s így fennáll a veszélye a hibák elkövetésének. 2007-ig az önkormányzatoknak nem kellett amiatt aggódniuk, hogy egy vagy több alkalmazottat a teljesítményük alapján kell fizetniük, és ezért milyen teljesítményt várnak el tőlük. Az új bérezési rendszer másfajta gondolkodásmódot és az új struktúrához való alkalmazkodást követel.
Az új bérezési rendszer sikeres megvalósításához elengedhetetlen feltétel a jó tájékoztatás. Az alkalmazottak különösen fontosnak tartják, hogy tájékozottak legyenek a bevezetéssel és alkalmazással kapcsolatos tervekről. Ezáltal tisztázhatók a bizonytalanságok, csillapíthatók a félelmek és aggodalmak. A jó eredmények eléréséhez a vezetőknek támogatniuk kell a belső kommunikációs rendszert. A döntések mögött állók tudnak csak meggyőzni másokat azok elfogadásáról.
Rendkívül fontos, hogy az alkalmazottak jól ismerjék azokat a kritériumokat, amelyek alapján teljesítményüket megítélik, és azt is, milyen tevékenységekért kaphatnak bérpótlékokat. Ezért előre meg kell határozni, milyen tevékenység várható el normál szinten, és mit tartanak a rendes munkán felülinek, és ezt hogyan díjazzák.

(Autoref.)

Lásd még 87

Marketing, közönségkapcsolatok

130/2012

BODNAR, Jonathan – DOSHI, Ameet: Asking the right questions : a critique of Facebook, social media, and libraries. – Bibliogr. **In:** Public services quarterly. – 7. (2011) 3/4., p. 102-110.

A Facebook, a közösségi média és a könyvtárak

Információtechnológia; Hatékonyság; Kommunikáció -használókkal; Marketing

A Facebookkal és más közösségi oldalakkal kapcsolatos irodalom nagy része leegyszerűsítően pozitív vagy negatív értékeléseket tartalmaz velük, illetve potenciális könyvtári használatukkal kapcsolatban. A pozitív megközelítésekben a számítógépesítés világjobbító vonásai dominálnak, míg a negatív vélemények a könyvtár tekintélyének csorbulásától, a nyegle kommentek elszaporodásától tartanak.

A Facebookkal és más közösségi portálokkal kapcsolatos módszertani kérdések megtalálhatók a könyvtári szakirodalomban, de ezek többnyire igen elemi tanácsokkal szolgálnak (pl. jelenjünk meg rajtuk gyakran, bátorítsuk az interakciót, kövessük az adott portál saját viselkedési szabályait, pontos és pozitív tartalmakat tegyünk fel, ne válogassunk azok között, akik a „barátaink" akarnak lenni), de a szerzők ritkán részletezik ezeket a tanácsokat, és mivel a szabályok is portálról portálra változnak, a könyvtárosok nehezen tudnak eligazodni a kérdéskörben.

Számos kérdés vetődik fel: hogyan lehet megkülönböztetni ezen oldalak intézményi és egyéni használatát; a használói bejegyzésekre adott könyvtárosi válasz felfogható-e tájékoztatási interakciónak; vagy például, hogy a fotók és programok közzététele része-e a könyvtári közönségkapcsolati munkának.

Nehézségeket okozhat, ha a használóknak megtiltjuk, hogy észrevételeket tegyenek fel a könyvtári üzenőfalra (például a kritikáktól és a gyűlöletbeszédtől tartva). A könyvtári Facebook-oldalak tanulmányozásából az derült ki, hogy ilyen esetek nem fordulnak elő. Ha nem szánunk időt és energiát annak tanulmányozására, hogy a használóink valójában mit tesznek a Facebookon és a Twitteren, nem leszünk képesek meghatározni azokat a módokat, ahogy ezeken az oldalakon hatékonyabban elérjük a használóinkat. Más könyvtárak nem tiltják meg a használói bejegyzések közzétételét, hanem különválasztják azokat a bejegyzéseket, amelyeket a könyvtár nem hagyott jóvá. De ez is távolságot épít ki a könyvtár és a használók között, és csökkenti a használói visszajelzések számát.

A könyvtári szakirodalomban a közösségi portálokkal kapcsolatos tanácsok túlnyomó része a tájékoztató könyvtárosoknak szól, de egyéb könyvtári dolgozók is használják a közösségi oldalakat, számukra ezek alkalmat adnak a szakirodalmon kívüli megszólalásra, a más könyvtárak dolgozóival való eszmecserére.

Sok könyvtár több közösségi oldalt is fenntart, ahol különböző részlegek tarthatnak kapcsolatot az olvasókkal. A *Georgia Institute of Technology* könyvtárában még a kikölcsönözhető multimédia eszközökkel kapcsolatban is működik egy külön Facebook-oldal. Meg kellene vizsgálni, hogy a többszörös jelenlét ezeken a portálokon hogyan hat a könyvtár hatásosságára, népszerűségére.

A könyvtár rajongókra is szert tett a hallgatók tevékenységének a Twitteren való szelektív „követése" révén. Ez lehetővé teszi, hogy a könyvtár aktívabban bekapcsolja a hallgatókat a könyvtár és a tájékoztató szolgálat használatába. Ez a stratégia sikeres, de sajátos kérdéseket is felvet: pl. etikus-e figyelemmel kísérni a hallgatók magántermészetű tevékenységét, szabad-e kihasználni az így szerzett személyes adatokat könyvtári-tájékoztatási célokra, helyes-e, hogy az ilyen irányú tevékenység már a munkaköri leírásokba is kezd beépülni?

A vita még nem dőlt el. A könyvtárosok jól teszik, ha tovább kísérleteznek az ilyen oldalakkal, és azokat a könyvtári munkamenet részének tekintik, folyton megkérdőjelezve az alkalmazott

módszereket. A lényeg az, hogy mi mit tudunk kihozni ezekből a közösségi oldalakból – és ennek csak a kreativitásunk, az energiánk és az optimizmusunk szab határt.

(Mándy Gábor)

131/2012

COMITO, Lauren – GERACI, Aliqae – ZABRISKIE, Christian: Grassroots advocacy : putting yourself out there **In:** American libraries. – 42. (2011) 11/12., p. 34-36.

Állampolgári nyomásgyakorlás: megmutatni magunkat. Új módszerek a könyvtárak támogatásának fokozására

Költségvetés; Marketing; Public relations; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A könyvtárak megnyirbált költségvetéséről szóló panaszok már alig keltenek figyelmet valahol. Új módszerek kellenek, mint például az állampolgári nyomásgyakorlás: tüntetések, élőláncok vagy petíciók megfogalmazása. Ezek a sajtó érdeklődését is felkeltik, tehát a könyvtárosok mondanivalójára is jobban odafigyelnek a döntéshozók. Egy tüntetés vagy maratoni felolvasás az érdekvédelem egyik fontos kifejezési formája, az embereknek a közös cél érdekében való mozgósítása pedig jelentős esemény, bármilyen formában történjen is az.

A szerzők, New York-i könyvtárosok és aktivisták, több megmozdulás és esemény szervezői, ezeket az új módszereket ismertetik, de felhívják a figyelmet az elkerülendő hibákra és tévedésekre is cikkükben, amely megjelenés előtt álló könyvecskéjükből vett részlet (*Grassroots library advocacy / Lauren Comito ; Aliqae Geraci ; Christian Zabriskie. ALA Editions, 2012. 80 p.*).

Alapvető fontosságú a célok megfogalmazása, és az ahhoz megfelelő módszer kiválasztása (petíció, tüntetés, részvétel a költségvetési vitában a városházán, stb.) Érdemes pontosan meghatározni a célközönséget, és felmérni azt is, menynyi idő és milyen források állnak rendelkezésre. Kerülni kell az erőszakos megoldásokat (pl. a polgármester fényképének az elégetését), mert ez sehová sem vezet, legfeljebb nevetségessé teszi a kezdeményezőjét. Érdemes szövetségeseket is keresni a közszférából – de vigyázni kell arra, hogy kéréseinkkel ne kerüljünk szembe a többiekkel (tanárokkal, tűzoltókkal stb.). Demonstráció szervezése előtt érdemes tájékozódni, hogy az adott helyen milyen engedélyekre van szükség, és az időpont megválasztása is nagyon fontos. (Nyilvánvaló, hogy munkaidőben sokkal kevesebb résztvevőre számíthatunk, mint máskor.) Lényeges az is, hogy a rendezvény családbarát legyen, vagyis a gyerekeket is el lehessen hozni.

Természetesen a legjobb érdekvédelem az elkötelezett, képzett könyvtárosok megléte és tevékenysége; ha a lakosság kiváló szolgáltatásokat kap, ezt értékelni is fogja, s akkor a költségvetés megnyirbálásra tett javaslat az illető képviselő politikai öngyilkosságával lesz egyenlő. A könyvtárosok és az olvasók együtt őrizhetik meg a könyvtárat a következő nemzedékek számára.

(A cikk elolvasható a http://americanlibrariesmagazine.org/features/10262011/grassroots-advocacy-putting-yourself-out-there címen.)

(Murányi Lajos)

132/2012

SCHLEIHAGEN, Barbara: Dringenden Handlungsbedarf aufgezeigt : Bericht zur Lage der Bibliotheken : Klare Botschaften finden Gehör bei Politikern und Medienvertretern **In:** BuB. – 63. (2011) 10., p. 706-710.

Sürgős segítségre van szükség. A „Beszámoló a könyvtárak helyzetéről" c. jelentés üzenete

Jelentés -évi, többévi; Költségvetés; Könyvtárpropaganda; Public relations; Támogatás -pénzügyi -általában; Tömegkommunikáció

A *Találkozzunk a könyvtárban!* elnevezésű, 2011-ben Németországban másodszor rendezett országos könyvtári hét részeként beszámolót jelentettek meg a könyvtárak helyzetéről abban a reményben, hogy felhívják a kormányzat és a nagyközönség figyelmét a könyvtárak bizonytalan pénzügyi helyzetére, és meggyőzzék őket a sürgős tennivalókról.
A múlt évben publikált első jelentést, amely fontos tényeket és számadatokat tartalmazott, rögtön fölkapta a média. Közel 30 újságíró a nyomtatott médiától, rádió- és televíziós csatornáktól vett részt a sajtótájékoztatón és tájékozódott arról a szerepről, amelyet a könyvtárak játszhatnának a társadalmi kihívások kezelésében, ha megkapnák a szükséges pénzügyi támogatást. A főbb témákat, gondokat és statisztikákat több mint ezer publikációban tették közzé a nagyközönség számára.
A könyvtári jelentés célja, hogy szélesebb kulturális kontextusban közöljön adatokat, tényeket és számokat a könyvtárak szolgáltatásainak és céljainak rövid bemutatásával. Ez nem új elképzelés. A 90-es évek közepe óta voltak már kezdeményezések arra, hogy a német könyvtári statisztika adatait politikai lobbizásra használják fel. A jelenlegi helyhatósági pénzügyi válsággal a könyvtárak helyzete is egyre kritikusabbá válik, és új kifejezési formát követel. A jelentéshez az egyik inspirációt az Amerikai Könyvtárak Egyesülete (ALA) által kiadott „Az amerikai könyvtárak helyzete. 2009-ben" c. kiadvány adta.

(Autoref.)

133/2012

SEEHOLZER, Jamie: Charting a new course : a case study on the impact of outreach events at Kent State University Libraries. – Bibliogr. **In:** Public services quarterly. – 7. (2011) 3/4., p. 125-135.

Közösségi rendezvények a Kenti Állami Egyetem könyvtárában

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Könyvtárpropaganda; Rendezvény

Egy akció során, mely vonzóbb, diákbarát helyként szerette volna „eladni" a könyvtárat, a Kent State University (KSU) központi könyvtárának a munkatársai olyan új rendezvények szervezésével próbálkoztak, mellyel be tudják csalogatni és meg is tartják az egyetem diákjait. Több társadalmi eseménynek helyet adva jó néhány kérdés merült fel a munkatársakban az egyetemi könyvtár szerepével kapcsolatban. Például: a társadalmi események nem sértik-e a felsőoktatási könyvtár küldetését? Csökkentik-e annak hitelességét? Elmossák-e a felsőoktatási és a közkönyvtár közötti különbségeket? Hatékony-e ez a társadalmi lehetőség a hagyományos könyvtári szolgáltatások és anyagok, vagyis a könyvtári segítségnyújtás, könyvtárközi kölcsönzés és a tudományos adatbázisok népszerűsítésére? A felsőoktatási könyvtár nyitása a társadalmi tér felé olyasmi lenne, ami folytatható? A tanulmány beszámol egy esettanulmány eredményeiről, amely egy nagy közép-nyugati állami egyetem egyik könyvtára által szervezett társadalmi eseményekkel foglalkozik, és vizsgálja a könyvtárosok és a külső érdekeltek körében az események visszhangját és a felsőoktatási könyvtárak szerepéről vallott véleményeket.

(Autoref.)

134/2012

VASILEIOU, Magdalini – ROWLEY, Jennifer: Marketing and promotion of e-books in academic libraries. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 67. (2011) 4., p. 624-643.

Az elektronikus könyvek népszerűsítése a felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Irodalompropaganda; Marketing; Szolgáltatások

A cikk az e-könyvek népszerűsítésével kapcsolatos kutatásokról számol be. Ezeket esettanulmányként használva nyújt betekintést abba, hogy a felsőoktatási könyvtárak miképp szervezik meg az új szolgáltatások népszerűsítését. Azon kevés írások egyike, amely empirikus kutatás keretében egyszerre vizsgálja az e-könyvek szolgáltatásának bevezetését és a felsőoktatási könyvtárak marketingtevékenységét.
Az esettanulmányként szereplő hét könyvtárban huszonöt könyvtárossal készítettek félig strukturált interjút. A könyvtárosok szakreferensként, az elektronikus gyűjtemények felelőseként vagy feldolgozóként dolgoztak. Az interjúk a következőkre összpontosítottak: van-e promóciós/marketing stratégia az e-könyvekre nézve; milyen eszközöket használnak az e-könyvek népszerűsítésében; milyen szerepet vállalnak az oktatók; milyen problémák merülnek fel az e-könyvek népszerűsítésekor; hogyan szeretnék fejleszteni ezt a tevékenységet.
A könyvtárak egyikének sem volt marketingkommunikációs stratégiája az e-könyvekkel kapcsolatosan, azonban a legtöbb megkérdezett tudott számos olyan eszközt mondani, amelyet az e-könyvek esetében felhasználtak; néhányan arról számoltak be, hogy tervezik promóciós tevékenységük javítását. Ennek eszközeként a könyvtár honlapját, az információs jártasság oktatásának alkalmait, a könyvtári bevezető képzést és az online katalógusokat nevezték meg. Néhányan egyebek mellett a virtuális tanulási környezetet, a blogokat, a szórólapokat is megemlítették.
Ez a vizsgálat arra a következtetésre jutott, hogy a felsőoktatási könyvtárak meglehetősen a *laissez faire* szellemében viszonyulnak potenciálisan jelentős új szolgáltatásuk (az e-könyvekhez való hozzáférés) marketingjéhez kiindulva abból, hogy a gyűjtemény népszerűsítése csak másodlagos a hozzáférés biztosításához képest. A fejlesztési javaslatoknak az a lényege, hogy a marketinggel és a reklámmal stratégiai megközelítésben kell foglalkozni, kezelni kell a reklámozás és a kínálat közötti feszültséget, meg kell újítani a népszerűsítő munka eszköztárát, és befolyásolni kell a szóbeli közlés miként-jét. Különös figyelmet kell fordítani azokra az eszközökre, amelyek kétoldalú kommunikációt tesznek lehetővé a használókkal, az eszközöket és módszereket az adott használói csoporthoz kell igazítani.

(Autoref. alapján)

135/2012

WAN, Gang (Gary): How academic libraries reach users on Facebook **In:** College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 4., p. 307-318.

Hogyan érik el használóikat az egyetemi könyvtárak a Facebookon?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Marketing

2006-tól, a Facebook robbanásszerű elterjedésétől fogva számos cikket írtak az egyes könyvtárak Facebookon való megjelenéséről. Ezúttal az ARL (Association of Research Libraries – Tudományos Könyvtárak Egyesülete) kötelékébe tartozó egyetemi könyvtárak és a Facebook kapcsolatáról kapunk átfogó képet egy 2009-ben végzett vizsgálat eredményeképpen.
A szakirodalmi előzmények feltérképezése után a vizsgálati módszerekről megtudjuk, hogy a vizsgálódók csak a hivatalos könyvtári oldalakat vették figyelembe, a speciális érdeklődési kör köré szerveződőket nem. Tekintetbe vették viszont azokat az egyetemi hálózati könyvtárakat, melyek aktív Facebook-használók. Az ARL könyvtárak felderítésére a Facebook keresőeszközének hiányosságai miatt a Google keresőjét is használták. Többféle kifejezéssel keresve végül 159 ARL könyvtári megjelenést sikerült felderíteniük a közösségi oldalon. A felmérés során a rajongók és „lájkolók” számát, valamint az üzenőfalakat vizsgálták. Ezenkívül alaposan szemügyre vették a 2009 októberében, a leg-

mozgalmasabb őszi hónapban felkerült összes bejegyzést, tartalmuk szerint különböző típusokba sorolva őket.
A könyvtárak 90,4%-ának van legalább egy Facebook oldala. A rajongóik száma 6-tól 2280-ig változik. 60%-uknak van kevesebb mint 200 rajongója, négy könyvtár dicsekedhet ezernél többel. A szám dinamikusan változhat például a könyvtári aktivitás hatására.
A 159 könyvtári oldal 42%-a tartalmazott 1-5 bejegyzést a vizsgált hónapban, 19% egyet sem. Tartalom szerint a különböző eseményekről szóló értesítések, reklámok vezették a rangsort. Ilyen típusú volt a bejegyzések 40%-a. Ezt követték az állománnyal és tájékoztató eszközökkel kapcsolatos információk. A könyvtári oldalakon található Facebook alkalmazásokról készített táblázat szerint sok könyvtár saját katalógusát/keresőjét is beillesztette saját oldalára, többségben voltak azonban a külső forrásból átvett könyvtári alkalmazások. A WorldCat, a JSTORE, a Citeme, a Libguides vonzó és kényelmes eszközök, amelyek nyilván növelhetik a látogatottságot. Megállapítható, hogy a Facebook hasznos, könnyen kezelhető és ingyenes marketingeszköz, amellyel azonban nem spórolható meg a használók figyelméért folytatott küzdelem. A könyvtárak rendszeres és érdekes bejegyzésekkel és oldalaik folyamatos reklámozásával vonzhatják magukhoz a használókat.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 126, 152

Felhasználók és használat

Általános kérdések

136/2012

HUVILA, Isto: The complete information literacy? Unforgetting creation and organization of information. – Bibliogr. **In:** Journal of librarianship and information science. – 43. (2011) 4., p. 237-245.

Teljes körű információs műveltség? Ne feledkezzünk meg az információ létrehozásáról és szervezéséről!

Használói szokások; Információszervezés

Bár az információs műveltség fogalma az információ tág értelemben vett használatát foglalja magában, a szakirodalom többnyire leszűkíti jelentését az információs igényre, az információ megtalálására és értékelésére. Az információk többségét, amelyeket az információsan „műveltek" és „műveletlenek" keresnek, többi embertársunk hozza létre. Ennek megfelelően – amellett, hogy a felhasználás elősegítésére koncentrálunk – érdemes azzal is foglalkoznunk, hogy csökkentsük azt a komplexitását, amely az információt és annak kifejeződéseit jellemzi. Középpontba az információ létrehozását, szervezését és kezelését kell állítanunk, figyelembe véve, hogy ehhez ma más készségekre van szükség, mint amiket a korábbi webes szolgáltatások megköveteltek.
A könyvtár- és információtudomány eddig viszonylag kevés figyelmet szentelt az információ létrehozásával kapcsolatos kérdéseknek. A digitális médiáról való újabb keletű gondolkodás kapcsán ugyanakkor jobban a figyelem középpontjába került. Az információs műveltség modelljeinek többsége tartalmazza a megszerzett információnak a felhasználó tudásába történő integrálását. Ezek a modellek azonban nem magyarázzák meg, hogy ez az új tudás miként válik információvá, hogy a folyamat elölről kezdődhessen. Ez központi kérdés, ahogyan az is,

hogy az írástudás (literacy) egyaránt tartalmazza az olvasást és írást, még akkor is, ha az utóbbit gyakran figyelmen kívül hagyták az információs műveltséggel kapcsolatos vizsgálatok.
Az információ létrehozóinak körébe ma mindenki beletartozik. A kérdés viszont az, hogy miként oktassuk őket, mikor kezdjük el az oktatást, és milyen információról van szó. Az információs műveltség megköveteli, hogy ne csak az információ létrehozásának technikai folyamatait értsük meg, hanem értelmét is.
Az információk előállításának eszközei megváltoztak. Ezek közül a *Flickr* fotómegosztó portál inkább arra törekszik, hogy könnyű legyen saját fotóinkat feltölteni, mint arra, hogy mások képeit megtaláljuk. A feltöltött fotók mennyisége azonban biztosítja, hogy bármely témában találjunk néhány képet. A Flickr példája azt mutatja, hogy az információ minőségének nem kell kiválónak lennie ahhoz, hogy a szolgáltatás korlátozott, de magától értetődő hasznot hozzon. A *Delicious* közösségi könyvjelző oldal a meglátogatott weboldalak menedzselésének kényelmes módját kínálja.
A *Wikipédia* viszont nem ennyire a nyájszellemre építő projekt, amelyet ugyanakkor szintén jellemez a kezdeti használathoz vezető alacsony technikai küszöb és a részvétel formáinak változatos volta. A Wikipédia szerzői a részletekre tudnak összpontosítani, teljes cikkeket tudnak írni, koncentrálni tudnak az adminisztrációra vagy egy-egy konkrét témára.
A *LibraryThing* úgy definiálja önmagát, mint olyan szolgáltatást, amellyel a „te" könyveidet könnyen, gyorsan és ingyen lehet katalogizálni. Sikere részben annak köszönhető, hogy már korábban létezett gyakorlatot másol, hiszen könyvgyűjtők mindig is voltak.
A Flickr és a Delicious példája azt mutatja, hogy ha az információ előállításának kontextusa a résztvevők számára értelemmel bír, ha a hiúságra épít, továbbá, ha az információ létrehozása kevés erőfeszítést jelent, létre is fog jönni az információ. Ezzel szemben a Wikipédia esetében a közösség és a példa ereje a fontos. Értelme van annak, hogy részt vegyenek a közösségben, amely méreténél és elismertségénél fogva meg tudja szabni, milyen viselkedést részesítsen előnyben. A közösségi hálózatok esetében az információ létrehozásának célja főként a közösségi részvétel és a szocializálás. Mindenütt fontos az alkalmazások egyszerűsége, valamint az előnyök kézzel fogható volta és azonnalisága.
Az információ létrehozásának oktatása során érdemes odafigyelni arra, hogy az információ létrehozói gondoljanak célközönségükre, továbbá tudják, hogy az információ az adott közösség részét képező felhasználók számára készül. Az egyszerű eszközökre fókuszáljanak annak érdekében, hogy csak annyit próbáljanak elérni, ami ésszerűen megvalósítható. Célszerű hangsúlyozni, hogy az információ létrehozói maguk is profitálhatnak az általuk létrehozott információkból. A hivatkozás, újrafelhasználás és a hiperhivatkozások használata dicséretes szokásnak tekinthető. Új információt akkor kívánatos létrehozni, ha úgy látjuk, hogy az nem áll rendelkezésre.
A digitális információ legfőbb előnye, hogy sok esetben szorgalmazhatjuk a felhasználók bevonását, akik „élesben" működhetnek közre információs rendszerek építésében anélkül, hogy annak tartalmát veszélyeztethetnék.

(Koltay Tibor)

Használat- és igényvizsgálat

137/2012

AHLROOS, Peter – HAHTO, Jonna: The e-reader - an educational or an entertainment tool? : e-readers in an academic settign. – Bibliogr. **In:** LIBER quarterly. – 21. (2012) 2.

E-könyv olvasók a felsőoktatásban: oktatási vagy szórakoztató eszközök?

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Elektronikus könyv; Felmérés; Szolgáltatások használata; Tankönyv

2010 őszén a Tritonia egyetemi könyvtár elindított egy e-könyv olvasó projektet, arra keresve a választ, hogy a tanárok és diákok milyen formában tudják használni ezeket az eszközöket a tanulásban, tanításban. A Tritonia összesen 12 ezer hallgatót kiszolgáló öt finn egyetem közös könyvtára.

A projektben öt különböző egyetemi kurzusban kísérleteztek a diákok Amazon Kindle eszközökkel 2010 szeptembere és 2011 májusa között. Az eszközt a könnyű kezelhetőség, a sokféle funkció és a megfizethető ár miatt választották. Olyan speciális kurzusok keretében kísérleteztek, amelyekben a tanárok maguk választhatták ki a kötelező olvasmányokat. A diákok kölcsönbe kapták az e-könyv olvasókat. A tanár feladata volt, hogy megpróbálja bevonni a tanulási folyamatba az eszközt. A diákok a kísérlet előtt és után is kitöltöttek egy-egy kérdőívet. Az elsőben a tanulási szokásaikról, általában az új technológiához való viszonyulásukról és a technikai eszközök használatában való jártasságukról kérdezték őket, a másodikban az elvégzett kurzusról, valamint az eszközről szerzett tapasztalataikról. Ezenkívül három oktatóval is készítettek mélyinterjút, hogy még differenciáltabb képet kapjanak a diákok reakcióiról és az oktatók hozzáállásáról.

Az első felmérésben a résztvevők 89, a másodikban csupán 56%-a vett részt. A 15 tanárból 10 töltötte ki a kérdőívet. Az új technológiákra mind a tanárok, mind a diákok nyitottak, a diákok 28, a tanárok 40%-a vallotta, hogy nagyon érdeklődő, elsők között próbálja ki az újdonságokat. A hallgatók 59, a tanárok 50%-a állította, hogy barátok javaslatára szokta kipróbálni az új eszközöket, míg csupán a maradék 13, illetve 10% nyilatkozta, hogy csak a jól bevált dolgokat próbálja ki. Azt a válaszlehetőséget, hogy „általában a hagyományos utak a legjobbak" senki nem választotta.

Az eszközről a jellemző vélemény, hogy nem olyan vonzó, mint például az iPad, a színek hiánya, az egyszerű gombokra épülő navigálás és a szerény internetezési lehetőség miatt. A diákok 15, az oktatók 10%-a nagyon elégedett; előbbiek 35, utóbbiak 50%-a meglehetősen elégedett volt az e-könyv olvasóval. A hallgatók 40, a tanárok 30%-a állította magáról, hogy semleges a viszonyulása a Kindle-hez. Csupán a válaszadó diákok 5%-a volt nagyon elégedetlen (ezt egyetlen tanár sem állította). 5 illetve 10% nyilatkozta, hogy nem volt elég ideje az eszköz használatára. Legtöbben az érintőképernyőt, a színeket, az internetezési lehetőséget és a valódi oldalszámokat hiányolta. A PDF formátum támogatottságának nehézkessége elsősorban a tanároknak jelentett problémát. Előnyként a hordozhatóságot, a szöveg könnyű olvashatóságát és az akkumulátor hosszú élettartamát említették.

A kísérleti projekt eredményei a kicsi és homogén minta miatt nem általánosíthatók, ezért a folytatását tervezik. Az eredmények azt mutatják, hogy – bár a résztvevők egybehangzó véleménye szerint ez a jövő technológiája – maga az eszköz is fejlesztésre szorul, hogy az oktatásban igazán hasznos legyen (internetkapcsolat, böngészés, PDF támogatás). Az oktatóknak viszonylag kevés ötletük volt arra, hogy miként használhatják a Kindle-t a tanulási folyamat támogatására. A rendelkezésükre álló idő (kb. egy hónap) valószínűleg kevés volt ehhez. A jövő könyvtáráról szóló elképzelések szerint a használók távolról is képesek lesznek letölteni a saját olvasójukra a tartalmakat. Ehhez egyelőre nem valósították meg, hogy a könyvtár e-könyv gyűjteménye minden e-könyv olvasóval kompatibilis legyen. A projekt végén megállapították, hogy az egyetemi könyvtárak képesek lehetnek támogatni az oktatást azzal, hogy eszközöket bocsátanak rendelkezésre, hozzájárulva ahhoz, hogy az oktatók új technológiákat használjanak, és ötleteket merítsenek.

(Tóth Máté)

138/2012

CHU, Samuel Kai-Wai – KENNEDY, David M.: Using online collaborative tools for groups to co-construct knowledge. – Bibliogr. **In:** Online information review. – 35. (2011) 4., p. 581-597.

Csoportos tudásépítés online együttműködési eszközökkel

Egyetemi hallgató; Felmérés; Információszervezés; Információtechnológia; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

A dolgozat célja, hogy beszámoljon a MediaWiki és a Google Docs használatáról alsóévesek körében online együttműködési eszközként csoportos projektmunkákban. A vizsgálatban a Hongkongi Egyetem információ-menedzsment programjának 22 hallgatója vett részt. Mindegyikük a MediaWikit használta a tudásmenedzsment tantárgy fő projektjéhez, és a Google Docs-ot az utolsó éves projektjükhöz. Kérdőívek és félig strukturált telefonos interjúk segítségével végezték el a vizsgálatot az utolsó éves projekt befejezése után. Az összes telefonbeszélgetést rögzítették és leírták, a leiratot pedig e-mailben megküldték az illetőnek a pontatlanságok javítására. A kvalitatív adatokat kiegészítették, kibővítették és tisztázták az online kérdőívekből nyert mennyiségi adatokkal.

A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy néhány diák pozitív tapasztalatokkal rendelkezik a csoportos projektmunkákban használt online együttműködési eszközökről. Bár többen tartották a MediaWikit hatékonyabb tudásmenedzsment eszköznek, mint a Google Docs-ot, néhány mégis kiemelték, mennyire felhasználóbarát vonásokkal bír az utóbbi.

A MediaWiki és a Google Docs jó eszköz arra, hogy a tanárok figyelemmel kövessék a diákok fejlődését, és visszajelzést kapjanak a beszámolóírás hatékony irányításához. Ezen kívül a Google Docs felsőoktatási környezetben való alkalmazása igencsak feltáratlan terület a szakirodalomban, még ha a MediaWiki és a Google Docs együttműködést segítő jellemzői viszonylag könnyen összevethetők.

(Autoref.)

139/2012

GREIFENEDER, Elke: Benutzerforschung im Online-Zeitalter : Remote-usability-tests - die Methode der Zukunft für digitale Bibliotheken? **In:** BuB. – 63. (2011) 10., p. 726-729.

Felhasználók vizsgálata az online korszakban

Felmérés; Használó; Információtechnológia; Online üzemmód; Szoftver

Vajon a távoli használat tesztje (*remote usability test, RUT*) új módszer volna a digitális könyvtári kínálat használóbarát voltának a vizsgálatára? A többi módszer (hangosan gondolkodás, kártyarendezéses teszt, heurisztikus inspekció) nem lenne alkalmas erre? Valójában a távoli használat tesztje nem újdonság, hanem a létező módszereknek egy olyan változata, melynek a térbeli és részben az időbeli távolság is jellemzője. Ugyanis a fentieknek szinte mindegyike helyhez kötött, vagyis vagy a diáknak kell a laboratóriumba mennie, vagy a kutatónak kell a vizsgálatban részt vevőhöz elutaznia. A „távoli" teszt viszont – nevéből következően – nem ilyen; ezen belül a vizsgálat lehet szinkron (egyidejű) vagy aszinkron (nem egyidejű) is.

A könyvtárak eddig a használatot két olyan teszttel vizsgálták, melyek a térbeli korláttól függetlenek: kérdőívekkel és logfájl-elemzésekkel. Mindkettőnek vannak korlátai, melyet nem részletez a szerző, csak azt említi meg, hogy az első esetben a reprezentativitást nehéz biztosítani, illetve a kérdőíves módszer esetében a szubjektivitást nehéz kiszűrni. A távoli használat tesztje mindkét problémát megoldja: tényszerű, helytől független, s így magas reprezentativitású.

A szinkron tesztelés során meglévő internetes eszközöket használnak a résztvevők és a kutató közötti kapcsolatra: a képernyőmegosztást, a chatelést és az internetes telefont (VoIP). Elvi-

leg bármikor elkezdhető a vizsgálat, de a gyakorlatban előbb meg kell teremteni a technikai feltételeket a vizsgálatban részt vevők számára. A vizsgálatot vezető így élőben tudja követni a vizsgált személy minden mozdulatát. Többféle módon is elvégezhető a vizsgálat: 1) olyan szoftverrel, amely lehetővé teszi a képernyőmegosztást, 2) olyan ingyenes szoftverrel, amit erre a célra fejlesztettek ki (pl. a *Mikogo*), 3) egy olyan kereskedelmi szoftver beszerzésével, ami minden technikai követelménynek eleget tesz (pl. *Webnographer*).

A szinkron tesztelésnek három nagy előnye van: helytől független, nem annyira tolakodó, mint a folyton a használó sarkában lévő kutató, a vizsgálatban részt vevő saját gépén és saját környezetében dolgozhat; hátránya viszont az időeltolódás – ha több időzónán átívelő a vizsgálat –, illetve a technikai feltételektől való függés.

Az aszinkron tesztelés során a térbeli mellé egy időbeli távolság is társul. Emellett az eszközök a szolgáltatótól függően a felhasználó gépétől függetlenek, és akár mobil alkalmazásokon (okostelefon) is működhetnek. Az előbbitől csak abban tér el, hogy nincs közvetlen kapcsolat. A vizsgálatban részt vevő egy linken található kérdőívre klikkel, és akkor végzi el a feladatokat, amikor neki alkalmas. Az értékelés automatizálható, de úgy kell a kérdéseket és megoldásokat összeállítani, hogy ez lehetséges legyen. A teszt kialakításához ajánlott olvasmány a *Beyond the usability lab. Conducting large-scale online user experience studies* című könyv (2010. 304 p.).

A teszt során elsősorban mennyiségi adatok keletkeznek (hányan végezték el, mennyi idő alatt stb.), ez az egyik hátránya, valamint az, hogy nem kérdezhetünk rá az egyes megoldások miértjére.

A szerző szerint a jövőben ez a vizsgálati módszer lesz a legfontosabb eszköz a digitális környezetben, és felhívja néhány fontos mozzanatra a figyelmet, amit nem árt szem előtt tartaniuk a kutatóknak.

(Murányi Lajos)

140/2012

GU, Feng – WIDÉN-WULFF, Gunilla: Scholarly communicaton and possible changes in the context of social media : a Finnish case study **In:** The electronic library. – 29. (2011) 6., p. 762-776.

Tudományos kommunikáció és annak várható változásai a közösségi média kontextusában: esettanulmány Finnországból

Felmérés; Használói szokások; Információtechnológia; Kommunikáció; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

A vizsgálatot a finnországi svéd kisebbség egyetemén, az Åbo Akademi kutatóinak körében végezték. Arra kerestek választ, hogy a kutatók használják-e a webkettes eszközöket a tudományos kommunikációban, annak melyik szakaszában, és melyek ezek az eszközök, továbbá mit várnak el a kutatók ezektől az eszközöktől.

Online felmérést készítettek, amelyre 126 fő, a kutatók mintegy 10%-a válaszolt. A válaszadók között nagyjából fele-fele arányban voltak férfiak és nők. 43,7% doktorandusz volt, és a felmérés iránt a legnagyobb érdeklődés (27,8%) a matematika és a természettudományok terén dolgozó kutatók között volt. A közgazdaság-tudomány és más társadalomtudományok kutatói közül 22,2%, a műszaki tudományokból 21,4% válaszolt.

A kutatók nagy többsége használ e-mailt. A 11–20 éves kutatói tapasztalattal rendelkezők 17, 2%-a olvas online folyóiratokat, szemben az ennél régebb óta kutatók és a „fiatalabb" kutatók 30% feletti arányaival. Az azonnali üzenetküldés népszerűsége is csökken a kutatásban eltöltött évek számának növekedésével. 90% felett van azok aránya, akik ismerik a blogokat, a fájlmegosztó és a közösségi oldalakat. A címkéző oldalakat viszont csak 27,8% ismeri.

A fájlmegosztás és a közösségi oldalak használata inkább a hétköznapokban jellemző, az oktató-kutató munkában nem. A válaszadók nagyjából fele a wikiket és az online dokumen-

tumokat arra használja, hogy naprakész legyen és információt keressen.
Csak 6,3% tekinti a webkettes információkat megbízhatónak és közel felük szerint egyre nehezebbé válik a megbízhatóság megítélése, mivel az online információ könnyen terjeszthető. Közel 60% úgy látja, hogy a szerzői jogi problémák megoldása egyre nehezebb lesz az új online eszközök gyors megjelenésével. Ennek ellenére a válaszadók 77%-a értékeli fontosnak vagy valamennyire fontosnak az új eszközök nyújtotta együttműködést, továbbá 85,7% vélekedik úgy, hogy ezek használata kényelmes. Összegzésként elmondható, hogy a kutatók közel 40%-a tartja a tudományos kommunikációban hasznosnak a webkettes eszközöket, viszont a válaszadók közül kevesen használják ezeket.

(Koltay Tibor)

141/2012

SAVOLAINEN, Reijo – SAVOLAINEN, Reijo: Requesting and providing information in blogs and internet discussion forums. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 67. (2011) 5., p. 863-886.

Információkérés és információnyújtás blogokon és internetes vitafórumokon

Elektronikus hirdetőtábla; Felmérés; Gépi információkeresés; Igény; Számítógép-hálózat

A tanulmány elsősorban arra keres választ, hogy az információigény és az információnyújtás eltér-e a különböző internetes oldalakon, pontosabban a blogokon és a vitafórumokon. A vizsgálat során tíz blogot és egy finn vitafórum, a *Suomi24* negyven topikját elemezték, melyek mind a depresszió leküzdésének témájával foglalkoztak. Ennek során 1044 blogbejegyzést, 1727 blogger és blogolvasó kommentjeit, továbbá a vitafórum résztvevőinek 1236 üzenetét elemezték a leíró statisztika és a kvalitatív tartalomelemzés módszereivel. A bloggerek, olvasóik és a fórumozók megfogalmazása szerint főleg egy adott kérdésről vallott vélemény kifejtését vagy értékelését igényeltek, míg a lehetséges tennivalókról szóló és tényszerű információkra kevésbé volt szükségük. Az informálás terén erősen a személyes tudás dominált. Nem volt észlelhető különbség az információigény kifejezésében és a mások informálására használt források alkalmazásában a blogok és a vitafórumok között. A tanulmány csak egy szűk területre szorítkozott, így eredményei sem általánosíthatók, de eredeti abból a szempontból, hogy a különböző internetes oldalakon jelentkező információigényeket és információnyújtást hasonlítja össze.

(Autoref.)

142/2012

TENOPIR, Carol – MAY, Regina – WU, Lei: Journal article growth and reading patterns. – Bibliogr. **In:** New review of information networking. – 15. (2011) 1., p. 4-22.

A folyóiratcikkek számának növekedése és az olvasási szokások

Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóiratkiadás; Hivatkozás; Kutató -mint olvasó; Olvasási szokások

Egymilliónál is több cikket közölnek évente a mintegy huszonnégyezer lektorált folyóiratban. Többségük most már elektronikusan is létezik. A kutatók még soha nem tudtak ennyi cikkhez hozzájutni elektronikusan. A források értékét az időmennyiség is bizonyítja, melyet a folyóiratcikkek megtalálására, elolvasására és hivatkozásra fordítanak. Tudományáganként eltérnek ugyan az olvasási és a hivatkozási szokások – a természettudományi és orvosi témában többet olvasnak és idéznek (de az orvoskar oktatói kevesebbet) –, de az oktatók többsége úgy véli, a cikkek elolvasása és idézése elengedhetetlen a kutatási pályázatok, kutatási beszámolók és szakcikkek megírásához.
A felsőoktatási könyvtárak elektronikus állománya fontos az oktatók és a kutatók számára a folyóiratcikkekhez való hozzáférés szempontjából szerte a világon. A kutatáshoz és publikáláshoz

olvasott cikkek zömét a könyvtárból szerzik be, az elektronikus gyűjtemények hatékony hozzáférést biztosítanak mind az interdiszciplináris, mind a hagyományos tudományterületeken.

(Autoref.)

Olvasás

Lásd 88

Használók képzése

143/2012

GENDINA, Natal'â Ivanovna: Vklad bibliotek v informacionnuû podgotovky graždan : analiz deâtel'nosti obrazovatel'nyh učreždenij i bibliotek Rossii po informacionnoj podgotvke graždan. – Bibliogr. 8 tétel **In:** Bibliotekovedenie. – (2011) 5., p. 30-37.

A könyvtárak szerepe a lakosság információs képzésében. Az oktatási intézmények és a könyvtárak tevékenységének elemzése Oroszországban

Használók képzése -általában; Tanterv, óraterv

Az információs képzéssel Oroszországban hagyományosan az iskolák és a könyvtárak foglalkoztak. A könyvtárakban az információkeresésnek és a források használatának, az oktatási intézményekben az információ kinyerésének, értelmezésének és interpretálásának fogásait tanították.

Az oktatási intézmények tevékenysége egészen az 1980-as évek elejéig a tankönyvekkel folyó munkára, a jegyzetelésre, a tézisek és referátumok összeállítására, a szövegek elemzésére terjedt ki. Az általános iskolákban 1985-ben vezették be *Az informatika és számítástechnika alapjai* c. tantárgyat, a felsőfokú képzésben pedig hivatalosan 1991-ben, de már 1974-től néhány helyen megkezdték a *Bevezetés a szakmába* tantárgy keretében a bibliográfia és az informatika alapjainak oktatását. Jelenleg az oktatási intézményekben a rendszer a következő:

– az általános iskolákban és középfokú szakiskolákban *Az informatika és számítástechnika alapjai* kötelező tantárgy;
– a felsőfokú oktatásban az *Informatika* és a *Bevezetés a szakmába* tantárgyak kötelezők, *A személyiség információs kultúrájának alapjai, Információs kultúra* stb. tárgyak pedig fakultatívak a tudományos tanács döntése alapján.

A könyvtárakban folyó képzés négy összetevője:

– könyvtári-bibliográfiai műveltség,
– olvasáskultúra,
– számítástechnikai képzettség,
– a személyiség információs kultúrája mint integráló elem.

A könyvtárak hagyományos feladata a könyvtári-bibliográfiai ismeretek terjesztése, korábban a *Könyvtári-bibliográfiai ismeretek népszerűsítése* témakörbe tartozott. A tevékenység tartalmi változásait megnevezésének fejlődése (orientáció, információs írástudás, információs kultúra) tükrözi. Az 1990-es évektől az információs képzés része a személyi számítógépek, az adatbázisok, az elektronikus kiadványok, az internet használata. A 21. század első évtizedében a fő helyre az infokommunikációs technológiák és az e-learning került. Az információs kultúra korszerű értelmezése a technológia mellett az informatizálás humán oldalait, az információátadás társadalmi jellemzőit is érinti. A könyvtárak mint oktatási központok szerepének erősödésében fontos volt a közkönyvtárak tevékenységét érintő szabványmodell. A normatív dokumentum a könyvtár tevékenységében az olvasók információs igényeinek és kultúrájának alakítását önálló irányként fogalmazza meg olyan konkrét, kötelező feladatokkal, mint

– a könyvtár, az állományok, a katalógusok stb. bemutatása,
– a kereső apparátus, az adatbázisok használatának oktatása,
– az olvasók megtanítása a kapott információk megfelelő időben történő használatára,

– könyvtári órák tartása a könyvtárban és az oktatási intézményekben.

A könyvtári szaksajtó rendszeresen foglalkozik a könyvtárak oktatási tapasztalataival. A 2011-ben megjelenő 4 újság és 36 folyóirat közül 8 kiadvány adja közre az oktatást érintő cikkek 50,6%-át. Általában jellemző, hogy a könyvtári folyóiratok nagyobb figyelmet szentelnek az információs képzésnek, mint a pedagógiaiak.

A könyvtárakban szerzett tapasztalatok a képzés sajátos vonásait mutatják:

– a hallgatók valódi információs környezetbe kerülnek;
– lehetőség van a korszerű információs közeg egységes egészének, és az információval folytatott munka egyes szakaszainak a bemutatására;
– az oktatási helyzetektől, a tantermekben folyó munka természetes velejáróitól független hely, a könyvtár használata személyes célokra, más szóval a kompetencia alapú képzés megvalósítása.

A könyvtárban folytatott képzés problémái:

– a képzés státuszának tisztázása, mivel *A személyiség információs kultúrájának alapjai* nem kötelező tantárgy;
– az oktatási intézmény és a könyvtár együttműködése;
– a tárgyat oktatni képes (pedagógiai és könyvtári ismeretekkel, módszerekkel rendelkező) szakemberek hiánya.

A problémákat állami szinten kell megoldani, mivel a politika célja az információs társadalom kialakítása és fejlesztése.

(Viszocsekné Péteri Éva)

144/2012

GOLDSTEIN, Stéphane: A partnertship approach to promoting information literacy for higher education researchers. – Bibliogr. 32 tétel **In:** LIBER quarterly. – 21. (2012) 2.

Az információs műveltség partnerségen alapuló előmozdítása a felsőoktatási kutatók körében

Együttműködés -belföldi; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Kutató -mint olvasó

A brit felsőoktatásban az információs műveltség előmozdítása hagyományosan a felsőoktatási könyvtárak feladata. Vannak azonban más szervezetek is, amelyek érdekeltek és részt vesznek ebben. Annak a problémája, hogy miként alakulnak ki a kutatók azon készségei és képességei, amelyekkel korunk információs környezetéhez alkalmazkodni tudnak, kulcskérdés, ahogyan kiemelkedő fontosságú az is, hogy milyen módon támogathatjuk őket, milyen képzési lehetőségeket nyújtunk számukra, és azok milyen fogadtatásra találnak körükben.

A Research Information Network (RIN) 2008-as vizsgálata azt állapította meg, hogy a releváns képzések nagyban az egyéni kezdeményezésektől függnek. Bár ezek igen hasznosak, a képzés rendszertelen, koordinálatlan és nélkülözi a szisztematikus értékelést. Ennek orvoslására egyesülés jött létre, amelynek célja, hogy elősegítse a felsőoktatásban dolgozó kutatók információkezelési képzésével kapcsolatos eszmecserét, kiemelje az ilyen képzések fontosságát a kutatók szakmai előmenetelében, szorgalmazza és népszerűsítse a nagyobb mértékű koordinációt és a stratégiai megközelítést Nagy-Britanniában. Az egyesülés tagjai, többek között a brit és ír könyvtárosképző intézmények szervezete (BAILER), a British Library, a felsőoktatási informatikai fejlesztéseket finanszírozó testület (JISC), a nemzeti és felsőoktatási könyvtárak szervezete (SCONUL), vagy az információs szakma egyik fő szervezete, a CILIP.

Az egyesülésben képviselve van a Vitae, amelynek feladata a felsőoktatási kutatók és doktoranduszok személyes, szakmai és karrierfejlesztése. A Vitae a Kutatók Fejlesztési Keretrendszere (Researcher Development Framework, RDF) 2010-es kidolgozásakor az információs műveltség készségeit és kompetenciáit is figyelembe vette. Ez a keretrendszer leírja a kutatóktól elvárt tudást, készségeket, viselkedést és személyiségvonásokat, és arra biztatja őket, hogy egyre ma-

gasabb fejlődési fokok elérésével a kiválóságra törekedjenek. Részletesen kitér a kutatói életpálya különböző szakaszaira, valamint azokra a kompetenciákra és tudásszintekre, amelyek elérésére törekedniük kellene. A koalíció – többek között a (2011-ben aktualizált) SCONUL *Seven Pillars* modell és az RDF összehasonlításával – gondoskodott arról, hogy a keretrendszer megfelelő részanyagaiban jelen legyen az információs műveltség.
Úgy ítélik meg, hogy az alapdokumentumok mellett szükség van felhasználóbarát gyakorlati útmutatókra is. A The Informed Researcher címen, 24 A5-ös oldalon tervezik egy ilyen prospektus kiadását.
A doktori témavezetők közül sokan maguk sincsenek a megfelelő információs műveltségi készségek birtokában, ezért a RIN megbízást kapott arra, hogy megvizsgálja a jelenlegi gyakorlatot, és a továbblépésre vonatkozó ajánlásokat dolgozzon ki.

(Koltay Tibor)

145/2012

KELLUM, Karen Kate – MARK, Amy E. – RILEY-HUFF, Debra A.: Development, assessment and use of an on-line plagiarism tutorial. – Bibliogr. **In:** Library hi tech. – 29. (2011) 4., p. 641-654.

Plágiumról szóló online tananyag kifejlesztése, értékelése és használata

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság; Szoftver

Az amerikai felsőoktatási könyvtárakban 2008-ban végzett felmérés szerint csak az intézmények és könyvtáraik bő fele rendelkezik plágiumellenes szoftverrel. Kifejezett igény mutatkozik arra is, hogy a hallgatókat az információk etikus felhasználásához szükséges készségekkel vértezzék fel; abból indulnak ki, hogy a hallgatók ismereteit kell bővíteni, nem pedig a büntetés elrettentő erejére kell apellálni.
A Mississippi Egyetemen egy átfogóbb témával, az információs műveltséggel foglalkozó bizottság vállalta el annak oktatását, hogyan kell/lehet elkerülni a plágiumot. A témát fontosnak és aktuálisnak tekintették mind az oktatók, mind az egyetem vezetői. Úgy vélték, hogy az ismereteket célszerű a tananyagba integrálni. A plágiummal kapcsolatos tudnivalók ugyanis minden tudományterületen, minden tanulási formánál és a képzés minden szintjén felmerülnek. A plágiumügyek kezelését az intézményi akkreditációs folyamat során is értékelik.
Egy program keretében saját erőből, költségtakarékos módon elkészítették egy plágiumról szóló online tananyag (videó) forgatókönyvét, majd magát a filmet is. Az összeállításnak a *Plagiarism and academic honesty learning unit* (Plágium és tisztességes magatartás a felsőoktatásban; oktatási anyag) címet adták. Egy helyi vonatkozásokkal dúsított történetet kreáltak. Röviden: Steve, az elfoglalt hallgató, amikor egy dolgozat beadásakor kifut az időből, kísértésbe esik, hogy átvegye mások munkájának az eredményét. Megkérdezi diáktársait is terveiről. (Ez megerősíti a narratíva társadalmi jellegét). A főszereplőt és a többi szereplőt a színháztudományi szakkal együttműködve választották ki. A felvételt videokamerával készítették. Azt tervezték, hogy a campus médiaszerverén helyezik el a filmet két formátumban. (Emellett HTML szöveget és képes változatot is előállítottak.)
Maga a tananyag a következő témákkal és fogalmakkal foglalkozik: szellemi tulajdon, plágium, közös tudás, plágium és becsületes viselkedés a felsőoktatásban, a plágium etikai és jogi következményei, stratégiák a plágium elkerülésére. (A témák nyomán a képzés eredményességét mérendő nyolcféle outputot határoztak meg). A kérdéseket a Mississippi Egyetemmel összefüggésben vizsgálták. A kurzust az elsőévesek szemináriumaiba, az angol és a szóbeli közlés tanórák anyagába építették be, és szabad kezet adtak az oktatóknak, hogy mikorra időzítik a képzésnek ezt a részét. A videót (és a hozzá kapcsolódó programozott tananyagot) a könyvtár weblapján helyezték el; a kérdőíves értékelés-

sel kibővített tananyag a Blackboard e-tanulási rendszerben hozzáférhető, így a diákok akár tanórán kívül is foglalkozhatnak vele. Ha valaki „elvégzi ezt a kurzust", a rendszer regisztrálja és tárolja eredményeit.
Az online tananyagba beépítették magát az értékelést is. E rész számára 40 kiinduló kérdés alapján (a nyolc elvárt outputhoz 5-5 kérdést fogalmaztak meg) kiválasztottak összesen 8-at, majd alaposan, több menetben tesztelték a kérdéseket és a választható válaszokat egyaránt. A kérdőívet kitöltették a videó megtekintése előtt és után is. A képzést akkor ítélték eredményesnek, ha legalább a hallgatók 80%-a helyesen válaszol a kérdésekre.
A cikk megírásáig jó kétezren végezték el a kurzust. Több mint 80%-uk helyesen töltötte ki a kérdőívet. Egy kérdéssel (a közös tudásra vonatkozóval) adódtak problémák, ezen tovább dolgoznak. Az ismertetett módszer arra szolgál, hogy az információs műveltségen belül a plágium kérdéskörét megismertessék a szélesebb egyetemi közösséggel. A hallgatókat gyakorlatiasan és hatékonyan szeretnék megtanítani az információk etikus felhasználására.
A cikk függeléke közli a Mississippi Egyetem e kérdéskörrel kapcsolatos szabályzatát, a plágiummal kapcsolatos ismertetőt, továbbá az egyetem oktatóinak és hallgatóinak a tisztességes magatartásra vonatkozó „krédóját".

(Hegyközi Ilona)

146/2012

PIPER, Paul – TAG, Sylvia: Theme-based information literacy instruction **In:** College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 4., p. 319-332.

Tematikus információs műveltségi oktatás

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Tervezés

A hallgatók motiváltságának hiánya jelentős akadály jelent a használóképzésben. Számos hasznos motivációs eszköz (pl. kincsvadászat, szerepjáték) létezik, amelyek azonban nem elegendőek a kreditet érő kurzusok esetében. A Western Könyvtár a Nyugat-Washingtoni Egyetemen a szaktanszékekkel közösen kínál információs műveltségi kurzusokat. Ezek egy része a hallgatók tanulmányainak elejére esik, így a kutatás módszereibe vezet be, míg mások éppen a tanulmányok zárásához kötődnek. Az ACRL-nek a felsőoktatási információs műveltségi készségekről szóló útmutatója régóta kiindulópontja a kurzusoknak. A könyvtár saját igényeihez igazította ezt a keretrendszert, kettébontva azt alsóbb és felső évfolyamok számára.
Több mint 12 éve kínálják bevezető kurzusukat, folytonosan változó néven és tartalommal, de alapvetően azzal a céllal, hogy megtanítsák a hallgatókat az információkeresés alapjaira, szembesítve őket a könyvtár és az internet kínálta lehetőségekkel. Ezek a kurzusok nem tudnának szellemi kihívást nyújtani a megfelelő tematikus háttér nélkül. A szerző két téma, az étel és a híres emberek meggyőződései kapcsán mutatja be a kurzusok tervezését és megvalósítását.

(Koltay Tibor)

147/2012

RENDITISO, Alina: L'information literacy nelle biblioteche universitarie italiane : i risultati di un'indagine comparati con le modalità di comunicazione del servizio sul web **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 3., p. 213-226.
Res. angol nyelven

Az információs műveltség terjesztése az olasz egyetemi könyvtárakban: egy vizsgálat eredményei

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban

2011 június-júliusában kérdőíves vizsgálatot végeztek az olasz egyetemi könyvtárak által nyújtott használóképzési, információsműveltségfejlesztési lehetőségekről. Az eredményeket ezután összevetették és egyesítették az egyetemi könyvtárak honlapjainak vizsgálatával is. A több

mint 120 egyetemi könyvtárnak, könyvtári hálózatnak megküldött kérdőívből 66-ot töltöttek ki, „természetesen" a legtöbb északról, a legkevesebb Olaszország déli részéről érkezett vissza. A válaszok nagyobbik részét a műszaki-természettudományi és a multidiszciplináris egyetem könyvtárai adták.

Akik 2010 folyamán nem szerveztek semmilyen, a felhasználók képzését szolgáló tanfolyamot, ezt leginkább az olvasói kérés és az emberi erőforrás hiányával, illetve a korábbi kurzusokon való gyér részvétellel indokolták. Akik szerveztek, azok a tanfolyam meghirdetésére leginkább a könyvtár és/vagy az egyetem honlapját, a nyomtatott szórólapokat, illetve az oktatók szóbeli közléseit használták. Lényegesen kevesebben alkalmaztak más csatornákat, mint pl. levelezőlista, blog, Facebook, hírlevél. Bár a tanfolyamok több mint háromnegyedét számítógépekkel felszerelt teremben tartották, azok nagy többsége frontális előadás formájában valósult meg, kevesebb volt a tantermi gyakorlat és elenyésző az *e-learning* lehetősége. A tananyagok nagy része szöveges dokumentum, illetve prezentáció, feleannyi online kalauz vagy tananyag, még kevesebb audiovizuális anyag volt. A témákat tekintve első helyen a bibliográfiai keresés eszközei (OPAC, adatbázisok, e-folyóiratok), másodikon a bibliográfiai keresés stratégiái állnak, majd a könyvtári szolgáltatások és az internetes keresési lehetőségek (*Google Scholar, Google Books, Wikipedia* stb.) következnek. Az oktatást szervezők fele végzett vizsgálatot a tanfolyam eredményességéről (illetve a résztvevők elégedettségéről), a leggyakoribb értékelés a közepes, majd a kitűnő és a jó következett, alig 5% értékelte a tanfolyamot elégtelenre.

A vizsgálatot végző csoport kezdetben úgy gondolta, hogy saját egyetemükön kell a használóképzéssel foglalkozó munkacsoportot létrehozni; az eredmények láttán viszont sokkal fontosabbnak tartják, hogy egyetemközi, a tapasztalatok és a kidolgozott tananyagok cseréjét elősegítő, végső soron koordinált stratégiákat kidolgozó tevékenység induljon meg. Az a tény, hogy (mint a honlapok értékeléséből kiderült) az olasz egyetemek mindössze egynegyede szervez intézményesített formájú és „láthatóvá tett" felhasználóképzést, jelzi, hogy egy még nem általános, és lehet, hogy nem lényegesnek tartott tevékenységről van szó.

Ugyanakkor az is látszik, hogy olyan szolgáltatásról beszélünk, melynek fontosságát és stratégiai jelentőségét egyre inkább elismerik; az olyan nehézségek ellenére is, mint az abban részt vevő könyvtárosok elismerésének hiánya, illetve az az olasz jogszabály, amely megtiltja, hogy az egyetemek technikai-adminisztratív személyzete oktató tevékenységet folytasson saját egyetemén. Így a könyvtárak ad hoc szervezésekre kényszerülnek, a hallgatók viszont ritkán vesznek részt olyan kurzusokon, amelyek nem nyújtanak kreditpontokat. Noha nagy az egyetértés abban, hogy a digitális infrastruktúrák lehetőségeinek kihasználásához az információs műveltség jelentős növelésére van szükség, a képzési kínálat nagyobbik hányada csak a könyvtár és az információforrások használatára tanít. Sokkal ritkább az olyan, minőségi ugrást jelentő, átfogóbb tematikájú kurzus, amely az élethosszig tartó tanulás alapjául szolgáló információs kompetenciákat nyújtja. Megállapítható volt, hogy a használóképzés nyelvezete gyakran túlságosan technikai (nem igazodik a gyakorlathoz, ami kevéssé ébreszt kedvet az egyetemistákban a részvételhez); a könyvtárosoknak pedig hiányzik az oktatáshoz való felkészültségük.

Fontos lenne a későbbiekben e tárgykörben minőségi vizsgálatokat is végezni (mint minden más könyvtári területen is, lévén az olasz könyvtárügy értékelési szempontjai még mindig szinte kizárólag mennyiségi megközelítésűek).

(Mohor Jenő)

148/2012

TRIPP, Lisa: Digital youth, libraries and new media literacy. – Bibliogr. **In:** The reference librarian. – 52. (2011) 4., p. 329-341.

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Használói szokások; Használók képzése -iskolában; Információtechnológia; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A fiataloknak a digitális média iránti érdeklődése új lehetőségeket, igényeket és kihívásokat jelent a könyvtárosok és könyvtárosképzés számára. A cikk bepillantást enged egy nemrég a digitális ifjúságról készült tanulmányba, majd ennek a könyvtárakat érintő következményeit taglalja. A könyvtáraknak két fontos szerepe van: a fiatalok ellátása dinamikus kontextusokkal a digitális médiával való tanuláshoz és új lehetőségekkel, hogy elsajátítsák és gyakorolják az új médiaműveltség készségeit. A cikk kutatási információs modellként ismertet egy innovatív könyvtári programot (YouMedia), amit meg lehet valósítani, majd kitér a könyvtár- és információtudományi képzésre is kiható következményeire.

(Autoref.)

Lásd még 136

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

149/2012

DZIVÁK, Jozef [et al.]: Sekcia integrované konzervačné a digitalizačné centrum a informačné a komunikačné technológie SNK **In:** Knižnica. – 12. (2011) 11-12., p. 45-49.
Res. angol nyelven

A Szlovák Nemzeti Könyvtár Integrált Konzerváló és Digitalizáló Központ Információs és Kommunikációs Technológiai Szekciója

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Megőrzés; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár

A Szlovák Nemzeti Könyvtárban 2011 elejétől új szervezeti struktúrában folyik a digitalizálási tevékenység, amely az Integrált Konzerváló és Digitalizáló Központ és Információs és Kommunikációs Technológiai Szakosztály nevet kapta. A szakosztály négy részlegből áll: Digitalizáló Központ, Konzerváló Központ, Információs és Kommunikációs Technológia és Internet Archívum.
2011 őszén a DK és az IKT részlegen összesen 22 külső és belső munkatárs dolgozott. Ez a két részleg felelős a nemzeti könyvtár információtechnológiai kutatásaiért, fejlesztéséért, a könyvtár technológiai működésért, a szakosztályokkal való kapcsolattartásért, a tömeges méretű és kézi digitalizálás tervezéséért, megvalósításáért, az írott kulturális örökség konzerválásáért, az információs és kommunikációs technológiák hasznosításáért.
A szlovák *Digitális könyvtár és digitális archívum* projekt elfogadására 2011 végén került sor, megvalósítása 2012 és 2015 között folyik, amelyre 49 667 500 € áll rendelkezésre. A projekt fő célja 1 millió 400 ezer nemzeti könyvtári könyv, időszaki kiadvány, valamint 1 millió 400 ezer nemzeti archív dokumentum digitalizálása, összesen 2 millió 800 ezer digitális objektum létrehozása, amelyből legalább 30% Szlovákiában és az EU-ban is hozzáférhető lesz a használók számára. A digitalizálás 80%-a tömegesen, robotok segítségével történik, a többi manuális szkenneléssel. A projekt célja a fizikai védelem, a dokumentumok konzerválása és restaurálása.

A tömeges digitalizálás előtt a dokumentumok 80%-át kell állományvédelemben részesíteni, a konzerválás a digitalizálás előkészítő fázisa.
A konzerváló központ a nemzeti könyvtár kereteiben, Ruttkán működik, 2015-ig csak a projekt rendelkezésére áll, később általános konzerváló központ lesz. A finanszírozást az európai Strukturális Alapok operatív programjai teszik lehetővé.
A kulturális örökség digitalizálása keretében a TEMPEST Rt. a nemzeti könyvtárban 2009-től fejlett technológiát biztosít a hosszú távú adatmegőrzésre. A nemzeti könyvtár infrastruktúrát és adatközpontot biztosít, melynek része a SAN (Storage Area Network), 1,5 PB adattárral. Karakterfelismerő program és képoptimalizáló szoftver is része a projektnek. Az adatok tárolására hierarchikus tér, biztonságos, hosszú távú adattárolás, gyors implementáció, mobil adatközpont és 40%-os energiatakarékosság jellemző. „Sun" hardverek, adattárolók és korszerű szoftverek biztosítják a tömeges, automatikus digitalizálást.
A közelmúltban számos szabvány előkészítése szolgálta a digitalizálás megvalósítását (MINERVA, MARC21, Europeana, RDA). A nemzeti könyvtár 2006 óta tagja az európai könyvtárnak (http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/), amely 43 nemzeti könyvtár 20 nyelvű elérését biztosítja és tagja az európai kulturális portálnak is (www.europeana.eu), amely szöveges és képanyagokat szolgáltat.
A szakosztály keretében a KIS3G projekt 2002-ben jött létre, ma 38 tagkönyvtárral egységesen a VIRTUA integrált könyvtári rendszerben működik. Ezen keresztül érhető el a *Szlovák Könyvtár* portálszolgáltatás, a könyvtárak és a gyűjtemények (www.kis3g.sk), valamint a *Memoria slovaca* portál, amely a szlovák kulturális örökség elérését biztosítja (www.memora.sk). A projekt szolgáltatásai közé tartozik a dokumentumok lelőhelyének meghatározása, a digitális objektumokhoz való hozzáférés biztosítása.
A VIRTUA rendszerben rendelkezésre álló szlovák könyvtári adatbázis 2010 végén négymillió bibliográfiai adatot tartalmazott. A közös integrált könyvtári rendszer számos előnnyel jár az adatok egységesítésében és szolgáltatásában. A portál statisztikai adatai folyamatos növekedést mutatnak: 2010-ben a havi átlagos látogatások száma 82 ezer, a látogatók száma 31 ezer, az aktív használók átlaga 2896 volt. 2008 és 2013 között a KIS3G projekt a kis- és közepes könyvtárak számára is elérhető (2011-ig 348 különböző típusú és nagyságú könyvtár csatlakozott hozzá). A projekt az együttműködő könyvtárak számára módszertani támogatást, továbbképzést, a látogatottság követését, statisztikák szolgáltatását is biztosítja.
2011 őszén a Szlovák Nemzeti Könyvtár 316 személyi számítógéppel, 311 internetes számítógéppel, 40 nyilvános internetes számítógéppel, 41 elektronikus információforrással (licencelt adatbázisokkal) állt a használók rendelkezésére.

(Prókai Margit)

150/2012

KAISER, Max: Putting 600,000 books online : the large-scale digitisation partnership between the Austrian National Library and Google. – Bibliogr. **In:** LIBER quarterly. – 21. (2012) 2.

600 ezer könyv a világhálón az Osztrák Nemzeti Könyvtár és a Google nagyszabású digitalizálási együttműködése eredményeként

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Régi és rikta könyvek

Az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) a Googlelal együttműködve teljes történeti könyvanyagát digitalizálni fogja. Ez az állomány nagyon értékes; kezdetei a 14. századba nyúlnak vissza, évszázadokon át a Habsburg birodalom udvari könyvtáraként funkcionált. (Antikva-anyaga mintegy 44 ezer kötet, 15 ezer kötete pedig Savoyai Jenő híres könyvtárából származik.) Német nyelvű könyvein kívül jelentős kelet- és délkelet-európai anyaggal is rendelkezik.

Az ÖNB már évek óta módszeresen digitalizálja állományát, így történeti értékű hírlapjait (ANNO), jogi szövegeit (ALEX), kép-és fotóarchívumát (Bildarchiv Austria), valamint analóg hangzó gyűjteményét is. (Nemrég az osztrák online kiadványok gyűjtése is a könyvtár feladata lett.) A Google-lal kötött megállapodás segítségével az *Austrian Books Online* (ABO) program során közel 600 ezer kötet digitalizálására kerül sor, melyek térítés nélkül olvashatók majd a világhálón. A digitális gyűjtemény gyarapodása miatt megfelelő stratégiák szükségesek a hosszú távú megőrzés biztosítására, aminek egy 2008-ban alakult részleg a felelőse.

A Google könyvtári programjában eddig közel negyven könyvtár vett részt, ebből tizenhárom az európai. A *Google Books* már 15 millió digitális könyvet tesz elérhetővé, ebből három milliót ingyenesen (http://books.google.com).

A program során a Google vállalta a digitalizálás, a könyvszállítás és a biztosítás költségeit (a munka Németországban folyik), míg a könyvek kiválasztása, előkészítése és visszaosztása, illetve a minőségellenőrzés, a metaadatok frissítése, az adattárolás és a Digitális Könyvtárban való elérés biztosítása az ÖNB feladata.

Már az együttműködés előkészítése során megállapodtak a felek, hogy

– csak ingyenesen elérhető műveket digitalizálnak,
– az együttműködésben nem a Google a kizárólagos partner,
– a könyvtár valamennyi digitalizált példány anyagát megkapja, amit a világhálón közzé is tehet (nem kereskedelmi céllal),
– mindkét félnek térítésmentesen kell közzétennie az anyagot, és ez így lesz a program lezárása után is,
– az ÖNB más platformokon is hozzáférhetővé teheti anyagát (pl. az *Europeana*ban),
– az ÖNB maga döntheti el, mit digitalizáltat,
– a lebonyolítás, digitalizálás felügyeletét és értékelését az ÖNB restaurátorműhelye végzi,
– a könyvtár felmondhatja az együttműködést, ha az nem felelne meg elvárásainak.

Lényegesnek bizonyult a program sajtónyilvánossága, hiszen nagy figyelem kíséri.

A program előkészítése során meghatározták a digitalizálandó gyűjteménycsoportokat, majd hét munkacsomagra osztották a teendőket, megfelelő konzultációkat és tapasztalatcseréket bonyolítottak le, kiválasztották a programban részt vevő hetven munkatársat, és elvégezték a szükséges tesztfeladatokat is. Maga a digitalizálás 2011 tavaszán kezdődött meg.

Ezután a szerző, a program felelőse részletes képet ad a munkafolyamatokról, beleértve a digitalizált könyvek minőségellenőrzését, a tárolási kapacitás biztosítását és a metaadatok generálását.

2012 nyarától már az ÖNB folyamatosan lehetővé teszi a könyvek elérését, és más szolgáltatásokat is tervez, amelyek a kutatók igényeit is kielégítik majd. (Az ABO program nyomon követhető a www.onb.ac.at/austrianbooksonline/ címen.)

(Murányi Lajos)

151/2012

SCHÄFFLER, Hildegard – SEIDERER, Birgit: Digitalisierung im urheberrechtsgeschützten Raum - das Projekt Digi20 **In:** Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 58. (2011) 6., p. 311-315.
Res. angol nyelven

Szerzői jogilag védett művek digitalizálása - a Digi20 projekt

Digitalizálás; Hozzáférhetőség; Jogszabály -más területről; Szakirodalom; Szerzői jog

A retrospektív digitalizálás más területeivel összehasonlítva jelentős hiány mutatkozik a 20. és 21. századi tudományos monográfiák és gyűjteményes kötetek digitális kiadásaiban. A Digi20 projekt kísérlet arra, hogy szerzői jogilag védett irodalmat nyílt hozzáféréssel elérhetővé tegyenek. A tanulmány bemutatja a jogi keretrendszert és a módszertani elgondolásokat, amelyeken a projekt alapult. Ezenkívül a konkrét megvaló-

sítást is leírja a tartalom, a digitalizálás és az online publikálás tekintetében. Összességében ez a projekt alkalmasnak tűnik további területekkel való bővítésre és más jogi konstellációkra való átültetésre.

(Autoref.)

Lásd még 155

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 95, 107, 121, 127, 137, 142

Információ- és kommunikációs technológia

152/2012

KANE, Danielle – SCHNEIDEWIND, Jeff: QR codes as finding aides : linking electronic and print library resources. – Bibliogr. **In:** Public services quarterly. – 7. (2011) 3/4., p. 111-124.

QR-kódok az elektronikus és nyomtatott források összekapcsolására

Elektronikus dokumentum; Gépi információkeresés; Információtechnológia; Marketing

A Kaliforniai Állami Egyetem Irvine-ben lévő campusának könyvtári rendszerében vizsgálatot kezdtek az okostelefonok által is olvasható QR-kódokkal. (A QR-kód vagy mobilkód valójában kétdimenziós vonalkód, az első verziót a japán Denso Wave cég fejlesztette ki 1994-ben, de azóta már szabad licencű változata is van). Használata még Amerikában is viszonylag új, speciális olvasókészülék kell hozzá, bár egyes vonalkódolvasók is képesek lehetnek az olvasásukra.

A QR-kódok alkalmasak rá, hogy szöveget, SMS-eket és weblinkeket foglaljanak magukban. A cikk említi az AR (Augmented Reality) kódot is, amely a fizikai világunkat hanggal, grafikával, olykor GPS-adatokkal egészíti ki. Ebben az értelemben a QR mintegy kapocs a fizikai és az online világ között. Irvine-ben arra voltak kíváncsiak, hogy hogyan lehetne jobban kiszolgálni az okostelefonnal rendelkező használókat.

A könyvtár munkacsoportot alakított az ET (Emerging Technologies, új technológiák) alkalmazási lehetőségeinek felmérésére. Az ET-team évente fejlesztési tanulmányban foglalja össze a következő esztendőben elérendő célokat, a QR-kódokkal kapcsolatos munka 2010/11-ben volt a fókuszban. Ebben részt vett egy állományfelelős, egy grafikus, két szakreferens és egy projektmenedzser. Az első fázis után egy webprogramozó és újabb két szakreferens is csatlakozott a munkacsoporthoz.

A könyvtár a Google Analytics segítségével követte nyomon az online forgalmat. A 2011. április 18-tól május 18-ig terjedő időszakban 3150 mobil használatot regisztráltak.

Elveket dolgoztak ki a kiválasztott állományrészeknél kihelyezendő plakátokkal kapcsolatban (ezek a feliratok ismertették a kódok használatát, válaszoltak a feltételezett kérdésekre). A két terület a vizuális művészetek és a matematika voltak. Az elsőben a kóddal be lehetett hívni a kongresszusi könyvtári jelzeteknek a szakterületet érintő felosztását, a matematikai részlegben pedig a Springer kiadó e-könyveinek listáját lehetett megjeleníteni.

A kódokat különféle fórumokon népszerűsítették, a plakátokon rajta volt a könyvtári weboldalhoz vezető, mobiltelefonra optimalizált nagyméretű QR-kód. Ezeket a plakátokat a tárlókon és a liftekben is kifüggesztették. A kódokat a könyvtár Facebook oldalára is feltették, és azokat a könyvtárismertető foglalkozásokon is tárgyalták.

A projekt értékelése során különféle lehetőségeket vettek számításba, például a könyvtári

visszajelzések oldalának elemzését a Google Analytics segítségével.
Az előzetes kutatás végén az eredmények bátorítóak voltak. A második fázisra a programozó kialakított egy kódadatbázist, amelynek segítségével a campuson kívüli forgalom is egy doménen keresztül bonyolódik, s így számlálhatóvá vált. Az ET-team összeállított egy témaköri kalauzt a QR-kódokra, meghatározásokkal és magyarázatokkal. A könyvespolcokon (a polcok végénél) részletes tájékoztatókat helyeztek el, ahol az QR-kódok az e-könyvekre és folyóiratokra mutattak
A QR-kódokkal kapcsolatos projekt alapján több stratégiai elv körvonalazódott:
– olyan QR linkeket kell alkalmazni, amelyek a hozzáférés helyén jelentkező igényeket elégítik ki;
– nem kell az egész könyvtárat QR-kódokkal beborítani, mert ez megszokottá és unalmassá teszi őket;
– a hagyományos és az elektronikus anyagokat lehetőleg mobiltelefonra optimalizálva kell összekapcsolni;
– minden felhasznált dokumentumtípust és minden QR-kódot tesztelni kell, mielőtt elkezdjük használni őket;
– a QR-kód mellett hagyományos linkeket is ajánlatos alkalmazni (és ezek legyenek rövidítettek), hogy QR leolvasó nélkül is boldogulni lehessen.

A menet közben felfedezett problémákat összegyűjtötték, de ezekkel a projekt ideje alatt nem volt energiájuk foglalkozni. Kiderült, hogy a lazább megközelítés nem hozott megfelelő használói visszajelzést, ezeket a jövőben szisztematikusabban kívánják összegyűjteni. A kommunikációs csatorna összpontosítása révén jól tudták követni az adatforgalmat, de még nem világos, hogy maguk a használók mennyit kaptak az új szolgáltatástól, és mennyire csak az újdonság varázsa miatt használták. A kísérleti fázis azonban mindenképpen eredményesnek bizonyult, amely alapján előbbre léphetnek.

(Mándy Gábor)

153/2012

GABEL, Laine [et al.]: Project iPad : Investigating tablet integration in learning and libraries at Ryerson University **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 7., p. 17-21.

iPad projekt a Ryerson Egyetem könyvtárában

Egyetemi hallgató; Esettanulmány; Információtechnológia; Szolgáltatások használata

2010-ben az Apple iPad megjelenése forradalmasította a táblagép technológiát. A torontói Ryerson Egyetemen arra keresték a választ, hogyan segítheti ez az eszköz a diákok mindennapi egyetemi tanulmányait.
A projektben négy diák vett részt. Nekik vásároltak egy-egy iPadet, hozzá alkalmazásokat. A feladatuk annyi volt, hogy használják az eszközt, heti rendszerességgel számoljanak be a tapasztalataikról egy blogon, és havonta egyszer vegyenek részt egy megbeszélésen, ahol megvitatják, milyen irányban folytassák a kísérletezést. A projekt végén megtarthatták az eszközt. A négy résztvevőt motivációs levél alapján választották ki. A projekt lehetőséget teremtett a résztvevőknek arra, hogy új utakat keressenek az egyetemi tanulmányaik és mindennapjaik szervezésére.
A blogbejegyzések alapján összegezhetők a diákok főbb tapasztalatai. Az iPad nagy előrelépés a laptophoz képest, elsősorban az érintőképernyő, a gyors indítás és az akkumulátor hosszú (10 órás) élettartama miatt. A tananyagok digitalizálásával és megfelelő formába konvertálásával utazás közben is lehet tanulni. Az eszköz minden résztvevő egyetemi tanulmányait a papír nélküliség irányába mozdította. A külső adatok elérésére a Dropbox, az idő hatékony menedzselésére a naptár alkalmazás nyújtott lehetőséget.
Minden diák különböző oldalról közelített a technológiához. Egyikük azt emelte ki, hogy az iPad segít a jegyzeteit, az olvasmányait és az idejét megfelelően szervezni. Egy másik a pedagógiai hatásokat emelte ki, szerinte ez demokratizálja a tanulási folyamatokat, nagyobb teret enged a közösségi tanulásnak. Egy hall-

gató az iPad nyomtatott könyvre tett hatásával kapcsolatos gondolatait osztotta meg. Egy diák pedig elsősorban a hordozhatóságban látja az eszköz előnyét.
A könyvtári kutatásban való használhatóságról is gyűjtöttek tapasztalatokat. Mindenki egyetértett abban, hogy a laptop alkalmasabb az iPadnél a kiterjedt online könyvtári kutatómunkára. Egyre növekszik az igény a hordozható eszközökön lévő tartalmakra. Sok könyvtár korán elkezdte az iPadek kölcsönzését is. Ez elsősorban rövid 2 órától 2 hétig terjedő kölcsönzési időszakot jelent. A diákok pozitívan viszonyultak egy ilyen szolgáltatás lehetőségéhez.
A projekt kezdeti szakaszában úgy gondolták, hogy minden iPadre ugyanazokat az alkalmazásokat telepítik, de hamar kiderült, hogy a diákoknak hasznosabb egy ajándékutalvány, aminek a terhére maguk választhatják ki a szükséges szoftvereket. Így jobban személyre szabhatták az eszközt.
A projekt fejleményeinek dokumentálására az Elgg tartalomkezelő és közösségi szoftvert használták. Ezen keresztül lehetett blogolni, a bejegyzésekhez hozzászólni, megszervezni a találkozókat, megosztani a hivatkozásokat és megvitatni a tapasztalatokat.
A projekttel alapvetően elégedettek a könyvtárosok. Ha még egyszer belefognának ugyanebbe, akkor viszont nagyobb költségvetéssel, több résztvevővel és táblagéppel tennék. Más eszközök kipróbálására is szükség lenne. Összességében úgy találták, hogy a táblagép jelenleg még luxustechnológia, a többség egyelőre nem rendelkezik ilyennel a mobiltelefonon és a laptopon kívül. Ugyanakkor igencsak hasznos eszköz lehet az egyetemi tanulmányok támogatására.

(Tóth Máté)

Lásd még 102, 103, 106, 130, 137, 138, 139, 140

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 87

Elektronikus könyvtár

154/2012

CULLEN, Rowena – CHAWNER, Brenda: Institutional repositories, open access, and scholarly communication : a study of conflicting paradigms. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 37. (2011) 6., p. 460-470.

Intézményi repozitóriumok, nyílt hozzáférés és a tudományos kommunikáció

Elektronikus publikáció; Felmérés; Felsőoktatási intézmény; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az elmúlt évtized nyílt hozzáférés mozgalma, és ennek részeként az egyetemek és felsőoktatási könyvtárak által kifejlesztett intézményi repozitóriumok nyílt kihívást jelentettek a hagyományos tudományos kommunikációs rendszer számára. Ez a cikk a repozitóriumok növekedését vizsgálja világszerte, és összegzi a felsőoktatási világ válaszait az intézményi repozitóriumokra. Beszámol a felsőoktatási kör-

ben végzett új-zélandi vizsgálatról, amely rávilágít a hagyományos tudományos kommunikációs rendszer elvei és előnyei közötti ellentmondásra, valamint a nyílt hozzáférés pozitív oldalaira. Végül módszereket javasol, amelyek segítségével a felsőoktatási könyvtárak csökkenthetik a két paradigma között konfliktust.

(Autoref.)

155/2012

HUWE, Terence K.: HathiTrust's ascendance as a web-level digital library **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 8., p. 32-34.

A HathiTrust mint webes digitális könyvtár felemelkedése

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár

A Google ambiciózus digitalizálási tevékenysége mellett a 2000-es évek második felében jelent meg és egyre inkább előtérbe került egy másik vállalkozás, a HathiTrust munkája. A vállalkozás a felsőoktatáshoz és a kutatáshoz kötődik, széles körű együttműködés jellemzi. Létrehozását a Michigan Egyetem vetette fel. Induló partnerei a Committee on Institutional Cooperation (CIC) tagjai, a California, a Virginia, a Columbia és a Yale Egyetemek, valamint a New York Public Library voltak. Tagjainak száma már meghaladja az ötvenet. A többmilliós gyűjtemény erősen épít a Google, az Open Content Alliance és az Internet Archive által végzett digitalizálási eredményekre; létrehozásában és működtetésében kitüntetett szerepe van a könyvtáraknak.

A projektek hátteréül szolgáló széles körű együttműködés azt bizonyítja a döntéshozók és a polgárok számára, hogy a könyvtáraktól értéket kapnak a befektetett pénzükért. A szerzői jog jövőjéről szóló vitában a könyvtárosok is hallatták a hangjukat a médiában és a politikában egyaránt, a használók és a méltányos használat védelmében. A HathiTrust igyekszik megtalálni az egyensúlyt a hozzáférés, valamint a szerzők és kiadók érdekei között. Célja a digitális gyűjtemény megőrzése a jövő felhasználói számára, az oktatás és a társadalom javára.

2011 májusában a California Digital Library bejelentette, hogy a California Egyetem öt campusán elérhetővé tették a HathiTrust „haladóknak szánt" szolgáltatásait. A Shibboleth program segítségével a könyvtárhasználók adott helyeken digitális objektumok, köztük könyvek teljes szövegének letöltését kezdeményezhetik licencek alapján. A digitális könyvtár összes funkcióját lehet használni hálózati szinten. A szolgáltatásokat az e-tanulási környezet és az e-repozitóriumok keretében is igénybe vehetik, de mód nyílik szövegbányászatra is – minimális emberi beavatkozás mellett.

A HathiTrust új lendületet adott a digitális könyvtári kutatásoknak. A közeljövőben várhatóan a következőkkel foglalkoznak majd: online tájékoztatás, észrevételek és ajánlások beküldési lehetősége, az akadémiai tartalom gondozása a kutatás minden fázisában (a megfelelő egyetemi intézményekkel együttműködve).

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 110

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

156/2012

DAY, Colin: How ownership affects the growth strategies of scientific journals. – Bibliogr. **In:** Aslib proceedings. – 63. (2011) 5., p. 445-463.

Mennyiben befolyásolja a tulajdonos a tudományos folyóiratok növekedési stratégiáját?

Folyóiratkiadás; Nonprofit szervezet; Sajtótörténet -egyetemes; Szakirodalom -közgazdasági

A cikk azt vizsgálja, miképpen növekedtek a folyóiratok az 1950-től 2000-ig tartó időszakban, hogy be tudják fogadni a tudományos cikkek növekvő mennyiségét, és mennyire különbözött a profitra törekvő és a nonprofit kiadók stratégiája egymástól.

A vizsgálat során közgazdaság-tudományi folyóiratokkal dolgozva gyűjtöttek adatokat, ezeket elemezték évtizedenként; az újonnan indult folyóiratok első számaiban nézték a következőket: megjelenési gyakoriság, a közreadott cikkek száma és az egyes lapszámok terjedelme. Az egyes folyóiratokat a három tulajdonosi kategória valamelyikébe sorolták be, és az egyes kategóriákra nézve elemezték a kiadók növekedéssel kapcsolatos elképzeléseit.

Összességében a kiadók elsősorban újabb folyóiratok indításával és az évente kiadott számok növelésével próbálkoztak: ebben már lényeges különbség mutatkozott a profitra törekvő és a nonprofit kiadók gyakorlatában. Előbbiek sokkal több új folyóiratot indítottak, növelték a megjelenés gyakoriságát, de az egyes számok terjedelmét csökkentették. Ezzel szemben a nonprofit kiadók kevesebb új lapot indítottak, és nem növelték az évente megjelenő számok mennyiségét, de az egyes számokban módszeresen több cikk jelent meg.

A tudományos irodalmi termés mennyiségének általános növekedése mögé tekintve elemezni lehet, miképpen használták fel a kiadók a rendelkezésre álló eszközöket (új folyóiratok indítását, a gyakoribb megjelenést és a terjedelemnövelést) arra, hogy helyet adjanak az egyre növekvő számban születő cikkeknek. Rendkívül eredeti módon mutatja be a cikk, mennyire másképp élt ezzel az eszközzel a profitra törekvő és a nonprofit kiadó.

(Autoref. alapján)

Lásd még 88, 121

Az ismertetett cikkek forrásai

American libraries (US)	42. (2011) 11/12.
Aslib proceedings (GB)	63. (2011) 5.
Bibliotekarz (PL)	(2011) 7-8.
Bibliotekovedenie (RU)	(2011) 5.
Bollettino AIB (IT)	51. (2011) 3.
BuB (DE)	63. (2011) 10., 11-12.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	56. (2011) 6.
Cataloging & classification quarterly (US)	49. (2011) 5., 6.

Collection management (US)	36. (2011) 4.
College & undergraduate libraries (US)	18. (2011) 4.
Computers in libraries (US)	31. (2011) 7., 8., 9., 10.
Čtenář (CZ)	63. (2011) 11.
Education for information (I)	28. (2010/2011) 2-4.
The electronic library (I)	29. (2011) 6.
IFLA journal (I)	37. (2011) 4.
Information outlook (US)	15. (2011) 8.
The journal of academic librarianship (US)	37. (2011) 6.
Journal of access services (US)	8. (2011) 4.
Journal of documentation (GB)	67. (2011) 4., 5.
Journal of information science (GB)	37. (2011) 6.
Journal of librarianship and information science (GB)	43. (2011) 4.
Journal of library administration (US)	51. (2011) 7-8.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	62. (2011) 9., 11, 12.
Journal of web librarianship (US)	5. (2011) 4.
Knižnica (SK)	12. (2011) 11-12.
Knowledge organization (I)	36. (2010) 4.
LIBER quarterly (I)	21. (2012) 2.
Library hi tech (US)	29. (2011) 4.
The library quarterly (US)	81. (2011) 4.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2011) 10., 12.
New review of information networking (GB)	15. (2011) 1.
Online information review (I)	35. (2011) 4.
Poradnik bibliotekarza (PL)	(2011) 10.
Program (GB)	45. (2011) 4.
Public library quarterly (US)	30. (2011) 4.
Public services quarterly (US)	7. (2011) 3/4.
The reference librarian (US)	52. (2011) 4.
Revista española de documentación científica (ES)	34. (2011) 4.
Scandinavian public library quarterly (Sx)	44. (2011) 4
The serials librarian (US)	61. (2011) 3-4.
Technical services quarterly (US)	28. (2011) 4.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	58. (2011) 6.